

Menneske- rettighetene i Norge 2019

NIMs årsmelding, Dokument 6 (2019–2020)

Norges institusjon for
menneskerettigheter

NIM i samfunnet

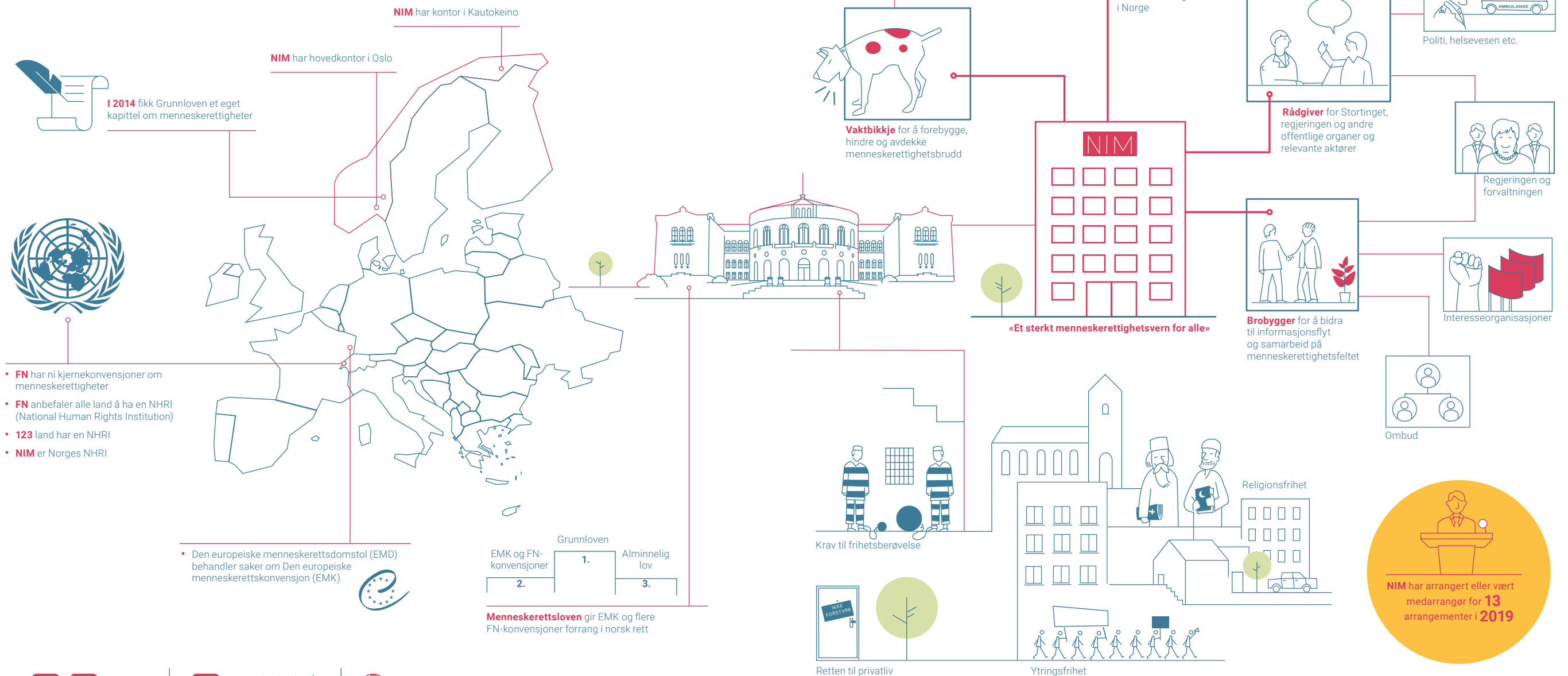
NIM er Norges institusjon for menneskerettigheter

NIM er et uavhengig, offentlig organ, som er organisatorisk underlagt Stortinget

NIMs oppgave er å fremme og beskytte menneskerettighetene i Norge

NIM ble opprettet ved lov 22. mai 2015

NIM arbeider på systemnivå og er ikke et klageorgan

Menneskerettighetene i Norge 2019

«[NIM] har som hovedoppgave å fremme og beskytte menneskerettighetene i tråd med Grunnloven, menneskerettsloven og den øvrige lovgivning, internasjonale traktater og folkeretten for øvrig.»

Lov om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter av 22. mai 2015 § 1 annet punktum.

Forord	6
Direktøren har ordet	7
Kapittel 1: Menneskerettighetsåret 2019	8
Kapittel 2: NIM anbefaler	24
Barnevern	26
Isolasjon i fengsler	28
Vold i nære relasjoner	30
Tvang i helse- og omsorgstjenesten	32
Tidligere anbefalinger	34
Kapittel 3: Med egne ord	48
Menneskerettslige utfordringer i eldreomsorgen	50
Kamp mot vold i nære relasjoner – Istanbulkonvensjonen	53
En åpen og opplyst offentlig samtale	56
Kapittel 4: NIMs arbeidsområder – utvikling i 2019	62
Kapittel 5: Høringsuttalelser, innspill og rapporter	72
Høringsuttalelser og innspill	74
Rapporter	78
Kapittel 6: Kommunikasjon	84
NIM i offentligheten	86
Arrangementer	90
Kapittel 7: Menneskerettigheter i Høyesterett, EMD og FN	94
Menneskerettigheter i Høyesterett i 2019	96
EMD og Norge – en historisk oversikt	100
FNs overvåkningsorganer og Norge – en historisk oversikt	104
Kapittel 8: Om NIM	108
NIMs mandat	110
Styret	110
Direktør og ansatte	110
Nøkkeltall	111
Likestillingsoversikt 2019	112
Rådgivende utvalg	112
Henvendelser fra enkeltpersoner	112
Ressursbruk	112
Vedlegg	114
Lov om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter	114
Instruks om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter	117
Årsregnskap og styrets beretning	119

Forord

I juni 2019 overtok jeg ansvaret som styreleder for Norges Institusjon for menneskerettigheter. Jeg tok på meg dette oppdraget fordi jeg tror på verdien av sterke og uavhengige institusjoner som skal verne om de verdien samfunnet vårt er bygget på. NIM har på kort tid etablert seg som en slik institusjon, og som årsmeldingen viser, har vi satt viktige saker på dagsordenen i året som har gått.

NIM ble opprettet ved en egen lov i 2015. I dag har NIM cirka 20 ansatte og er det fremste helhetlige fagmiljøet på menneskerettighetsspørsmål i Norge. NIM arbeider med sitt mandat om å fremme og beskytte menneskerettighetene gjennom blant annet å utforme konkrete anbefalinger, utarbeide temarapporter, delta i den offentlige debatten og gi råd til offentlige myndigheter.

Menneskerettighetene har en sterk stilling i Norge, utgangspunktet er derfor godt. Årsmeldingen viser imidlertid at det fortsatt er viktige samfunnsområder hvor menneskerettighetsarbeidet må styrkes og videreutvikles. Vi skal heller aldri ta oppslutningen om menneskerettighetene for gitt. I verden rundt oss opplever vi tilbakeskritt både for menneskerettigheter, demokrati og rettsstat. I søken etter enkle og raske politiske løsninger kan grunnleggende rettigheter både bli overkjørt og tilsidesatt. Uavhengige institusjoner er en del av vernet mot at dette skjer.

Oppslutningen om menneskerettighetene må derfor vedlikeholdes. Rettighetene ble utviklet av en generasjon som hadde opplevd andre verdenskrigs grusomheter. NIMs arbeid må sikre at også nye generasjoner får et aktivt forhold til betydningen av menneskerettighetene, og de verdien de er bygget på.

Hvis du har fulgt arbeidet til NIM fra tidligere år vil du som leser av årsmeldingen kanskje legge merke til at årsmeldingen for 2019 er endret. Den er blant annet kortere og har færre anbefalinger. Disse grepene er tatt for å løfte frem det NIM mener er de aller viktigste utfordringene. Samtidig er dette et felt der endringer tar tid, derfor er det lagt til et kapittel som følger opp tidligere anbefalinger. Vi slipper altså ikke helheten av syne, men gjør disse endringene for å levere et dokument som fungerer enda bedre som en spydspiss for positiv endring.

Marit Berger Røsland
Styreleder

Direktøren har ordet

NIM skal fremme og beskytte menneskerettighetene i Norge. Med dette forstår vi de menneskerettslige normene slik de rammer inn vårt demokratiske handlingsrom. Vi mener at det er gjennom en slik rettslig tilnærming at vi best ivaretar NIMs mandat, sikrer institusjonens uavhengighet og bidrar til å motvirke politisering av menneskerettighetsdebatten. Det siste er ikke alltid så lett. Menneskerettighetene virker inn på politisk omstridte områder. Asyl og innvandringsfeltet. Finansering som sikrer uavhengige domstoler. Privatlivsbeskyttelse i en stadig mer digital verden. Områder som ofte er både politiserte og polariserte. Tydelige fronter. Nyanser og lengre resonnementer er ikke alltid så lette å forene med politisk konfliktodynamikk og algoritmepremiererende spissing. Det enkle er ofte det beste, men det meste er verken enkelt eller svart-hvitt.

2019 har vært mitt første år som direktør for denne forholdsvis ferske institusjonen med et bredt og viktig samfunnsoppdrag. Jeg vil takke gode samarbeidspartnere, meningsfeller – og meningsmotstandere – for å ha bidratt til å sette menneskerettigheter ettertrykkelig på agendaen også i 2019. Men en særlig takk går til Petter Wille, som gikk av som direktør i 2018, for hans gode arbeid med å etablere institusjonen og skape et sterkt og uavhengig fagmiljø med engasjerte og dyktige fagpersoner.

2019 har vært et spennende og krevende menneskerettighetsår. Isolasjon i norske fengsler, koranbrenning, NAV-saken, rettighetene til norske barn i Syria er noen av mange saker med menneskerettslige implikasjoner som har preget debatten. Mest

iøynefallende er likevel at Den europeiske menneskerettsdomstol har fremmet 34 saker om norsk barnevern, og at Norge ble domfelt i fire slike saker i 2019. Sett i lys av at det gjennom domstolens historie har vært avsagt 52 dommer mot Norge, er dette oppsiktsvekkende. Den komplekse barnevernsdebatten, som dypest sett handler om krevende avveininger mellom barns og foreldres menneskerettigheter, vil fortsette inn i 2020. Ny barnevernslov og kompetansereform vil forhåpentligvis bidra til at barnevernet reguleres, organiseres, styres og kontrolleres på en slik måte at barnevernets dypt inngripende – og helt nødvendige – forvaltningsutøvelse utføres i tråd med menneskerettslige krav.

Som et fundament for alle de øvrige menneskerettighetsdiskursene ligger den viktigste av dem alle: En klimakrise som, om den ikke avverges, vil endre vårt samfunn grunnleggende, også statens evne til å ivareta menneskerettighetene. Forholdet mellom menneskerettigheter og klima reiser komplekse diskusjoner om grensene mellom jus og politikk, som aktualisert gjennom det norske klimasøksmålet. Dette er spørsmål vi er nødt til å jobbe med i årene som kommer.

God lesning.

Adele Matheson Mestad
Direktør

Kapittel 1

Menneskerettighetsåret 2019

**Kapittel 1 gir en oversikt over
sentrale utviklingstrekk og
problemstillinger på menneske-
rettighetsområdet i Norge i 2019.**

Menneskerettighetsåret 2019

Menneskerettighetene har vært gjenstand for mye oppmerksomhet i offentligheten i året som gikk, og 2019 har vært NIMs travleste år så langt i arbeidet med å fremme og beskytte menneskerettighetene i Norge.

Selv om Norge er et land med et velfungerende demokrati, velferdssystem og rettsvesen – og med gode mekanismer for å ivareta menneskerettighetene – viser året som gikk, at det også her til lands er behov for forbedringer på flere viktige områder.

I dette kapitlet gjennomgås saker med menneskerettslig relevans som har preget 2019, med negativt, men også med positivt fortegn. Noen saker er nye, mens andre har vedvart over lang tid, slik som utfordringer knyttet til bruken av isolasjon i fengsel og arrest. Særlig oppsiktsvekkende i året som gikk, er det at Norge har blitt dømt i Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) i fire barnevernssaker – i tillegg til at 25 nye klager er tatt inn til behandling om samme tema.

MENNESKERETTIGHETENE I NORSK LOVVERK

- ★ Menneskerettighetene har stort sett forrang i norsk rett.
- ★ Grunnloven har siden 2014 hatt et eget kapittel med sentrale menneskerettigheter (kapittel E).
- ★ Menneskerettsloven gir ved motstrid med alminnelig lov forrang til Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) og fire FN-konvensjoner (SP, ØSK, barnekonvensjonen og kvinnekonvensjonen).
- ★ I tillegg er andre menneskerettighetskonvensjoner en del av norsk lovverk på ulikt vis, f.eks. FNs rasediskrimineringskonvensjon, som gjelder som norsk lov gjennom likestillings- og diskrimineringsloven.

Menneskerettigheter i Høyesterett og FN-systemet

I 2019 tok Høyesterett stilling til menneskerettighetsspørsmål i 16 avgjørelser, fordelt på sju straffesaker og ni sivile saker. For begge sakstypene sett under ett ligger tallene på rundt 13 prosent av det totale antall avgjørelser, og er en nedgang fra de to foregående årene relativt sett. Som i de foregående årene, er det sjelden at en part som påberoper seg brudd på menneskerettighetene får medhold i dette i Høyesterett. Dette var en særlig tydelig trend i 2019, der menneskerettslige anførsler ikke førte frem i noen saker. Til sammenligning fikk den private parten medhold i fem av 22 avgjørelser om menneskerettigheter i Høyesterett året før.

I FN-systemet har Norge blitt eksaminert av FNs komité for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne, som har kommet med sine anbefalinger til Norge om hvordan ivaretagelsen av rettighetene til denne gruppen kan forbedres. På samme måte har Norge mottatt anbefalinger fra FNs rasediskrimineringskomité om hvordan man kan oppfylle FNs rasediskrimineringskonvensjon, der eksaminasjonen var i 2018. Norge har også levert rapport til FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, der eksaminasjonen skal avholdes i 2020. Høsten 2019 ble Norge part til FNs konvensjon om beskyttelse mot tvungen forsvinning. Norge er dermed nå part til åtte av FNs ni kjernekonvensjoner om menneskerettigheter.

I årsmeldingen kan du lese mer om menneskerettigheter i Høyesterett og FNs overvåkningsorganer – i tillegg til saker mot Norge i EMD (se s. 94).

Norske barnevernssaker i EMD

Norge ble i 2019 dømt i fire barnevernssaker i EMD for brudd på retten til familieliv etter Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 8. I tillegg har 25 nye klager om norsk barnevern blitt tatt inn til behandling av EMD i løpet av 2019.

DEN EUROPEISKE MENNESKERETTSDOMSTOL (EMD)

- ★ Behandler klager om brudd på Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK).
- ★ Ble opprettet i 1959, lokalisert i Strasbourg.
- ★ EMD og EMK er del av Europarådet.
- ★ Har 47 medlemsland og beskytter rettighetene til over 800 millioner innbyggere.
- ★ Før en sak kan bringes inn for EMD, må klageren ha uttømt nasjonale rettsmidler.
- ★ Mottatt ca. 933 000 klager siden 1959 (ca. 44 500 i 2019).
- ★ Har avsagt ca. 22 500 dommer siden 1959.
- ★ Har mottatt ca. 1 900 klager mot Norge og avsagt 52 dommer. I 34 av disse har staten blitt dømt.

Historisk sett er dette oppsiktsvekkende høye tall, og et signal fra EMD som norske myndigheter må ta på stort alvor. Til sammenligning har det historisk blitt avsagt 52 dommer mot Norge (første i 1990), og i 34 av disse har Norge blitt dømt for krenkelse av EMK. Barnevernsfeltet er sammensatt og er et område der ulike menneskerettigheter kan trekke i ulike retninger og tidvis kollidere. Dette fordrer en krevende balansering av hensynet til barns rett til beskyttelse mot mulig vold og omsorgssvikt opp mot foreldrenes rett til familieliv. Disse motstridende hensynene må man være seg bevisst både i praksis og i lovverk. I 2019 var forslag til ny barnevernslov på høring. NIM har i denne høringen kommet med flere innspill blant annet i lys av EMDs praksis.

Den første av NIMs fire anbefalinger i denne årsmeldingen angår barnevern (se s. 26).

NAV-sakens implikasjoner

En annen alvorlig sak fra 2019 er den såkalte NAV-saken, der flere kan ha blitt dømt på feilaktig grunnlag for trygdesvindler på grunn av svikt i norske myndigheters gjennomføring og utøvelse av EU/EØS-regler. Dette er en sammensatt sak med flere problematiske sider, også potensielt fra et menneskerettslig ståsted. Dersom personer blir straffet og fengslet uten at det er tilstrekkelig rettslig grunnlag (lovhjemmel) for dette, er det svært alvorlig og i strid med menneskerettslige krav. NIM vil følge opp denne saken, og forventer at eventuelle menneskerettighetsbrudd repareres og at nødvendige tiltak foretas.

NAV-saken illustrerer også et overordnet poeng: betydningen av at nasjonalt lovverk i størst mulig grad er i samsvar med konstitusjonelt eller overordnet internasjonalt regelverk. I NAV-saken gjaldt dette EU/EØS-regler, men poenget gjør seg tilsvarende gjeldende for lover med sider til menneskerettighetene. Et lovverk som i størst mulig grad gjenspeiler (og gir veiledning om) de overordnede menneskerettslige rammene som følger av Grunnloven eller internasjonale konvensjoner, er langt på vei en forutsetning for god ivaretagelse av menneskerettighetene i praksis.

En sentral del av NIMs arbeid er derfor å vurdere og å gi råd om innføring eller endring av lover er i samsvar med menneskerettighetene. NIM følger også med på hvordan de menneskerettslige standardene blir gjennomført i praksis. Begge deler er viktig. God og riktig gjennomføring, både av menneskerettighetene i nasjonalt lovverk, og av hvordan reglene i praksis gjennomføres av forvaltningen, er av stor betydning for hvorvidt de menneskerettslige standardene blir ivaretatt i konkrete saker overfor enkeltmennesker.

Forslag om ny etterretningstjenestelov

En prioritert del av NIMs arbeid er å gi innspill i forbindelse med høringer av nye lovforslag. Blant NIMs over 30 høringsuttalelser i 2019 dreide en av de mest omfattende uttalelsene seg om forslaget om ny etterretningstjenestelov helt på starten av året. Dette forslaget møtte motbør fra mange ulike aktører i høringsrunden, deriblant NIM. Forslaget legger blant annet opp til innføring av et system for

at Etterretningstjenesten skal kunne masseinnsamle, lagre og søke i elektronisk kommunikasjon som krysser den norske grensen, omtalt som «tilrettelagt innhenting» (tidligere: «digitalt grenseforsvar»). Menneskerettslig byr et slikt system på flere utfordringer, særlig i lys av retten til privatliv og ytringsfriheten (kildevernet). Et slikt system vil gi myndighetene stor tilgang på data om norske borgere og har et iboende misbrukspotensial. Forslaget reiser derfor kompliserte spørsmål om omfanget av et slikt overvåkningssystem og om hvilke kontrollmekanismer og rettssikkerhetsgarantier som bør være på plass for å minimere risikoen for misbruk. NIM ga i høringen blant annet forslag til hvordan kontrollmekanismene, herunder domstolskontrollen, kunne styrkes.

PSTs ulovlige innhenting og lagring av flypassasjeropplysninger

En sentral form for kontrollmekanisme er EOS-utvalgets tilsyn med aktiviteten til Etterretningstjenesten og de andre hemmelige tjenestene, slik som Politiets sikkerhetstjeneste (PST). Formålet med EOS-utvalgets kontroll er særlig å sikre at enkeltpersoners rettssikkerhet, personvern og andre menneskerettigheter blir tilstrekkelig ivarettatt av disse tjenestene, og at tjenestene utøver sin myndighet innenfor rammen av lov.

I desember 2019 avga EOS-utvalget en særskilt melding til Stortinget om PSTs ulovlige innhenting og lagring av flypassasjeropplysninger. EOS-utvalget var uvanlig skarp i sin kritikk. I meldingen vises det til at PST har samlet inn store mengder personopplysninger uten å ha tilstrekkelig hjemmel i

lov – og at PST har videreført denne praksisen selv etter at dette ble påpekt av EOS-utvalget allerede i 2014. Et grunnleggende krav etter menneskerettighetene er at myndighetenes inngrep overfor borgerne skal ha hjemmel i lov. Dette kravet skal sikre at inngrepet har en demokratisk og veloverveid forankring, sikre forutsigbarhet for den enkelte borger og redusere risikoen for vilkårlighet, misbruk og menneskerettighetskrenkelser. Lovkravet kan ses på som særlig viktig når det vedrører hemmelige tjenester, der den demokratiske kontrollen i utgangspunktet er vanskelig som følge av deres vide fullmakter og det nødvendige hemmeligholdet knyttet til disse tjenestene.

STORTINGETS EKSTERNE KONTROLLORGANER

- ★ Deler av Stortingets kontrollvirksomhet er overlatt til eksterne kontrollorganer, som er eksperter på sine fagfelt.
- ★ Det er fem slike kontrollorganer som er underlagt – og som rapporterer til – Stortinget.
- ★ I tillegg til NIM er disse Sivilombudsmannen, Riksrevisjonen, EOS-utvalget og Ombudsmannen for Forsvaret.

Dersom PST eller andre myndighetsaktører er av den oppfatning at de ikke har tilstrekkelig spillerom til å ivareta sitt samfunnsoppdrag, vil den riktige fremgangsmåten være å be om at loven blir endret gjennom Stortinget. Poenget her er viktig. Det er Stortinget som vurderer og bestemmer

rammene for statens makt- og myndighetsutøvelse overfor borgerne, ikke forvaltningen bak lukkede dører. Dette bekymrer NIM: Har PST og justismyndighetene vært tilstrekkelig aktsomme, all den tid det gikk flere år fra EOS-utvalgets opprinnelige påpekning uten at praksisen opphørte, eller at man tok initiativ til lovendring? At dette spørsmålet må stilles er alvorlig i seg selv.

Isolasjon i fengsler

Det er sjelden kost at et av Stortingets eksterne kontrollorganer avleverer særskilte meldinger til Stortinget. Derfor blir det ikke mindre iøynefallende at også et av de andre kontrollorganene – Sivilombudsmannen – anså det nødvendig å benytte seg av dette sterke virkemiddelet i 2019. I juni kom Sivilombudsmannen med en særskilt melding om isolasjon og mangel på menneskelig kontakt i norske fengsler. Norske myndigheter har over flere år fått kritikk, både fra nasjonale og internasjonale aktører, for bruken av isolasjon sett opp mot de kravene menneskerettighetene stiller. Sivilombudsmannen trakk blant annet frem at myndighetene ikke har oversikt over isolasjonsbruk, at tilsynsordninger og helsetilbud er svake og at oppfølgingen av psykisk syke innsatte er dårlig.

NIM deler Sivilombudsmannens syn om at det er på høy tid at Stortinget tar tak i disse menneskerettslige problemene. I samtlige årsmeldinger har NIM påpekt hvordan norsk isolasjonspraksis står i et grelt forhold til menneskerettslige krav, og vi har kommet med ulike anbefalinger til Stortinget og regjeringen for hvordan dette kan bedres.

Den andre av NIMs fire anbefalinger i denne årsmeldingen angår fengsel, isolasjonsbruk og situasjonen for psykisk syke innsatte (se s. 28).

Vold og overgrep i nære relasjoner

Et annet område der NIM har funnet grunn til å måtte gjenta sine anbefalinger de to seneste årene, knytter seg til vold og overgrep i nære relasjoner. NIM har påpekt at det er rom for klare forbedringer når det kommer til mekanismene for å beskytte borgerne fra overgrep mot hverandre – og myndighetenes innsats for å bekjempe slike overgrep. Statens beskyttelsesplikt er særlig sterk overfor sårbare grupper, slik som barn, eldre og urfolk. Regjeringen har startet arbeidet med en nasjonal handlingsplan mot vold i nære relasjoner, som også skal ha egne tiltak mot vold i samiske samfunn, slik NIM anbefalte i årsmeldingen i 2018. Innholdet og oppfølgingen av denne handlingsplanen blir viktig.

Den tredje anbefalingen dette året angår vold og overgrep i nære relasjoner, herunder innholdet i og oppfølgingen av den varslede handlingsplanen (se s. 30).

Tvangsbruk i helse- og omsorgssektoren

Den fjerde og siste anbefalingen i denne årsmeldingen gjelder menneskerettslige utfordringer i helse- og omsorgssektoren, særlig knyttet til bruk av tvang (se s. 32).

Også dette er utfordringer NIM på forskjellige måter har tatt opp i tidligere årsmeldinger. I 2019 ble temaet særlig aktualisert av et offentlig utvalg som har utredet muligheten for en felles lov om bruk av tvang i helse- og

omsorgstjenesten (NOU 2019: 14). NIM har avgitt en omfattende høringsuttalelse til utredningen. Menneskerettighetene stiller svært strenge krav til når og hvordan tvang kan brukes i helse- og omsorgssektoren. Det er høyst diskutabelt hvorvidt det i dag er gode nok regelverk og mekanismer på plass for å ivareta disse kravene tilstrekkelig. NIM mener blant annet at det må innføres et beslutningsstøttesystem, og at det må foretas grundige vurderinger av kunnskapsgrunnlaget for tvangsbehandlingstiltak, som elektrokonvulsiv terapi (ECT) og tvangsmedisinering. Det er derfor viktig at oppfølgingen av utredningen og disse problemstillingene prioriteres. I 2019 ble Norge for første gang vurdert av FNs komité for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne. Komiteen kom med sine anbefalinger til Norge i mai.

NOU

- ★ NOU står for «Norges offentlige utredninger».
- ★ Når regjeringen nedsetter et utvalg for å få utredet et tema, kommer utvalgets rapport gjerne som en NOU.
- ★ NOU-er inneholder ofte forslag til endring av politikk eller lover, og den kan ta opp problemstillinger som vedrører menneskerettighetene.
- ★ Siden den første NOU-en i 1972 er det totalt utarbeidet ca. 1600 NOU-er.
- ★ I 2019 kom det 26 NOU-er.

Forvaltningens kunnskap om menneskerettigheter

I 2019 kom det flere andre utredninger med sider til menneskerettighetene. En av disse er *NOU 2019: 5 Ny forvaltningslov* fra mars. Hvordan ivaretagelsen av menneskerettighetene sikres i praksis, kan ofte avhenge av forvaltningens anvendelse av generelle rettsregler i konkrete møter med enkeltmennesker. NIM mener at det er viktig at forvaltningens ansvar for å ivareta menneskerettighetene presiseres og synliggjøres overfor offentlige tjenestepersoner som utøver myndighet og makt på vegne av staten. Forvaltningsloven er etter NIMs syn et egnet sted for denne type «påminnelser» i lovverket. Derfor har NIM i høringen blant annet spilt inn at det kan være en fordel om menneskerettighetene nevnes i lovens formålsbestemmelse og som et utredningskrav når forvaltningen skal utarbeide forskrifter.

Betydningen av at forvaltningen kjenner til og er seg bevisst menneskerettslige standarder, aktualiseres også i *NOU 2019: 10 Åpenhet i grenseland*. Denne utredningen fra mai redegjør blant annet for praksis og utfordringer knyttet til bilder og film i offentlige institusjoner, som i skolen og i helse- og omsorgstjenester. En fellesnevner for flere av utfordringene er at ulike menneskerettigheter og hensyn kan trekke i ulike retninger og tidvis kollidere, slik som hensynet til ytringsfrihet på den ene siden og retten til privatliv på den andre. Et eksempel kan være pressens tilgang til slike institusjoner, der blant annet offentlighetenes rett til informasjon må avveies mot pasienters/brukeres rett til privatliv. Det kan være krevende å finne en rimelig balanse mellom

disse rettighetene. En økt bevissthet om dette hos sentrale myndigheter og ikke minst ute blant de myndighetsaktører som skal foreta avveiningene i praksis, vil være positivt. Derfor håper NIM at utredningen blir fulgt opp på en god måte av regjeringen, og at en veileder utarbeides og implementeres. Dette for å sikre at myndighetene ikke griper inn i menneskerettigheter ut over det som faktisk er nødvendig og som det er lovhjemmel til i ulike offentlige institusjoner. Et eksempel på problematisk hjemmelsbruk er dersom offentlige institusjoner påberoper seg eiendomsretten som hjemmel for å legge begrensninger på ytringsfriheten eller privatlivsvernet.

INNGREP I MENNESKE- RETTIGHETENE

- ★ De aller fleste menneskerettigheter er ikke absolutte.
- ★ Tidvis må en menneskerettighet avveies mot andre legitime samfunnsinteresser eller andre menneskerettigheter.
- ★ Grovt oppsummert kan det gjøres inngrep i menneskerettighetene om tre vilkår er oppfylt: (i) lovhjemmel, (ii) legitimt formål og (iii) inngrepet er nødvendig (forholdsmessig sett hen til formålet).
- ★ Dette kan innebære vanskelige avveininger, og fordrer bl.a. særlige krav til begrunnelse og prosess.

Grunnlovsendringer – derogasjon og påtalemyndighetenes uavhengighet?

I juni ble *NOU 2019: 13 Når krisen inntreffer* lagt frem. Der foreslås det en sektorovergripende fullmaktshjemmel for forvaltningen i en egen krisefullmaktslov. NIM stiller seg generelt positiv til at det oppstilles klare materielle og prosessuelle rammer for offentlig myndighetsutøvelse i krisesituasjoner, og mener at lovforslaget ikke vil utfordre forholdet til menneskerettighetene som sådan fordi det fastholdes i forslaget at innskrenking av rettigheter bare kan foretas så langt det er forenlig med Grunnloven og menneskerettsloven. NIM mener imidlertid at lovforslaget aktualiserer behovet for innføring av en derogasjonshjemmel i Grunnloven tilknyttet kapittel E om menneskerettigheter. I dag er den konstitusjonelle nødretten ulovfestet, noe som skaper liten forutsigbarhet og uklare rammer for statens makt og fullmakter i krisesituasjoner.

Også på et annet felt mener NIM at det er behov for å vurdere endringer i Grunnloven. I sommer ble påtalemyndighetenes uavhengighet lovfestet i straffeprosessloven. NIMs oppfatning er at denne uavhengigheten er så viktig, også for ivaretagelsen av menneskerettighetene, at den i tillegg bør fremgå av Grunnloven. NIM har blant annet spilt inn dette til Stortingets justiskomité.

Domstolene

I en rekke land i Europa ser man at domstolenes uavhengighet er under press, og endringene har skjedd raskt. Selv om forholdene ikke er sammenlignbare i Norge, så viser dette at domstolenes uavhengighet

ikke er noe som kan tas for gitt, selv ikke i vår del av verden.

Etter Grunnloven og EMK har alle rett til å få sin sak avgjort av en uavhengig domstol «innen rimelig tid». Slik NIM påpekte i årsmeldingen for 2018, har flere sentrale aktører uttrykt bekymring for finansieringen av norske domstoler. Manglende finansiering fører blant annet til lang saksbehandlingstid – og kan gå ut over kravet om at domstolene skal avsi avgjørelser innen rimelig tid. En undersøkelse fra Riksrevisjonen fra oktober 2019 tegner igjen et bedrøvelig bilde. Undersøkelsen viser at tingrettene og lagmannsrettene bruker lang tid på å behandle saker og at lovpålagte frister brytes.

I oktober kom også Domstolkommisjonens første delutredning (NOU 2019: 17). I utredningen anbefales det blant annet å utvide rettskretsene til tingrettene og jordskifterettene, med formål om blant annet å styrke rettssikkerheten, sikre fortsatt høy tillitt til domstolene og bedre ressursutnyttelsen. Etter forespørsel fra kommisjonen har NIM utredet hvilke krav menneskerettighetene stiller til domstolenes uavhengighet. Rapporten ble overlevert til kommisjonen høsten 2018 og ble deretter lansert i mars 2019. Domstolkommisjonens andre delutredning kommer høsten 2020.

Rusreform – fra straff til hjelp

Like før jul ble Rusreformutvalgets utredning, *NOU 2019: 26 Rusreform – fra straff til hjelp*, lagt frem. Utredningen reiser sammensatte spørsmål, som blant annet har sider til retten til privatliv og retten til helse. Utredningen er i skrivende stund på høring.

Næringslivets menneskerettighetsansvar

På tampen av året kom også Etikkinformasjonsutvalgets utredning og lovforslag vedrørende virksomheters åpenhet om leverandørkjeder, kunnskapsplikt og aktsomhetsvurderinger. Forslaget innebærer en aktsomhetsplikt som gir store selskaper plikt til å vurdere relevante menneskerettigheter. Det foregår i tillegg et relatert arbeid med å utrede en lov om moderne slaveri i Nærings- og fiskeridepartementet.

Spørsmål om selskapers menneskerettighetsansvar er sammensatte, og får stadig økt oppmerksomhet. Menneskerettighetene forplikter stater, ikke private aktører som selskaper. Men slik verden har utviklet seg siden menneskerettighetene ble til i kjølvannet av andre verdenskrig, vil ivaretagelsen av menneskerettighetene i økende grad avhenge av selskapers atferd og praksis. Dette stiller større krav til statens tiltak for å sikre at selskaper respekterer menneskerettighetene. Slike tiltak kan både inkludere veiledning og insentiver, og også reguleringer som lover og sanksjoner. Etikkinformasjonsutvalgets lovforslag knytter seg til begge deler. NIM har i tidligere årsmeldinger anbefalt at myndighetene både bør prioritere arbeidet med å styrke og koordinere slik veiledning til næringslivsaktører og at de bør utrede om det er behov for endringer i lovgivningen på dette feltet. Det er derfor viktig at dette området, herunder utvalgets utredning, følges opp og prioriteres av myndighetene.

Urfolks rettigheter

I en norsk kontekst kan ofte spørsmål om næringslivets menneskerettighetsansvar henge sammen med spørsmål om ivaretagelse av urfolks rettigheter. Samene, som urfolk, har et særlig vern under menneskerettighetene blant annet for å kunne bevare sin kultur og sitt levesett. Problemstillinger kan oppstå i tilknytning til industriutbygging, som vindkraft- eller gruveutbygging, i tradisjonelle reinbeiteområder. Dette ble illustrert av Nussir-saken i 2019. I juni avholdt NIM, sammen med OECDs kontaktpunkt, et seminar om denne typen problemstillinger, og har også gitt ut en rapport om temaet i etterkant av seminaret.

Norges nasjonale minoriteter

I tillegg til samene som urfolk har Norge fem befolkningsgrupper som har status som nasjonal minoritet, og som også har et særlig vern under menneskerettighetene. Disse fem er kvener/norskfinner, jøder, rom, skogfinner og tater/romani. I offentligheten er dette grupper som sjelden får mye oppmerksomhet. I november ga NIM ut en rapport om Norges fem nasjonale minoriteter. Formålet med rapporten er å styrke gruppenes menneskerettighetsvern, gjennom å bidra til økt kunnskap, både om de relevante internasjonale rettslige rammeverkene og om forskning og litteratur. I 2020 vil NIM avholde et seminar om nasjonale minoriteter på bakgrunn av rapporten. Regjeringen startet i 2019 arbeidet med en stortingsmelding om nasjonale minoriteter.

Eldres menneskerettigheter

En tredje rapport NIM ga ut i 2019, handler om eldres menneskerettigheter. Selv om eldre ikke er en homogen gruppe, mener NIM at det her foreligger noen menneskerettslige utfordringer, særlig for sårbare eldre, som myndighetene bør være bevisst på. NIM var derfor positive til regjeringens forslag om opprettelse av et eldreombud. NIM antar at dette kan være med å styrke gjennomføringen av eldres menneskerettigheter.

NIMs rapport omtaler flere forhold som gir grunn til bekymring, og den gir konkrete anbefalinger på ulike områder, for eksempel knyttet til vergemål, tvungen helsehjelp, aldersdiskriminering og vold/overgrep. Sistnevnte problemstilling har også vært bredt belyst gjennom diverse saker i Aftenposten i året som gikk. Universell utforming og tilgangen til informasjon, kommunikasjon og tjenester i dagens digitale tidsalder er andre områder som trekkes frem. Den teknologiske utviklingen har medført mye positivt fra et menneskerettslig perspektiv, men byr også på enkelte utfordringer. En slik utfordring kan knytte seg til hvordan man kan ivareta rettighetene til personer og grupper som av ulike grunner ikke er så digitalt kompetente, slik som deler av den eldre befolkningen, når store deler av samfunnet digitaliseres.

Hatefulle ytringer på internett

En annen utfordring i kjølvannet av den teknologiske utviklingen, knytter seg til ytringer i sosiale medier og på internett. Internett muliggjør ikke bare en mye større, mer

inkluderende offentlighet, men også en betydelig offentlig spredning av hatefulle og rasistiske ytringer, hets og privatlivskrenkelser. De seneste årene har stadig flere blitt domfelt i lavere domstoler for straffbare ytringer på internett. På nyåret i 2020 behandlet Høyesterett for første gang spørsmål om hatefulle ytringer i sosiale medier.

Også netthat som ikke er straffbart, kan være et stort problem for den eller de som rammes – og for demokratiet som helhet, dersom grupper eller enkeltmennesker vegrer seg fra å delta i offentligheten eller påta seg verv eller yrker. NIM har i 2019 jobbet på ulike måter med dette problemet, blant annet gjennom faglige samarbeid med organisasjonen No Hate og Kripos. I mai arrangerte No Hate for første gang nettaksjonen «Rusken på nett», som er en «felles storrengjøring av kommentarfelt på nett» med mål om å øke kunnskap, bygge holdninger og mobilisere flest mulig i kampen mot netthat.

Slike holdningsskapende tiltak for å bekjempe hets og netthat er viktige av flere grunner. Ikke minst siden det menneskerettslig er en høy terskel for at statens kraftigste virkemiddel – straff – skal kunne tas i bruk mot ytringer, som følge av ytringsfriheten.

«Legalize it» og koranbrenning

Balansegangen mellom ytringsfriheten på den ene siden og andres rettigheter eller legitime samfunnshensyn på den andre er sammensatt – og ofte krevende i praksis.

GRUNNLOVEN § 100

«Ytringsfrihet bør finne sted.

Ingen kan holdes rettslig ansvarlig for å ha meddelt eller mottatt opplysninger, ideer og budskap med mindre det lar seg forsvare holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelse i sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse. Det rettslige ansvar bør være foreskrevet i lov.

Frimodige ytringer om statsstyret og hvilken som helst annen gjenstand er tillatt for enhver. Det kan bare settes klart definerte grenser for denne rett der særlig tungtveiende hensyn gjør det forsvarlig holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelse.

Forhåndssensur og andre forebyggende forholdsregler kan ikke benyttes med mindre det er nødvendig for å beskytte barn og unge mot skadelig påvirkning fra levende bilder. Brevsensur kan ikke settes i verk utenfor anstalter.

Enhver har rett til innsyn i statens og kommunenes dokumenter og til å følge forhandlingene i rettsmøter og folkevalgte organer. Det kan i lov fastsettes begrensninger i denne rett ut fra hensyn til personvern og av andre tungtveiende grunner.

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale.»

To mye omtalte mediesaker fra 2019 kan tjene som eksempler på tilfeller der myndighetsaktører etter NIMs mening bommet på denne balansegangen og dermed handlet i strid med ytringsfriheten. Den ene var da Unge Venstre flere steder i landet ble nektet

å bruke valgkampmateriell med budskap om legalisering av cannabis («Legalize it») i forbindelse med skolevalget. Et ønske om en lovendring på dette feltet er en lovlig ytring – og å stoppe et slikt politisk budskap fra å bli fremsatt i en valgkamp er et inngrep i ytringsfriheten som verken oppfyller Grunnlovens eller EMKs vilkår om lovhjemmel eller nødvendighet. Dette til forskjell fra et budskap om å oppfordre til bruk av cannabis, som kan rammes av straffeforbudet mot oppfordring til straffbar handling.

Den andre gjaldt Politidirektoratets instruks om at politiet skulle avverge påtenning av Koranen – noe som også ble gjort under en demonstrasjon i Kristiansand. En slik påtenning er ikke i seg selv i strid med forbudet mot hatefulle ytringer i straffeloven § 185. Å brenne en religiøs skrift er et angrep på religionen, ikke på tilhengerne av religionen. Etter at det tidligere straffebudet mot blasfemi ble opphevet er krenkelser av religion ikke lenger straffbart. Og selv der ytringer skulle være straffbare, vil avverging av ytringene før de fremsettes, ha en problematisk side til Grunnlovens nærmest totale forbud mot forhåndssensur. Den opprinnelige instruksjonen ble endret relativt raskt etter innspill fra blant annet NIM. Dette er oppløftende.

Ny handlingsplan mot rasisme

Arbeidet mot rasisme og diskriminering fordrer tiltak langs flere akser. I desember la regjeringen frem en ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering med mange gode tiltak. Regjeringen har også startet arbeidet med en egen handlingsplan mot muslimhat.

Et viktig tiltak i førstnevnte er opprettelsen av et nasjonalt kompetansemiljø i politiet innen hatkriminalitet. Det er i tråd med anbefalinger fra NIMs årsmelding i 2018. Der uttrykte NIM bekymring for de regionale kompetanseforskjellene på dette feltet.

Behov for mer statistikk om menneskerettigheter

NIM mener fortsatt at arbeidet for å få på plass mer og bedre statistikk fra politi og domstoler om hatefulle ytringer og annen hatkriminalitet, må følges opp nasjonalt, slik både NIM og flere av FNs overvåkningsorganer har pekt på i anbefalinger til norske myndigheter.

Generelt bør myndighetene prioritere arbeidet med å sikre mer statistikk og empiri på områder der borgernes menneskerettigheter blir berørt. Dette gjelder for eksempel tvangstiltak i helse- og omsorgsektoren og i fengsel/arrest. Mer empiri vil bidra til mer kunnskap om hvordan forebygge og forhindre menneskerettighetsbrudd, og også gi bedre grunnlag for vurderingene av om statens inngrep i menneskerettighetene er nødvendige og forholdsmessige. Dette kan også bidra til å avdekke om utfordringer ligger på regelnivå eller i praktiseringen av reglene, og bidra til å avdekke og snevre inn eventuelle regionale forskjeller. I 2020 vil NIM arbeide med flere prosjekter der statistikk vil være relevant, for blant annet å bidra til økt kunnskap om den samiske befolkning og bedre etterlevelse av kommuners menneskerettighetsansvar.

Ny ytringsfrihetskommisjon og medieansvarslov

I desember ble det varslet at det skal nedsettes en ny ytringsfrihetskommisjon, som skal foreta en bred gjennomgang av rammene for å ytre seg i dagens Norge. Det har skjedd mye på dette området – særlig i lys av den teknologiske utviklingen – siden den forrige ytringsfrihetskommisjonen leverte sin utredning for vel 20 år siden.

Samme dag som den nye ytringsfrihetskommisjonen ble varslet, la regjeringen frem en proposisjon til en ny medieansvarslov for Stortinget. Formålet med loven er blant annet å gjøre medieansvarsreglene mer teknologinøytrale. Det er et lovforslag som NIM tidligere har etterlyst og ønsker velkommen. Regjeringen har i den endelige proposisjonen foretatt enkelte endringer fra det opprinnelige forslaget som blant annet ble påpekt av NIM i høringsrunden, deriblant om ikke å gjøre lovens virkeområde for snevert. Spørsmål knyttet til internett og balansen mellom ytringsfrihet og privatlivsvern, er problemstillinger som vil prege samfunnet også fremover. Det er da en fordel å ha et lovverk som i størst mulig grad er oppdatert, og der lovgiver har foretatt en del av disse komplekse balanseringene. I tillegg vil gode rammevilkår for uavhengige og sterke medier som publiserer kvalitetsjournalistikk – og kan tilrettelegge for en opplyst, saklig og bred offentlig debatt – være et tiltak for å sikre ytringsfrihet i praksis. Dette kan også bidra til å motvirke den tidvis polariserende og hatefulle tonen som man finner i sosiale medier. En del av lovforslaget går ut på å klargjøre

hvilket ansvar redaktører har for brukergenerert innhold, for eksempel det som skrives i kommentarfelt. I 2019 var dette tema for en klage mot Norge som ble behandlet av EMD. I saken ble Norge frikjent for et anført brudd på privatlivsvernet etter EMK på bakgrunn av nettopp hetsende kommentarer i kommentarfeltet til en nettavis.

FNS BARNEKONVENSJON

- ★ Ble vedtatt av FNs generalforsamling i 1989, ratifisert av Norge i 1991.
- ★ Er ratifisert av alle land i verden utenom USA, og er den av FN-konvensjonene med bredest tilslutning.
- ★ Ble inntatt i menneskerettsloven i 2003 og har dermed forrang i norsk rett.
- ★ Selv om barn også er dekket av øvrige menneskerettighetskonvensjoner som EMK, er barnekonvensjonen sentral for å ivareta barns særlige behov og rettigheter.

Barns privatlivsvern på nett

Et viktig spørsmål knyttet til ivaretagelse av privatlivet/personvernet på nett, gjelder barns rettigheter – også opp mot foreldrenes handlinger og rettigheter. Et eksempel er deling av bilder og sensitiv informasjon om egne barn i sosiale medier, der barns privatlivsvern langt på vei er prisgitt foreldrenes valg og vurderinger. I året der man feiret at FNs barnekonvensjon fylte 30 år, er det en erkjennelse at internett og sosiale medier har gitt barns ve og vel utfordringer som man neppe kunne forutse da

konvensjonen trådte i kraft i 1989, og som man heller ikke kjenner den fulle rekkevidden av ennå.

Selv om det skal svært mye til, er det verdt å være oppmerksom på at også foreldres deling av bilder og sensitiv informasjon om egne barn kan ende opp med å utgjøre et brudd på straffelovens vern av privatlivets fred, slik resultatet ble i en dom fra Høyesterett høsten 2019. Dette er første gang en slik sak har blitt vurdert av Høyesterett.

Høyesterett om utvisning av mor

I en sammensatt sak på slutten av året kom Høyesterett til at utvisningen av en mor som hadde samboer og små barn i Norge, ikke var uforholdsmessig sett opp mot de krav som følger av eksempelvis Grunnloven, EMK og FNs barnekonvensjon når det gjelder retten til familieliv og hensynet til barnets beste. Høyesteretts terskel synes streng og understreker at utlendingsfeltet er et område der myndighetene i EMDs praksis tilkjennes en vid skjønnsmargin, herunder i vurderingen av hvor tungt hensynet til familieliv og barnets beste skal veie i forhold til innvandringspolitiske hensyn. Det er imidlertid et iboende dilemma at denne tilnærmingen innebærer at barns selvstendige rettigheter må vike, og at barn reelt sett kan ende opp med å bære tunge konsekvenser av foreldrenes handlinger.

Klima og menneskerettigheter

En annen rettsprosess som har fått mye oppmerksomhet de seneste årene, er det såkalte klimasøksmålet mot staten.

I november 2019 ble ankerunden gjennomført. Borgarting lagmannsrett mente at Grunnloven § 112 er en rettighetsbestemmelse som kan påberopes for og håndheves av domstolen, men mente at rettigheten ikke var brutt av staten i denne saken.

GRUNNLOVEN § 112

«Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etter slekten.

Borgerne har rett til kunnskap om naturmiljøets tilstand og om virkningene av planlagte og iverksatte inngrep i naturen, slik at de kan ivareta den rett de har etter foregående ledd.

Statens myndigheter skal iverksette tiltak som gjennomfører disse grunnsetninger.»

Klimaspørsmål står sentralt i samfunnsdebatten, men menneskerettslig er klima fortsatt i stor grad upløyd mark, som aktualiserer komplekse grenser mellom jus og politikk. Klimarettssakens videre utvikling gjenstår å se i skrivende stund, men punktum for spørsmål om menneskerettigheter og klima er nok uansett ikke satt. Grovt sagt er det to måter å tilnærme seg denne tematikken på. Enten gjennom å se på hvilke, om noen, aktive plikter som kan pålegges staten i medhold av

menneskerettslige krav, eller, mer nedslående, ved å se på hvordan individuelle menneskerettigheter vil påvirkes negativt i fremtiden av klimaendringer. Dette kan omfatte klimaflyktninger og økonomiske innstramninger som kan påvirke ivaretagelsen av ulike rettigheter, og i ytterste konsekvens vil det kunne få betydning for beskyttelsen av retten til liv.

Klima og menneskerettigheter er et område som NIM vil arbeide mer med i 2020. NIM skal ha et seminar og publisere en rapport om temaet. I rapporten vil det være aktuelt å ta for seg Grunnlovens regulering, men også å se nærmere på hva som følger av internasjonale reguleringer slik som etter FN-systemet og EMK. I slutten av 2019 var FNs spesialrapportør for menneskerettigheter og miljø på landbesøk i Norge. Norge er det andre landet i verden spesialrådgiveren har avlagt besøk. En annen hendelse fra tampen av året som er verdt å merke seg, er en dom fra nederlandsk høyesterett, der nederlandske myndigheter ble dømt for ikke tilstrekkelig å ivareta EMKs krav til retten til liv og retten til privatliv i deres klimapolitikk. Det er første gang et lands øverste domstol har behandlet klimaspørsmål opp mot EMK, og det blir nok neppe den siste.

FNS SPESIALRAPPORTØRER

- ★ FNs spesialrapportører er eksperter som oppnevnes av FNs menneskerettighetsråd.
- ★ Rapportørene har enten ansvar for et spesifikt menneskerettslig tema (som tortur) eller et bestemt land der menneskerettighetssituasjonen er særlig utfordrende (som Syria).
- ★ Rapportørene reiser ofte på landbesøk, der de har dialog med myndighetene, nasjonale institusjoner og interesseorganisasjoner om menneskerettighetssituasjonen i det aktuelle landet. Besøket ender normalt med en rapport.
- ★ Det er ca. 45 spesialrapportører med temamandat og 10 med landmandat.

Kapittel 2

NIM anbefaler

Kapittel 2 presenterer NIMs fire anbefalinger for 2019 og gir en oppsummering av tidligere anbefalinger.

BARNEVERN

NIM anbefaler:

Regelverk og praksis på barnevernsfeltet må vurderes opp mot EMDs prinsipp om at alle omsorgsovertakelser som utgangspunkt skal anses som midlertidige. Fylkesnemnder og domstoler må ha tilstrekkelig bredt og oppdatert faktagrunnlag, gi konkrete begrunnelser og avveie kryssende menneskerettigheter når de treffer beslutninger om barnevernstiltak.

Begrunnelse

I 2019 ble Norge dømt fire ganger i EMD for brudd på EMK artikkel 8 i barnevernsaker. I tillegg har EMD tatt inn 25 nye barnevernsaker til behandling.

Barnevern er et komplekst område der kryssende menneskerettigheter gjør seg gjeldende – barnets rett til et liv uten vold, overgrep og omsorgssvikt på den ene siden, og både barn og foreldres rett til familieliv på den andre siden. I 2019 ble forslag til ny barnevernslov sendt på høring. Flere deler av forslaget vil bidra til å styrke menneskerettighetene.¹ NIM savner likevel en grundigere vurdering av forslaget opp mot de rammene som kan utledes av EMK, særlig sett i lys av at EMD har tatt inn et historisk høyt antall barnevernssaker til behandling.²

Det er særlig to forhold som utpeker seg i de fire sakene der EMD dømte Norge for å ha brutt retten til familieliv etter EMK artikkel 8.³ EMD mente at beslutningsprosessene frem til de endelige beslutningene om adopsjon og samværsbegrensninger ikke var gode nok sett i lys av hvor inngripende slike barnevernstiltak er. Omsorgsovertakelser skal etter EMDs praksis som hovedregel regnes som midlertidige, og det overordnede målet for barnevernets tiltak skal være gjenforening av barn og foreldre. I flere av sakene var ikke dette tatt tilstrekkelig hensyn til. Det var tidlig konkludert med at plasseringen

ville bli langvarig, og derfor ble det gitt sterkt begrenset samvær.

Myndighetene bør følge opp EMDs signaler om viktigheten av en konkret begrunnelse for hvorfor tilbakeføring ikke er i barnets interesse, og betydningen av å ha et godt og oppdatert faktagrunnlag når det tas beslutninger om slike inngripende barnevernstiltak. Det er også grunn til å vurdere norsk praksis opp mot EMDs signaler når det gjelder hvor tidlig det konkluderes på om det blir en langvarig plassering, og omfanget av samvær.

Flere aktører har påpekt behov for en heving av kompetanse og kvalitet i barnevernets arbeid. Tidligere rapporter har påpekt kommunale forskjeller,⁴ og i 2019 påpekte Helsetilsynet at det var stor variasjon i kvaliteten på barnevernets arbeid.⁵ Kompetanse- og kvalitetsheving er viktig både for å sikre at barn som trenger barnevernets bistand får hjelp, og for å sikre mot urettmessige inngrep i barn og foreldres rett til familieliv.

¹ Se NIMs høringsuttalelse av 5. juli 2019 til Barne- og likestillingsdepartementets forslag til ny barnevernslov, tilgjengelig på www.nhri.no.

² Totalt har EMD kommunisert 34 norske barnevernssaker i perioden 2015–2019.

³ *Strand Lobben v. Norge* (37283/13), *K.O. og V.M. v. Norge* (64808/16), *Abdi Ibrahim v. Norge* (15379/16) og *A.S. v. Norge* (60371/15). I *K.O. og V.M. v. Norge* ble Norge domfelt når det gjaldt omfanget av samvær, men frifunnet for anklagene om at selve omsorgsovertakelsen var i strid med EMK art. 8. Tre siste ikke rettskraftige p.t.

⁴ Statens helsetilsyns rap. 1/2017, Riksrevisjonen dokument 3:8 (2017–2018), Prop. 73 L (2016–2017) pkt. 4.1.3.

⁵ Statens helsetilsyn, *Det å reise vasker øynene – Gjennomgang av 106 barnevernssaker*, januar 2019.

ISOLASJON I FENGSLER

NIM anbefaler:

Anbefalingene i Sivilombudsmannens særskilte melding om isolasjon og mangel på menneskelig kontakt i norske fengsler bør gjennomføres. Klagemekanismene, domstolskontrollen og ordningen med fri rettshjelp i isolasjonssaker bør gjennomgås.

Begrunnelse

Det haster med å endre soningsforholdene i norske fengsler. Det er høy risiko for at forbudet mot nedverdiggende og umenneskelig behandling brytes.

Isolasjonstemaet knytter seg grovt sett til tre situasjoner: i politiarrestene, ved varetekt og ved straffegjennomføringen. Historisk har de to førstnevnte fått mest oppmerksomhet. Men de siste årene har søkelyset også blitt rettet mot sistnevnte. I 2019 avga Sivilombudsmannen en særskilt melding til Stortinget om isolasjon og mangel på menneskelig kontakt i norske fengsler.⁶

Et alvorlig funn i meldingen er omfanget av isolasjon som skjer uten vedtak og som ikke skyldes den innsattes egen atferd. Det pekes på tre forhold som årsak til slik isolasjon: manglende nasjonale regler for fellesskap, begrenset aktivitetstilbud og fengselsavdelinger uten tilpassede lokaler. Et annet alvorlig funn er ivaretagelsen av psykisk syke innsatte. Flere utelukkes fra fellesskapet grunnet sin atferd, som igjen fører til forverring av atferden og mer bruk av tvangstiltak. I tillegg opplever den isolerte ofte mangelfull oppfølging fra helsetjenesten. Sivilombudsmannen trekker også frem mangler ved kontrollmekanismene.

EMK artikkel 3 forbyr umenneskelig eller nedverdiggende behandling, og EMD krever at staten sørger for at den innsatte holdes under verdige forhold. Lidelsen ved å straffes skal ikke overstige den uunngåelige lidelsen som vil følge med en lovlig frihetsberøvelse. Momenter som personlige forhold, materielle soningsforhold, graden av isolasjon, andre sikkerhetstiltak, tilgjengelige rettsikkerhetsgarantier og den innsattes helse og helsehjelpstilbudet er relevante i vurderingen av om soningsforholdene – samlet sett – utgjør en krenkelse. Innsatte med psykiske lidelser er særlig sårbare for et soningsregime der isolasjon inngår som et element.⁷

Under høringen av Sivilombudsmannens melding i Stortinget i januar 2020 ble det redegjort for flere tiltak fra ulike myndighetsaktører som enten skal iverksettes, eller som vurderes iverksatt. Det er positivt, men det haster med konkret gjennomføring. NIM har i flere år anbefalt myndighetene å endre både regelverk og praksis, uten at det er gjort tilstrekkelige grep for å redusere risikoen for menneskerettsbrudd i norske fengsler.

⁶ Dokument 4:3 (2018/19), Sivilombudsmannen.

⁷ Se *Piechowicz v. Polen* (26761/95), *Ślawomir Musiał v. Polen* (28399/06), *M.S. v. Storbritannia* (24527/08).

VOLD I NÆRE RELASJONER

NIM anbefaler:

Den varslede handlingsplanen mot vold i nære relasjoner bør identifisere sårbare grupper og inneholde kunnskapsbaserte tiltak som sikrer koordinert og effektiv beskyttelse av disse gruppene. Det er særlig viktig å etablere tiltak knyttet til barn og eldre, slik det skal gjøres for urfolk. Kommunenes rolle og ansvar bør reflekteres i planen.

Begrunnelse

Vold og overgrep i nære relasjoner er en alvorlig menneskerettslig utfordring i Norge, og norske myndigheter gir fortsatt ikke god nok beskyttelse til flere sårbare grupper.

Staten har en menneskerettslig plikt til å forebygge, avverge, etterforske og straffe- forfølge vold og overgrep mellom privat- personer. Etter EMDs praksis innebærer dette blant annet at dersom staten vet eller burde vite at det foreligger en reell risiko for vold og overgrep, så plikter myndighetene å iverksette alle rimelige tiltak for å forhindre risikoen. Tiltakene må gi praktisk og effektiv beskyttelse.

Etter Istanbulkonvensjonen skal statene gjennomføre en rekke tiltak for å beskytte personer mot vold og overgrep. Forpliktelse- sene baserer seg blant annet på EMDs praksis, og innebærer eksempelvis at det skal sørges for god koordinering og sam- handling mellom tjenestene, og for at taus- hetspliktreger ikke er til hinder for å beskytte voldsutsatte. Statens forpliktelser er særlig sterke i møte med sårbare grupper, slik som barn, eldre og urfolk. Det er også viktig å understreke at statens menneske- rettighetsansvar gjelder alle ledd i staten og forvaltningen. Dette innebærer blant annet at sentrale myndigheter må forsikre at særlig kommuner er seg bevisst disse for- pliktelsene og ansvaret for å beskytte volds- utsatte.

NIM mener at flere sårbare grupper fortsatt ikke er godt nok beskyttet. I perioden 2015–2018 var det 90 straffesaker i Norge som gjaldt alvorlig vold mot barn under fire år. Kripos anbefalte i 2019 at dagens helse- stasjonsordning burde styrkes, og at det må sørges for økt kunnskap i politidistriktene, helsestasjoner og barnevernstjenester.⁸ Det pekes også på at dagens regulering av forholdet mellom taushetsplikt, opplysnings- plikt, opplysningsrett og avvergeplikt er utydelig, både for politiet og andre aktører. Dette er ikke nytt. I *NOU 2017: 12 Svikt og svik* pekte man på at taushetspliktreger og manglende kunnskap og samhandling hindret effektiv beskyttelse av barn.

I 2019 iverksatte regjeringen arbeidet med ny handlingsplan mot vold og overgrep i nære relasjoner med utgangspunkt i for- pliktelsene som følger av Istanbulkonven- sjonen. Planen skal ha en egen tiltakspakke for å adressere vold og overgrep i samiske samfunn. Dette er positivt og i tråd med NIMs anbefalinger fra tidligere årsmeldinger. NIM mener at planen, som er ventet våren 2020, også må identifisere andre sårbare grupper, som barn og eldre, og inneholde kunnskapsbaserte tiltak som gir koordinert og effektiv beskyttelse til disse gruppene.

⁸ Kripos, *Alvorlig vold mot barn*, september 2019.

TVANG I HELSE- OG OMSORGS- TJENESTEN

NIM anbefaler:

For å sikre at bruken av tvang i helse- og omsorgstjenesten ikke praktiseres i større grad enn menneskerettighetene tillater, bør det foretas lovendringer, herunder innføres et beslutningsstøttesystem, samt foretas grundige vurderinger av kunnskapsgrunnlaget for tvangsbehandlingstiltak. Det må også sikres at den som utøver tvang, har tilstrekkelig kunnskap om menneskerettslige krav.

Begrunnelse

Både tvangslovverket i helse- og omsorgstjenesten og praktiseringen av dette utfordrer menneskerettslige krav.

Bruk av tvang er et alvorlig inngrep i den enkeltes personlige integritet. Helse- og omsorgstjenester må som klar hovedregel baseres på samtykke fra pasienten eller brukeren. Menneskerettighetene, deriblant FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD) og EMK, stiller svært strenge krav til når og hvordan tvang kan brukes i helse- og omsorgssektoren.

Tvangslovutvalget, med mandat til å se på all tvangslovgivning i helse- og omsorgstjenesten, foreslo i 2019 å samle reglene om tvang i en felles lov. Utredningen er grundig og inneholder flere forslag som vil styrke gjennomføringen av menneskerettighetene.⁹ NIM mener at CRPD artikkel 12 krever at det innføres et beslutningsstøttesystem i helse- og omsorgstjenesten for å bistå pasienter med selv å fatte beslutninger om hvorvidt de skal motta helsetjenester eller ikke. Dette vil kunne bidra til mindre bruk av tvang.

NIM stiller spørsmål ved om ulike tvangsbehandlingstiltak – som tvangsmedisinering med antipsykotika, elektrokonvulsiv terapi (ECT) og skjerming – alltid gjennomføres i

samsvar med kravet etter EMK artikkel 3 om at tvangsbehandling må være «medisinsk nødvendig».¹⁰ Tvangslovutvalgets utredning viser at dagens kunnskap om disse tiltakene fremstår som forholdsvis begrenset, og der kunnskap finnes, underbygger den en lav effekt av behandlingstiltakene på en del områder. NIM mener at det må foretas grundige vurderinger av kunnskapen om og effekten av slike tvangstiltak i lys av kravene etter EMK artikkel 3.

Forskning og tilsyn fra 2019 viser at praktiseringen av dagens regelverk for tvang er mangelfull. Likestillings- og diskrimineringsombudet har gitt ut en rapport om utfordringer knyttet til utviklingshemmedes rettsikkerhet i saker om tvangstiltak, der blant annet mangelen på medvirkning på alle stadier av saken trekkes frem som en utfordring.¹¹ Sivilombudsmannen har dokumentert mangelfull praktisering av tvangsregelverket gjennom mange besøk på psykiatriske institusjoner og barnevernsinstitusjoner.¹²

⁹ NOU 2019: 14 Tvangsbegrensningsloven. NIMs høringsuttalelse til utredningen av 16. desember 2019 er tilgjengelig på www.nhri.no.

¹⁰ Se *M.S. v. Kroatia* (No. 2) (75450/12).

¹¹ Likestillings- og diskrimineringsombudet, *Tvang og makt mot personer med utviklingshemming etter helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9*, juni 2019.

¹² Sivilombudsmannen har også vært kritisk til hvordan en rekke tvangstiltak, f.eks. tvangsmedisinering, ECT og skjerming, utøves på psykiatriske institusjoner. FNs overvåkingorganer har pekt på flere av de samme utfordringene.

Tidligere anbefalinger

I tidligere årsmeldinger har NIM gjort myndighetene oppmerksom på menneskerettslige utfordringer gjennom en rekke anbefalinger på mange områder. Anbefalingene kan innebære forslag til endringer, oppfordringer til oppfølging eller peke på problemområder. NIM følger fortsatt opp tidligere anbefalinger på ulikt vis.

Nedenfor er en oversikt over NIMs tidligere anbefalinger. Flere av anbefalingene er omskrevet, komprimert eller sammenstilt for oversiktens del. Dette gjelder særlig der relativt likelydende anbefalinger er gjentatt flere år på rad. Oversikten er blant annet derfor ikke helt komplett.

Informasjonen under «Utvikling» er kun ment til informasjonsformål og er en enkel beskrivelse av hvordan NIM kjenner til myndighetenes oppfølging eller håndtering per januar 2020. Her kan det være flere forhold, prosesser eller vurderinger som NIM ikke kjenner til.

Les mer om bakgrunnen og begrunnelsene for anbefalingene i NIMs tidligere årsmeldinger. Under «Les mer» fremgår side-tall. Alle årsmeldingene er tilgjengelige på www.nhri.no.

ASYL OG INNVANDRING

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Myndighetene må gi enslige mindreårige asylsøkere over 15 år et omsorgstilbud som både kvalitativt og rettighetsmessig er likeverdig det tilbudet som gis til enslige mindreårige asylsøkere under 15 år og øvrige barnevernsbarn.	2018 s. 43 2017 s. 58 2016 s. 46	På bakgrunn av anmodningsvedtak fra Stortinget (juni 2017) har regjeringen sendt forslag om lov- og forskriftsfesting av omsorgsansvaret for enslige mindreårige asylsøkere over 15 år på høring (frist mars 2020).
Myndighetene bør prioritere arbeidet med etableringen av en permanent familieenhet utenfor Trandum, og generelt prioritere å finne alternativer til å fengsle barn i utlendingssaker.	2018 s. 45 2017 s. 65 2016 s. 49	Familieenhet for internering av barnefamilier etablert på Haraldvangen (jan. 2018). Etter lovendringene i 2018 interneres færre mindreårige. Høring av utredning om alternativer til internering av mindreårige (frist april 2020).
Lovforslag på utlendingsfeltet må gis tilstrekkelig høringsfrist slik at relevante fagmiljøer har tid til å foreta en grundig vurdering.	2017 s. 59 2016 s. 42	Aktualisert av lovinnstramningene på innvandringsfeltet etter tilstrømmingen av flyktninger og migranter i 2015. NIMs inntrykk er at det nå generelt gis romsligere høringsfrister.
Myndighetene må foreta konkrete vurderinger av «barnets beste» når de vurderer om enslige mindreårige asylsøkere skal gis ordinært opphold på humanitært grunnlag eller en tidsbegrenset tillatelse.	2017 s. 61	Utlendingsforskriften § 8-8 er endret. Det fremgår nå at begrensning av tillatelsens varighet må være forsvarlig ut fra barnets beste, og det er presisert flere omstendigheter ved barnets situasjon som skal vektlegges i vurderingen av type tillatelse. Det gis nå svært få midlertidige tillatelser.
For at statsløse barns rettigheter i Norge skal sikres, bør folkerettslige krav fremgå av lov eller forskrift. Regjeringen bør revurdere forslaget til ny §§ 16a og 16b i statsborgerloven i lys av folkerettslige krav.	2017 s. 68	Regelverket er i skrivende stund ikke endret for å ivareta de folkerettslige kravene knyttet til statsløse barns stilling. Lovforslaget er fortsatt til behandling.

BARN OG FAMILIE (BARNEVERN MV.)

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Myndighetene må sørge for at barnevernet i hele landet har tilstrekkelige ressurser og kompetanse til å kunne sikre barns rett til et liv uten vold, overgrep og omsorgssvikt, samtidig som det ikke gjøres urettmessige inngrep i barnets eller foreldrenes rett til familieliv.	2018 s. 88	Kompetanseløft innen barnevernet er igangsatt. Et digitaliseringsverktøy for å øke kvaliteten og gi mer likeverdige tjenester nasjonalt er i utvikling. De norske EMD-sakene har økt bevissheten rundt retten til familieliv. Høyesterett skal behandle tre barnevernssaker i storkammer (feb. 2020).
Myndighetene bør i arbeidet med ny barnevernslov klargjøre hvordan samværsomfang skal fastsettes for å være i tråd med menneskerettslige forpliktelser.	2017 s. 77 2016 s. 63	I forslag til ny barnevernslov er det presisert at det må foretas en individuell og konkret vurdering av samvær i hvert enkelt tilfelle etter omsorgsovertakelse.
Myndighetene må følge opp avgjørelsene fra EMD på barnevernsfeltet med nødvendige tiltak.	2016 s. 64	Barne- og familieministeren har uttalt at departementet tar de fellende dommene fra EMD på stort alvor.

FENGSEL OG ARREST

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Regelverk og praksis må endres for å sikre at de menneskerettslige kravene knyttet til 48-timersfristen og isolasjon i politiarrest ivaretas. Regelverket må endres for å sikre at de menneskerettslige kravene knyttet til rettsbesluttet isolasjon av varetektsfengslede ivaretas.	2018 s. 28 2017 s. 133 2016 s. 102 2015 s. 10	Forslag til endringer i reglene om 48-timersfristen og isolasjon i politiarresten og om fremstillingsfrist i strpl. § 183 (1) om varetektsfengsling ble sendt på høring i 2018. Forslaget er fortsatt til behandling. Det er langt færre enn tidligere som sitter i politiarresten over 48 timer før domstolfremstilling.

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Det bør opprettes en nasjonal fellesskapsavdeling for langtidsisolerte psykisk syke innsatte, bl.a. for å sikre et tilstrekkelig behandlingstilbud.	2018 s. 27 2017 s. 136 2016 s. 105	Det skal i 2020 åpnes en forsterket fellesskapsavdeling ved Ila for opptil seks innsatte med sterkt aggressiv atferd og psykiske lidelser, med en betydelig helsefaglig bemanning, der formålet primært er å motvirke isolasjon for de aller sykeste innsatte.
Regjeringen bør nedsette et utvalg for å sikre at lovverket bedre ivaretar psykisk syke innsattes vern mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling og deres rett til helsehjelp.	2018 s. 27	Det er ennå ikke nedsatt et slikt utvalg.
Registreringen av omfanget av tvangstiltak mot innsatte grunnet selvmordsfare, selvskading og psykiske lidelser bør bedres.	2018 s. 27	Et nytt system for registrering skal være på plass i 2021. Dette skal gjøre det mulig å innhente tilstrekkelig statistikk om tvangstiltak. NIM kjenner ikke til om statistikken vil fange opp tvangstiltak der begrunnelsen er selvmordsfare, selvskading og psykiske lidelser.
Regelverk og praksis for utelukkelse fra fellesskap i fengsel bør gjennomgås og endres for å sikre ivaretagelsen av menneskerettslige krav.	2017 s. 135 2016 s. 103	Regjeringen har varslet at den skal fremme en stortingsmelding om Kriminalomsorgen i 2020. KDI har utarbeidet en tiltaksplan for å forebygge isolasjon. En rekke av disse tiltakene er ikke gjennomført.

HATEFULLE YTRINGER OG HATKRIMINALITET

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Myndighetene bør sørge for at politidistriktene prioriterer hatefulle ytringer og hatkriminalitet i henhold til regjeringens strategi. Det bør bygges opp et fagmiljø på feltet.	2018 s. 58 2017 s. 50 2016 s. 31	I handlingsplanen mot rasisme og diskriminering (2019) er et tiltak å bygge opp et nasjonalt kompetansemiljø innen hatkriminalitet, som kan være til støtte for alle politidistrikt. Hittil har kun Oslo hatt en spesialisert gruppe på dette.
Myndighetene bør sikre at hatefulle ytringer og hatkriminalitet registreres etter klare og like retningslinjer nasjonalt. Statistikken bør fange opp alle ledd i påtalekjeden (inkl. utfall og ev. domfellelser).	2018 s. 58 2017 s. 52	Mer fyllestgjørende statistikk har vært varslet over flere år, bl.a. i statens rapporteringer til FNs overvåkningsorganer. Likevel er det uklart for NIM om og hvordan dette reelt følges opp. Tidligere har kun statistikk over anmeldte forhold blitt gitt ut nasjonalt (Oslo har hatt en mer omfattende statistikk).
Myndighetene bør ha søkelys på forebyggingen av hatefulle ytringer og hatkriminalitet og iverksette ytterligere tiltak mot dette.	2017 s. 49 2016 s. 79	Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer løper til 2020. Mange tiltak i strategien er iverksatt eller gjennomført, bl.a. knyttet til kunnskapsinnhenting, men noen tiltak, som statistikk, er det uklart hvordan følges opp. Ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering lansert (2019).

HELSE OG OMSORG (TVANGSBRUK, ELDRE MV.)

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Bruken av elektrokonvulsjonsbehandling (ECT) uten samtykke må utredes snarest, herunder hjemmelsspørsmål, rettssikkerhetsgarantier og praktisering.	2018 s. 19 2017 s. 97	Tvangsbegrensningslovutvalget har vurdert tvangslovregelverket i helse- og omsorgstjenesten (NOU 2019: 14), herunder bruken av ECT. Utredningen på høring høsten 2019.
Sentrale og lokale myndigheter bør prioritere eldres menneskerettigheter i relevant lovgivning, planverk og rapportering internasjonalt.	2018 s. 80 2017 s. 87 2016 s. 66	Lov om Eldreombudet på høring høsten 2019. Regjeringen la i 2018 frem kvalitetsreformen «Leve hele livet».
Fremdriften i arbeidet med å styrke helsetilbudet til personer med kjønnsinkongruens bør prioriteres.	2018 s. 83	Forslag om ny nasjonal faglig retningslinje for helsehjelp til personer med kjønnsinkongruens på høring (frist feb. 2020).
Implementeringen av loven om endring av juridisk kjønn i praksis må prioriteres.	2016 s. 71	NIM har ikke oversikt over hvordan loven gjennomføres i praksis.
Det må sikres at vurderingen av samtykkekompetanse innenfor psykisk helsevern blir reell.	2017 s. 89 2016 s. 94	Helsedirektoratet har publisert undervisningsopplegg og styringsdokumenter om temaet. Sivilombudsmannen med avgjørelse om tvangsmedisinering (sak 2018/2278).
Det må sikres at bruken av tvang i helse- og omsorgssektoren ikke praktiseres i større grad enn menneskerettighetene tillater, f.eks. innenfor psykisk helsevern.	2017 s. 91 2016 s. 96	Tvangsbegrensningslovutvalget har vurdert tvangslovregelverket i helse- og omsorgstjenesten (NOU 2019: 14), og foreslått flere endringer som vil styrke gjennomføringen av menneskerettighetene i tjenestene. Utredningen på høring høsten 2019.

NASJONAL GJENNOMFØRING

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Regjeringen bør utarbeide en plan for å sikre koordinert oppfølging fra departementene av FNs og andre internasjonale overvåkningsorganers anbefalinger om den norske menneskerettighetssituasjonen.	2018 s. 21	Regjeringen har gitt uttrykk for at man ikke ønsker en sentral koordinering av arbeidet med kartlegging eller oppfølging av anbefalingene fra FNs overvåkningsorganer, senest i statens rapport til ØSK-komiteen (2019).
Det er viktig at menneskerettslige spørsmål som reises i lovgivningsarbeid utredes grundig. Utredningsinstruksen bør endres slik at plikten til å utrede menneskerettslige spørsmål ifm. lovgivningsarbeid fremgår eksplisitt.	2017 s. 20 2016 s. 21	Regjeringen har ikke tatt inn en eksplisitt referanse til menneskerettigheter i selve utredningsinstruksen.
Norge bør slutte seg til individklageordningene til FNs barnekonvensjon, ØSK, CRPD samt ratifisere FNs konvensjon om beskyttelse mot tvungen forsvinning og FNs konvensjon for beskyttelse av migrasjonsarbeidere (inkl. deres klageordninger).	2017 s. 18 2017 s. 138 2016 s. 23	FNs konvensjon om beskyttelse mot tvungen forsvinning ble ratifisert av Norge høsten 2019. Tilhørende klageordning ble ikke tilsluttet, men uttalt at det vil vurderes senere.

NASJONALE MINORITETER

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Sentrale myndigheter og berørte kommuner bør styrke kunnskapen om de nasjonale minoritetenes språk, kultur, samfunnsliv og rettigheter, samt styrke dialogen med minoritetsgruppene og iverksette tiltak som kan forebygge og avhjelpe diskriminering, herunder gjøre nasjonale klageordninger mer tilgjengelig.	2018 s. 76 2017 s. 114	Kommunal- og moderniseringsdepartementet har varslet at de vil fremme en melding til Stortinget om Norges nasjonale minoriteter i 2020.
Tater-/romaniutvalgets utredning bør følges opp med konkrete tiltak.	2017 s. 114 2016 s. 73	Kommunal- og moderniseringsdepartementet har opprettet en nettside om oppfølgingen av utredningen og en referansegruppe for innspill til arbeidet med oppfølgingen. Det er imidlertid i liten grad gjennomført konkrete tiltak.

NÆRINGSLIV

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Regjeringen bør prioritere arbeidet med å styrke og samstemme veiledningen som gis om menneskerettigheter til næringslivsaktører samt foreta en helhetlig utredning av behovet for ny eller endret lovgivning på feltet.	2018 s. 66 2017 s. 124 2016 s. 89	Etikkinformasjonsutvalgets forslag om åpenhetslov på høring (frist mars 2020). Nærings- og fiskeridepartementet påbegynt utredning om moderne slaverilov (2019). Uklart hvordan tiltak i regjeringens handlingsplan (2015) vedrørende å styrke veiledningen følges opp, men tverrdepartementalt arbeid igangsatt.

RELIGIONS- OG TROSFRIHET

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Regjeringen bør legge opp til jevnlige evalueringer av hvordan forbudet mot ansiktsdekkende plagg i utdanningen praktiseres, for å sikre at menneskerettslige krav ivaretas.	2018 s. 61 2017 s. 119	I forarbeidene uttales det at forbudet alltid først bør søkes løst gjennom dialog (før reaksjoner). Kunnskapsdepartementet har uttalt at de vil vurdere hvordan lovendringen skal følges opp. NIM kjenner ikke til om konkrete tiltak er besluttet/iverksatt.
Den nye organiseringen av Den norske kirke og en ev. innføring av en ny trossamfunnslov, kan føre til problemstillinger knyttet til religionsfriheten og diskrimineringsvernet. Dette nødvendig- gjør god oppfølging fra sentrale myndig- heters side, og det bør legges opp til evalueringer av både lovverket og praktiseringen.	2017 s. 119 2016 s. 76	Proposisjon om ny trossamfunnslov er i skrivende stund til behandling i Stortinget (lagt frem juni 2019).

RETTE TIL PRIVATLIV (PERSONVERN)

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Regjeringen bør utrede hvorvidt strpl. § 222 d og pol. § 17 d er forenlig med Grl. § 102 (f.eks. ved å inkludere dette i personvernkomisjonens mandat).	2018 s. 49 2017 s. 33 2016 s. 118	Ifølge regjeringsplattformen (Granavolden) skal det nedsettes et offentlig utvalg for å evaluere dagens politimetoder. Mandatet til personvern- kommisjonen på høring sommeren 2018, kommisjonen er ennå ikke nedsatt.
Det bør utredes nærmere hvordan et digitalt grenseforsvar (spesielt) og Etterretningstjenestens overvåknings- virksomhet (generelt) forholder seg til og kan tilpasses for å være i samsvar med menneskerettslige krav.	2018 s. 47 2017 s. 31 2016 s. 56 2016 s. 58	Forslag til ny lov om Etterretnings- tjenesten på høring (avsluttet feb. 2019). Saken er i skrivende stund fortsatt til behandling i Forsvars- departementet.

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Regjeringen må sikre at lagring av materiale fra kommunikasjonskontroll skjer i samsvar med menneskerettighetene.	2018 s. 48	Ifølge regjeringsplattformen (Granavolden) skal regjeringen nedsette et offentlig utvalg for å evaluere dagens politimetoder.
Lovgrunnlaget for dataavlesing bør utformes slik at det i større grad reflekterer inngrepene metoden reelt omfatter, samt sikre at dataavlesing begrenses til det som er strengt nødvendig.	2016 s. 53	Ifølge regjeringsplattformen (Granavolden) skal regjeringen nedsette et offentlig utvalg for å evaluere dagens politimetoder.
Det bør foretas en helhetlig gjennomgang og evaluering av metodene politiet og forsvaret har til disposisjon for å bekjempe terrorisme og andre alvorlige trusler.	2016 s. 118	Ifølge regjeringsplattformen (Granavolden) skal regjeringen nedsette et offentlig utvalg for å evaluere dagens politimetoder.

RETTSSYSTEMET (DOMSTOLENE MV.)

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Kravet til uavhengige domstoler kan legge føringer for finansieringen av domstolene og hvordan systemet for dette bør innrettes. Domstolene må sikres finansiering slik at de kan avsi avgjørelser innen rimelig tid.	2018 s. 33 2017 s. 131	Domstolkommisjonen anbefalte i delutredning (okt. 2019) å utvide rettskretser med formål om bl.a. å styrke rettssikkerheten og bedre ressursutnyttelsen. Undersøkelse fra Riksrevisjonen (okt. 2019) viser at domstolene bruker lang tid på saker og bryter lovpålagte frister.
Det bør iverksettes tiltak for å avhjelpe de systematiske svakhetene i voldtektsaker og saker om mishandling i nære relasjoner som Riksadvokatens kvalitetsundersøkelse fra 2016 avdekket.	2017 s. 129	Regjeringen har lansert handlingsplan mot voldtekt 2019–2022, med bl.a. tiltak for politi- og rettsapparat. Riksadvokaten vil i 2020 gjennomføre en ny kvalitetsundersøkelse lik den i 2016 for å belyse eventuelle endringer over tid.

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Regjeringen bør utrede statens plikt til å avhjelpe økonomiske hinder for gjennomføring av retten til domstolsprøving, herunder hvordan en rettshjelpsordning best kan organiseres for å sikre denne retten.	2016 s. 83	Regjeringen har nedsatt et utvalg som skal gjennomgå rettshjelpsordningen. Utredning skal avgis innen 1. mai 2020. Mandatet inkluderer bl.a. å kartlegge rekkevidden av statens plikt til å avhjelpe økonomiske hinder.

URFOLK

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Det bør sikres at konsultasjonsretten gjennomføres i tråd med menneskerettslige standarder på alle myndighetsnivåer. Stortinget bør lovfeste konsultasjonsplikten på en egnet måte.	2018 s. 71 2017 s. 103 2016 s. 36	Forslag om å lovfeste overordnede regler om konsultasjoner i eget kapittel i sameloven, i tillegg til utkast til veileder for kommuner og fylkeskommuner om konsultasjoner med samiske interesser, er på høring (frist feb. 2020).
Regjeringen bør følge opp forslagene om endringer i reindriftsloven og styrking av jordskifteretten, og myndighetene må sikre at reindriftsloven praktiseres i tråd med menneskerettslige krav.	2018 s. 72	Enkelte endringer i reindriftsloven vedtatt av Stortinget (2019), men erstatningsreglene og spørsmålet om styrking av jordskifterettens kompetanse er ikke vurdert endret.
Sjøsamenes rett til å bevare sin kultur og sitt samfunnsliv bør styrkes i lovgivningen, f.eks. bør deres rett til fiske lovfestes.	2017 s. 107 2016 s. 114	Regjeringen har gitt uttrykk for at de mener at sjøsamenes rettigheter er tilstrekkelig sikret i lovverket.
Samerettsutvalgets (2) utredning og forslag fra 2007 om samenes rettigheter til land og vann samt mineralvirksomhet utenfor Finnmark, bør følges opp.	2017 s. 101	Vesentlige deler av gjennomføringen av ILOs konvensjon nr. 169 er ennå ikke gjennomført utenfor Finnmark. Det er uklart for NIM om og hvordan dette følges opp.

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Regjeringen bør iverksette tiltak for å hindre diskriminering av samer med nedsatt funksjonsevne.	2017 s. 106	Regjeringen har opplyst at de arbeider med en strategi og handlingsplan for personer med nedsatt funksjonsevne som også vil omfatte den samiske befolkningen.
Utdanningstilbudet som gjelder samiske språk bør utredes nærmere for å sikre at menneskerettslige krav ivaretas.	2016 s. 37	Stortingsmelding nr. 31 (2018–2019) om samisk språk, kultur og samfunnsliv fra juni 2019 har et eget kapittel om utdanning og forskning.
Det bør utarbeides en løsning for å fremskaffe pålitelige statistiske data om samiske språkbrukere.	2016 s. 37	Skatteetaten har i samråd med Sametinget lansert en frivillig registreringsløsning der man kan registrere i folkeregistret at man bruker samisk språk (okt. 2019).

VOLD OG OVERGREP

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Myndighetene må iverksette tiltak og styrke innsatsen for å forebygge, avverge, etterforske og straffeforfølge vold og overgrep mot sårbare grupper som barn, urfolk og eldre. Det bør utarbeides en sektorovergripende handlingsplan mot vold i nære relasjoner, som reflekterer sårbare gruppers behov.	2018 s. 37 2018 s. 38 2017 s. 82 2017 s. 86 2017 s. 87	Ny handlingsplan mot vold i nære relasjoner lanseres i 2020. Planen skal ha en egen tiltakspakke opp mot samiske samfunn. Det er ikke varslet om planen direkte også vil adressere andre sårbare grupper som barn og eldre.
Myndighetene bør gjennomgå sakene som inngår i grunnlaget for NOU 2017: 12 for å sikre at ev. menneskerettsbrudd repareres.	2017 s. 82	Det er hittil ikke gjort noen systematisk gjennomgang av sakene som inngår i grunnlaget for NOU 2017: 12 for å sikre at ev. menneskerettsbrudd repareres.

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Myndighetene bør gjennomgå Tysfjordsakene for å sikre at ev. menneskerettighetsbrudd repareres. Myndighetene må sørge for at det foretas forebyggende, kulturelt tilpassede, tiltak i Tysfjord kommune.	2017 s. 86	Det er hittil ikke gjort noen systematisk gjennomgang av Tysfjordsakene for å sikre at ev. menneskerettighetsbrudd repareres. Myndighetene etablerte i 2017 et omfattende kommunalt forebyggingsprosjekt («Jasska-Trygghet», som avsluttes i 2020).

VÆPNET KONFLIKT

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Myndighetene bør sørge for at Norge ikke bidrar til mulige menneskerettighetsbrudd, eller brudd på internasjonal humanitær rett, gjennom våpeneksport. Myndighetene bør klargjøre sitt syn på praktiseringen av regelverket og hva som skal gjelde når retningslinjene innad er motstridende.	2018 s. 91	Utenriksdepartementet har i eksportkontrollmeldingen (Meld. St. 26 2018–2019) kommentert NIMs innspill. På ett punkt er retningslinjene for våpeneksport endret (pkt. 2.3, bok. b) i tråd med NIMs forslag. Det er også presisert at eksport til stater som intervensjoner i borgerkrig etter samtykke, bare kan motta våpen hvis vilkårene i ATT (art. 6 og 7) er oppfylt.

YTRINGSFRIHET

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Lovreguleringen av varsling bør utformes på en slik måte at ytringsfriheten ivaretas i størst mulig grad. Arbeidet med å sikre gode rammevilkår for ansattes ytringsfrihet, både rettslig og faktisk, må prioriteres.	2018 s. 55 2017 s. 42 2016 s. 28	Varslingsreglene i arbeidsmiljøloven endret fra 2020 for å gjøre dem mer forståelige. Godt ytringsklima inkludert i lovens formål. Endringene bygget på forslag fra NOU 2018: 6.

Anbefalinger	Les mer	Utvikling
Ytringsfrihetsproblemstillingene i kjølvannet av den teknologiske utviklingen bør utredes og det bør innføres ny lovgivning der det er behov. F.eks. bør arbeidet med ny medieansvarslov prioriteres og det bør vurderes hvilke virkemidler som er tilgjengelige for å adressere kommersielle aktørers makt over det digitale ordskiftet.	2018 s. 53 2017 s. 38 2016 s. 29	Proposisjon om ny medieansvarslov lagt frem for Stortinget (des. 2019). Det skal nedsettes en ny ytringsfrihetskommisjon der ulike problemstillinger knyttet til bl.a. ytringsfrihet og den teknologiske utviklingen skal utredes.
Det er viktig at pressen også i fremtiden sikres tilstrekkelige rammebetingelser for å kunne oppfylle sentrale hensyn bak ytringsfriheten, bl.a. samfunnsoppdraget som «offentlig vaktbikkje». Mediemangfoldsutvalgets utredning bør følges opp.	2018 s. 52 2017 s. 36 2016 s. 26	Meld. St. 17. (2018–2019) om mediepolitikk for en ny tid, presentert i 2019, som bl.a. berører mediemangfoldutvalgets utredning. Det slås der fast at ytringsfrihet er utgangspunktet og det overordnede målet for politikken på medieområdet. Forslag til lov om mediestøtte på høring (des. 2019).
Problemstillinger knyttet til etterforskning og tvangsmidler mot pressen, kildevern og pressens innsynsrett bør utredes mer helhetlig. Lovreguleringen av kildevern bør få frem den menneskerettslige terskelen for inngrep.	2018 s. 54 2017 s. 40	Forslag om endringer av reglene om pressens kildevern på høring (tidlig 2019), som bl.a. innebar en skjerping av terskelen. Det uttales i høringsnotatet at tvangsmidler mot pressen vil gjennomgå ifm. arbeidet med ny straffeprosesslov.
Det bør foretas en helhetlig gjennomgang av taushetspliktbestemmelsene i norsk lovgivning og av forvaltningens praktisering av innsynslovgivningen.	2017 s. 39	Justis- og beredskapsdepartementet har informert om at tiltak er iverksatt, og ønsker å se an effekten av disse før nye undersøkelser iverksettes. NOU 2019: 10 (Åpenhetsutvalget) og NOU 2019: 5 (ny forvaltningslov) tar til dels opp tilknyttede problemstillinger.

Kapittel 3

Med egne ord

Kapittel 3 utforsker aspekter ved utfordringer i eldreomsorgen, vold i nære relasjoner og problemstillinger knyttet til ytringsfrihet.

Menneskerettslige utfordringer i eldreomsorgen

Av direktør Adele Matheson Mestad

Det er mange år siden, men jeg har aldri glemt det. Mørket hadde lagt seg i Masai Mara, vi satt rundt bålet og var blitt så trygge at jeg forsiktig stilte noen kritiske spørsmål til en beskrevet praksis med flerkoneri. Masaiguideen vi hadde hatt i flere dager, Amoz, tok det med humor, svarte på mine spørsmål og parerte dem med sine egne. Det var nemlig vel så mange ting med vår kultur som slo ham som merkelige. Men mest påfallende var det at han hadde hørt at vi bosatte våre eldre i institusjoner og ikke passet godt på dem. «Hva sier det om deres kultur?», undret han. Det er den stemmen jeg nå hører.

Menneskerettssituasjonen til eldre i Norge er et høyt prioritert rettsområde hos NIM. SSB har anslått at andelen av befolkningen som er over 70 år, vil dobles i tiden fremover, med en estimert økning fra 600 000 personer i dag til 1,3 millioner i 2060. Det er krevende å anslå hva dette vil innebære for

menneskerettssituasjonen for denne gruppen, men de utfordringene vi allerede ser, vil mest sannsynlig øke med mindre det tas resolute grep. NIM har pekt på syv områder som krever en særlig innsats fra myndighetenes side. Tre av dem er presserende.

Vold og overgrep

I siste halvdel av 2019 publiserte Aftenposten en rekke graverende funn om vold og overgrep mot eldre og ansatte på sykehjem som understreker alvoret: ti prosent av nærmere 130 000 avviksmeldinger fra 2018 innen sykehjemsektoren dreier seg om voldshendelser fra beboere. En av ti sykepleiere hadde også sett seksuelle overgrep mot beboere, utført av andre beboere. En forekomststudie fra 2017 viser videre at vold og overgrep ikke bare skjer på institusjon, men også i hjemmet. Studien indikerer at opp mot 76 000 hjemmeboende eldre over 65 år har vært utsatt for vold eller overgrep, og åtte av ti var i en nær relasjon med voldsutøveren.¹³

¹³ Vold og overgrep mot eldre personer. En nasjonal forekomststudie, NKVTS, rap. nr. 9 2017.

Tematikken er underutforsket, men den forskningen som finnes støtter opp om funnene.¹⁴ Samtidig er det grunn til å tro at det er store mørketall.

Staten har en menneskerettslig plikt til å forebygge, avverge, etterforske og straffe- forfølge vold og overgrep mellom privat- personer. EMD har lagt til grunn at slike for- pliktelser oppstår der staten har visst eller burde ha visst at det forelå en reell risiko for vold og overgrep (kunnskapskravet). Hvis dette kravet er oppfylt, må myndighetene iverksette alle rimelige tiltak for å forhindre risikoen (tiltakskravet). Staten kan selv vurdere hvilke tiltak som settes inn, men til- takene må gi praktisk og effektiv beskyttelse. Aktivitetsplikten skjerpes i møte med sårbare grupper. Eldre er en slik sårbar gruppe som krever særskilt beskyttelse.

Forskning viser at det er svakheter i hvordan statens handlingsforplik- telser ivaretas i dag: Det mangler kunnskap om hvordan saker om seksuelle overgrep skal håndteres på syke- hjem, og kommunene mangler retningslin- jer og rapporteringssystemer.¹⁵ Det mangler også kartleggingsverktøy, og mange

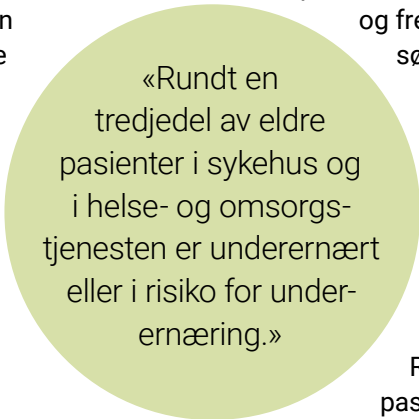
kommuner har ikke egne handlingsplaner mot vold i nære relasjoner som særlig adresserer eldres behov.

Det må iverksettes flere tiltak for å fore- bygge og forhindre vold og overgrep både på sykehjem og i hjemmet, herunder må man styrke kompetansen til helse- og omsorgspersonell.

Underernæring og uheldig legemiddelbruk

Alle, inkludert eldre, har rett til den høyest oppnåelige helsestandard. Dette følger av FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter artikkel 12. Rettigheten betyr selvsagt ikke at den enkelte har krav på å være frisk. Den innebærer først

og fremst at myndighetene må sørge for et helsevesen som gir alle mennesker like muligheter til å oppnå så god helse som mulig. Viktige komponenter i retten til helse er nærings- rik mat og tilgang til helsehjelp.

«Rundt en tredjedel av eldre pasienter i sykehus og i helse- og omsorgs- tjenesten er underernært eller i risiko for under- ernæring.»

Rundt en tredjedel av eldre pasienter i sykehus og i helse- og omsorgstjenesten er under- ernært eller i risiko for underernæring.¹⁶ Forskning viser også at 35 prosent av de hjemmeboende eldre og 44 prosent av

¹⁴ Dette skjer ikke! Eller gjør det? Resultater fra en studie om seksuelle overgrep mot eldre i sykehjem, Wenche Malmadal m.fl., NTNU, januar 2016. Se også *Inadequate care, abuse and neglect in Norwegian nursing homes*, Wenche Malmadal, PhD, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, NTNU, 2013.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Meld. St. 15 (2017–2018), *Leve hele livet – En kvalitetsreform for eldre*

beboerne i sykehjemmene brukte legemidler på en måte som karakteriseres som uheldig.¹⁷

Artikkel 12 er en innsatsforpliktelse, som betyr at staten kan oppfylle forpliktelsen gradvis, avhengig av hvilke ressurser den har tilgjengelig. NIM stiller spørsmål ved om Norge gjør nok etter konvensjonens artikkel 12 for å hindre underernæring og uheldig legemiddelbruk blant eldre.

Tvungen helsehjelp

Eldre på sykehjem utsettes ofte for tvungen helsehjelp. Selv mindre inngrep i den fysiske integriteten uten samtykke anses som et inngrep i EMK artikkel 8 som beskytter retten til privatliv. Det kan imidlertid gjøres inngrep i privatlivet dersom det har hjemmel i lov, har et legitimt formål og er proporsjonalt, det vil si om det anses nødvendig i et demokratisk samfunn. Vurderingen av om tiltak kan gjennomføres mot pasientens vilje, vil bero på flere momenter, for eksempel riktige samtykkevurderinger, at man følger minste inngreps prinsipp og at det gis skriftlige begrunnelser.

Tilsyn og forskning viser at dagens praksis med tvungen helsehjelp på sykehjem ofte ikke tilfredsstillende disse kravene.¹⁸ Blant annet viste Helsetilsynets landsomfattende tilsyn i 2011/2012 at helsepersonell manglet tilstrekkelig kunnskap om hvordan de skulle vurdere samtykkekompetanse, hva som er et gyldig samtykke, og hva som skal til for å ivareta det minste inngreps prinsipp, samt

at det ikke alltid fattes egne vedtak. En undersøkelse SSB gjennomførte på vegne av NIM i 2018 viser også at halvparten av norske kommuner ikke rapporterer om bruk av tvang slik de har vært forpliktet til siden 2009.

Vi vet ikke nok om dette. Helsetilsynet bør derfor foreta landsomfattende undersøkelser av hvordan tvungen helsehjelp utføres på sykehjemmene. Helsepersonell på sykehjem må sikres god kunnskap om de menneskerettslige normene, og om hvordan de kan etterleves.

Handling påkrevd

Det gjøres mye godt arbeid i mange eldre-tjenester, utført av personell med høy faglig kompetanse, stor etisk bevissthet og et genuint ønske om å yte god hjelp – ofte under vanskelige rammebetingelser. Disse rammebetingelsene må bedres for å forbedre situasjonen for dagens eldre, men også for å forberede oss på situasjonen for fremtidens eldre. Som alt annet krever dette ressurser, og mange tilbud lider under svak kommuneøkonomi. Dette fører igjen til ulik ivaretagelse av menneskerettslige krav, som i seg selv er problematisk.

Selv om røyken fra bålet i Masai Mara har lagt seg, hører jeg stemmen fortsatt. «Forlate eldre på institusjon og ikke passe på dem? Skal dere ikke bli gamle selv? Har dere ikke foreldre? Kom ikke her og kritiser vår kultur.»

¹⁷ *Inappropriate Medication Use in the Elderly – A Modern Epidemic*, Nyborg, UiO, 2018. I november 2018 kom også Riksrevisjonen med en rapport om kvaliteten i eldreomsorgen, som peker på behovet for styrket arbeid med å forebygge underernæring samt mangel på oversikt over uheldig legemiddelbruk.

¹⁸ Tvungen helsehjelp på sykehjem gis etter pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A.

Kamp mot vold i nære relasjoner – Istanbul-konvensjonen

Av assisterende direktør (fung.)
Gro Nystuen

Istanbulkonvensjonen er en menneskerettslig nyvinning. Den bygger bro over gapet mellom innholdet i menneskerettighetene og realiseringen av dem. Vi kaller den en «implementeringskonvensjon».

Det er ikke et menneskerettighetsbrudd at en mann slår kona si. Bare stater kan bryte menneskerettighetskonvensjoner. Men det er et menneskerettighetsbrudd hvis staten ikke forsøker å forhindre det, og hvis staten ikke kriminaliserer og straffeforfølger det. Når noen stater har lover som innebærer at for eksempel voldtekt innen ekteskapet er tillatt, eller at det i praksis er fritt frem for å mishandle ektefeller, er dette brudd på menneskerettighetene. Alle mennesker har rett til å leve et liv uten å bli truet med eller utsatt for vold.

Gjennomføring i praksis

Da jeg for første gang hørte om Europarådets planer om en egen konvensjon om vold mot kvinner, lurte jeg på hva poenget var. Retten til beskyttelse mot vold og

trusler, og retten til liv, var jo allerede nedfelt i FNs kvinnekonvensjon, EMK og andre konvensjoner. Men etter hvert skjønte jeg at dette ikke er en konvensjon som skal forby vold i nære relasjoner – det er en konvensjon som skal sikre gjennomføring i praksis av det allerede eksisterende forbudet.

Kvinnemishandling? Henlagt!

Frem til 1988 ble de aller fleste voldshandlinger mot partnere ikke strafforfulgt av norske myndigheter med mindre offeret selv krevde gjerningsmannen straffet. Selv om hun anmeldte forholdet, ble saken som den klare hovedregel henlagt hvis hun ikke begjærte straffeforfølging eller hvis hun trakk begjæringen tilbake. Det var det mange voldsutsatte som gjorde, blant annet fordi de ble truet eller presset til det av gjerningsmannen. En undersøkelse av 435 anmeldte saker om kvinnemishandling fra 1981, 1983 og 1984 viste at åtte av disse kvinnene ikke ønsket straffeforfølging, og at 196 av kvinnene trakk tilbake tidligere begjæring om straffeforfølging. Etter en lovendring i 1988 kan påtalemyndigheten på egenhånd avgjøre om slike saker skal straffeforfølges.

Det er et tankekors at straffeloven i hele ti år etter at FNs kvinnekonvensjon var fremforhandlet, og åtte år etter at den ble ratifisert av Norge, ikke hadde ubetinget offentlig påtale av vold i nære relasjoner. Kvinnekonvensjonen forbyr diskriminering i lovgivningen på grunn av kjønn, men i Norge ble ikke konemishandling ansett som like alvorlig som annen vold.

Menneskerettslig nyvinning

EMD har i årenes løp avsagt en rekke dommer om statenes forpliktelser til å hindre vold i nære relasjoner. Etter hvert så man et behov for en egen konvensjon som tar opp i seg elementene fra denne rettspraksisen og klargjør hvordan statene kan sørge for implementering av disse rettighetene. Istanbulkonvensjonen av 2011 er en menneskerettslig nyvinning, den bygger bro over «implementeringsgapet». Selv i Norge, hvor de sentrale menneskerettighetskonvensjonene er inkorporert, er det ikke alltid de virker i praksis – å ha rett er ikke alltid det samme som å få rett.

Norge har inkorporert både FNs kvinnekonvensjon og EMK med forrang i norsk lovgivning. Regjeringen sier om Istanbulkonvensjonen at den: «videreutvikler og supplerer forpliktelsene i disse instrumentene.» Den handler først og fremst om vold mot kvinner, men statene kan bestemme om de vil la konvensjonen gjelde for vold i

nære relasjoner, uavhengig av kjønn. Norge er en av de statene som har gjort dette.

Aktiv forebygging

Før Istanbulkonvensjonen ble bindende for Norge kom én sak om vold i nære relasjoner opp for Høyesterett. Den såkalte «Stalkerdommen» fra 2013 handlet om en kvinne som var blitt utsatt for grov vold, draps-trusler og senere trusler og forfølgelse fra den samme mannen i nærmere syv år, til tross for besøks- og kontaktforbud. Han tok kontakt og truet henne via tredje-personer, han fant hennes hemmelige telefonnummer og fortsatte trakasseringen. Dommen sier at dette utgjorde brudd på statens sikringsplikt – politiet hadde hatt en mangelfull oppfølging av de stadige bruddene på besøks- og kontaktforbudet, og noen av truslene ble ikke etterforsket selv om de ble anmeldt. Høyesterett sier i dommen at man ikke avkrever statens myndigheter det umulige eller uforholdsmessige. Staten kan med andre ord ikke forventes å hindre alle tilfeller av privat vold, men der hvor myndighetene har kunnskap om at en person er voldsutsatt – som de jo nettopp har når det er nedlagt besøksforbud – burde man ha truffet bedre tiltak.

Gjennomføringsplikter

Istanbulkonvensjonen pålegger statene gjennomføringsplikter: Den krever at statene må skaffe seg kunnskap om vold og overgrep for eksempel gjennom forskning

«Selv i Norge, hvor de sentrale menneskerettighetskonvensjonene er inkorporert, er det ikke alltid at de virker i praksis – å ha rett er ikke alltid det samme som å få rett.»

og datainnsamling. Den krever også at offentlige myndigheter må ta inn over seg og ta hensyn til ulike former for sårbarhet hos ofre. Ikke alle ser seg i stand til å anmelde vold, for eksempel. Konvensjonen krever at myndighetene må være mer pro-aktive og oppsøkende i sin forebyggings-virksomhet. Forebyggingsforpliktelsene omfatter blant annet bedre trening av relevant personell i helsevesen, barnevern og politi. Konvensjonen krever naturligvis også at vold i nære relasjoner må straffeforfølges, og at ofre skal kunne søke erstatning. Konvensjonen krever finansiering av tiltak, inklusive ressurser til politiet og sivil-samfunn, krisesentre og hjelpetelefoner og holdningsskapende arbeid i skolen. Konvensjonen har eksplisitte og detaljerte bestem-melser om besøks- og kontaktforbud.

Partnerdrap kan forutsees

I veldig mange saker som ender med grov vold mot eller drap på partnere, er det koordinering og kunnskapsoverføring mellom offentlige myndigheter som svikter. I Istanbulkonvensjonen står det ikke bare at staten skal beskytte mot vold, det står at offentlige etater må koordinere innsatsen sin med sikte på å forebygge og oppdage vold. Omtrent en fjerdedel av alle drap i Norge er partnerdrap. Forskning viser at disse drapene sjelden kommer helt ut av det blå. I syv av ti partnerdrap var det registrert vold fra partneren før drapet. I fem av ti partnerdrap var det registrert mer enn fem voldsepisoder før drapet. Dette betyr at det er et stort forebyggingspotensial.

Etterlyser oppfølging

Prop. 12 S (2016–2017), den såkalte opp-trappingsplanen mot vold og overgrep (2017–2021), ble lansert av regjeringen i 2016, før Istanbulkonvensjonen var ratifisert av Norge. Man var riktignok i sluttfasen av ratifiseringsarbeidet, og kunne valgt å legge konvensjonens forpliktelser til grunn for denne handlingsplanen – men det gjorde man ikke. I NIMs årsmelding fra 2018 sa vi at denne opptrappingsplanen var «lite forpliktende» og etterlyste en sektorover-gripende handlingsplan mot vold i nære relasjoner – med utgangspunkt i Istanbul-konvensjonen. Etter at konvensjonen ble ratifisert i 2017, har det så langt ikke kommet noen gjennomgang fra myndig-hetenes side om hvordan man planlegger gjennomføring og oppfølging av konven-sjonen. Selve ratifiseringsproposisjonen sier bare at norsk rett antas «å oppfylle alle konvensjonens krav». Det er ingen gjennom-gang i proposisjonen av de rundt 80 detal-jerte bestemmelsene i konvensjonen, selv om disse ble forpliktende for den norske stat fra ikrafttredelsen. I 2019 startet regjeringen imidlertid arbeidet med en ny handlingsplan mot vold i nære relasjoner. Denne skal ifølge regjeringen ivareta Norges forpliktelser etter Istanbulkonvensjonen. NIM har ønsket dette tiltaket velkommen, og vi er spente på utfallet.

Istanbulkonvensjonen er et eksempel på sivilisasjonsutvikling på sitt beste. Dette er et gjennomarbeidet instrument som lærer av tidligere erfaring og operasjonaliserer denne lærdommen, slik at avstanden mellom å ha rett og få rett blir mindre.

En åpen og opplyst offentlig samtale

Av spesialrådgiver Anine Kierulf

Vi er verdensmestre i demokrati og ytringsfrihet. Men disse honnørfenomenene må, for å vedvare, vinnes litt av oss alle, hele tiden. Vi har våre ytringsfrihetsutfordringer også her i den relative norske idyll. En av dem er bekymringen for vår demokratiske offentlighet.

Er offentligheten så mye å bekymre seg for? Den er i alle fall en forutsetning for et fungerende demokrati. Samfunnssamtalen vår må være fri og åpen hvis vi skal kunne ta stilling til verden rundt oss, hva som er sant, feil og viktig og hvem som skal styre. Og for at den skal finnes, må ytringsfrihet finnes. Ytringer må kunne fremsettes fritt. Ikke ansvarsfritt, man risikerer sosial fordømmelse hvis man sier noe dumt, og rettslig hvis man sier noe straffbart. For en del ytringer er faktisk ulovlige. Trusler, privatlivskrenkelser, voldsopppfordringer, ærekrenkelser, sjikane og hatefulle ytringer er forbudt. Grensene er demokratisk satt, og kan ikke begrense ytringsfriheten mer enn det som er nødvendig for å ivareta andre viktige interesser. Hva som er nødvendig kan vi være uenige om, og arbeide demokratisk for å endre. Slik enkelte tok til orde for å fjerne forbudet mot hatefulle ytringer i straffeloven

§ 185 i 2019. Og slik bidro, ikke til opphevelse, men til debatt og refleksjon om hvorfor vi har denne ytringsfrihetsgrensen.

Forhåndssensur er forbudt

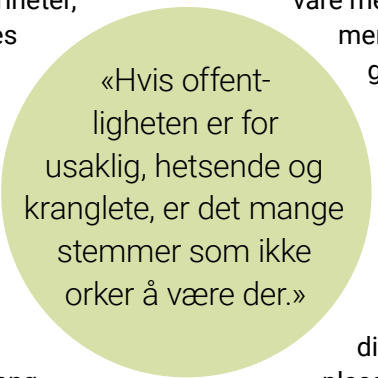
Reaksjonene på ytringer må komme etter at ytringer er sluppet ut – ikke hindre dem før de fremsettes. For demokratiet forutsetter informasjon, også om hvilke «hårreisende ideer» folk har, og hvilke provoserende former de fremsetter dem i. Ellers kan vi jo ikke ta stilling, heie dem frem, eller mobilisere mot dem. Derfor er forhåndssensur forbudt. Ikke bare for at folk skal kunne si så rare ting de vil, men for at vi andre skal få høre dem. Om de nå formidles via saklig dialog, eller brenning av hellige skrifter i protest mot religionene skriftene formidler. En ytringsform som Politidirektoratet, før det kom på bedre tanker, søkte å avverge, blant annet under henvisning til at slike ytringer medfører en fare for voldelige reaksjoner fra enkelte av dem som krenkes av slikt. Det skapte debatt om hvor langt illegitime voldstrusler bør få definere vårt demokratiske og rettsstatlige frihetsrom. En debatt vi kan ha fordi vi har ytringsfrihet.

Friheten verner i utgangspunktet både ytringers innhold og form. Mener man politisk at narkotikamisbruk best bekjempes

via avkriminalisering, og at dette budskapet best fremmes via subkulturelle cannabis-referanser, kan man faktisk formulere budskapet i denne formen, slik Unge Venstre gjorde i skolevalgkampen. Så kan andre være uenige i at det er en god idé, og ta debatten. En debatt vi ikke ville ha fått, «Legalize it»-buttons tenkt borte.

Demokratiets grunnmur

I sin kjerne er ytringsfriheten en såkalt negativ rettighet, formulert ut fra hva staten ikke kan gjøre overfor borgerne. Ytringsfriheten beskytter i utgangspunktet mot at staten skal hindre deg i å ytre deg om det du mener er viktig. Men det blir jo ikke god offentlighet av seg selv, bare staten lar være å hindre folk. Som alle andre friheter, kan også ytringsfriheten brukes på måter som er mer eller mindre egnet til å fremme de hensyn den er der for å beskytte. Den skal ikke bare verne din og min rett til å si og høre hva vi vil, men også samfunnets felles mulighet for sannhetssøken og demokrati. Begrunnelsene forutsetter et bredt mangfold av stemmer som friest mulig kan brytes mot hverandre. Hvis offentligheten er for usaklig, hetsende og kranglete, er det mange stemmer som ikke orker å være der. Da undergraves både vår individuelle mulighet til å få brynet våre tanker på andre – og vår felles mulighet til å nedkjempe dårlige ideer med bedre, og drive reelt folkestyre der alle kan delta og holde seg informert.

«Hvis offentligheten er for usaklig, hetsende og kranglete, er det mange stemmer som ikke orker å være der.»

Selv om det ikke er statens ansvar at du faktisk ytrer deg, har vi i Norge tenkt som så at staten har et visst ansvar for å legge til rette for en fungerende offentlighet, eller en «åpen og opplyst offentlig samtale», som det heter i Grunnloven § 100, 6. ledd. Denne delen av ytringsfriheten er en positiv rettighet – den sier noe om hva staten skal – ikke bare ikke skal – gjøre. Staten oppfyller sin positive plikt på mange måter, blant annet ved å tilby og finansiere skole og høyere utdanning, biblioteker, støtteordninger for drift av medier med ulike syn, et variert kulturtilbud og mye annet.

Ytringsfrihet i algoritmenes tidsalder

Men det hjelper bare så langt i møte med våre menneskelige svakheter. Vi mennesker er selvbevisste kranglefanter som oftere tar feil og lar våre følelser rå enn vi har rett og er saklige. Disse svakhetene akselereres av sosialmediale algoritmer som premierer spissede skråsikre budskap mer enn de nyanserte spørrende. Når disse teknologiske kattene – plassert mellom oss små borgermus og de store statshundene – tar over alt fra dagligsamtalet til valgkampene våre, overlater vi vår offentlighets infrastruktur til noen som i rettslige spørsmål bare i marginal grad styres av norsk lov og internasjonale menneskerettigheter. Og undergraver de redigerte medienes forretningsmodell, også fordi annonsekronene – herunder våre makthaveres – går andre steder enn det Grunnloven hadde tenkt.

Det passer oss kanskje ganske bra, det er i grunnen ofte greiest ikke å ytre seg så mye. I alle fall ikke så mye utenfor eget felt eller egen arbeidsplass. En måte statlige myndigheter – ikke bare politikere, men alle erfarne statsansatte fra det ytterste, nøgne sykehjem til den mest prestisjefylte sentralforvaltning – kunne lagt til rette for en mer opplyst offentlig samtale på, er jo ved å delta i den. Det gjør de aller fleste ikke. Kanskje fordi de har for mye annet å gjøre. Eller fordi de er usikre på hva de egentlig

kan si offentlig uten å være illojale overfor den etaten eller det organet de jobber i. Rettslig sett er dette rommet enormt – særlig sett i forhold til hvor lite brukt det er. Men det kan jo bli ubehagelig å fylle det, selvsagt, offentligheten er jo så hard og ubehagelig. Så da er vi tilbake der igjen. Men denne offentligheten vår blir jo ikke bedre enn det vi selv gjør den til. Overlater vi den til krangleverne dilettanters algoritmer, blir det dem som preger den – og ikke vi.

NIM spør: Hva er den største menneskerettslige utfordringen i Norge i dag?

«Høyre vil trekke frem en bekymringsfull utvikling i kriminalitetsbildet rundt vold og overgrep – særlig mot barn. Ingen barn skal oppleve dette. Det betyr at vi må tilpasse oss måten overgripere opererer på for å forhindre og stoppe utviklingen.»

Erna Solberg, leder i Høyre

«Vi opplever en utvikling i samfunnet der menneskerettighetene er under press på flere områder. Et alvorlig problem er den manglende beskyttelsen staten gir til ofre for vold i nære relasjoner, som i praksis innebærer store brudd på menneskerettighetene.»

Audun Lysbakken, leder i Sosialistisk Venstreparti

«Den største menneskerettslige utfordringen er undertrykkelse av kvinner gjennom kjønnslemlestelse, tvangsekteskap og menneskehandel. Seksuelt misbruk av barn er også et brutalt brudd på menneskerettighetene til barn, og vi vet det skjer i Norge.»

Siv Jensen, leder i Fremskrittspartiet

«Rødt vil endre samfunnsstrukturene bak menneskerettighetsbrudd som rammer både folk flest og utsatte grupper og minoriteter. Sosial dumping og moderne slaveri, nedprioritering av asylsøkeres rettigheter, vold mot kvinner, NAV-sakens urettmessige straffeforfølgning av syke og uføre og manglende oppgjør med NATO/Norges bombing av sivile i Libya, er eksempler på menneskerettighetsbrudd som rammer store grupper.»

Bjørnar Moxnes, leder i Rødt

Kapittel 4

NIMs arbeids- områder – utvikling i 2019

**Kapittel 4 presenterer NIMs arbeids-
områder og sentrale utviklingstrekk
innen hvert område i 2019.**

NIMs arbeidsområder – utvikling i 2019

NIMs mandat om å fremme og beskytte menneskerettighetene i Norge favner vidt. Her følger en oversikt over NIMs mest sentrale arbeidsområder og utviklingen i 2019.

ASYL OG INNVANDRING

Hva: Selv om staten har et stort handlingsrom når det kommer til hvem som skal få reise inn og oppholde seg i landet, setter menneskerettighetene en ytre ramme for hva staten kan foreta seg på utlendingsfeltet. F. eks. er det et vern mot utsendelse ved risiko for tortur eller dødsstraff, og flyktninger har en rett til beskyttelse mot forfølgelse.

Sentrale bestemmelser: Grl. §§ 93, 94, 98, 102 og 104, EMK art. 3, 5 og 8, SP art. 7 og 26, FNs barnekonvensjon art. 2, 3, 20, 22 og 37, FNs flyktningkonvensjon.

Utvikling: Høyesterettsdom om at det ikke er et dempet beviskrav ved fastsettelsen om en asylsøker er over/under 18 år (HR-2019-2344-A). Høyesterettsdom om at utvisning av omsorgsperson ikke var uforholdsmessig (HR-2019-2286-A). Høring om endringer i utlendingsloven m.m. om utvidet bruk av biometri i utlendingssaker (juli 2019). Høring om forslag til tilsynsorgan for tvangsreturer (sept. 2019). Forslag om å grunnlovsfeste retten til å søke asyl ikke bifalt (Innst. 290 S (2018-2019)).

BARN OG FAMILIE (BARNEVERN MV.)

Hva: Staten plikter både å sikre barn mot vold, overgrep og omsorgssvikt og å respektere retten til familieliv. Barn er en sårbar gruppe i samfunnet og har en særlig beskyttelse under menneskerettighetene. Tidvis kan hensynet til barnets beste og retten til familieliv komme i konflikt og fortre en krevende balansering.

Sentrale bestemmelser: Grl. §§ 102 og 104, EMK art. 8, SP art. 17, FNs barnekonvensjon.

Utvikling: Norge dømt i fire saker om barnevern i EMD for brudd på EMK art. 8 (*Strand Lobben m.fl.* (37283/13, GC), *K.O. og V.M.* (64808/16), *Abdi Ibrahim* (15379/16), *A.S.* (60371/15), tre siste p.t. ikke rettskraftige). I tillegg er 25 nye klager tatt inn til behandling i EMD. Høring av ny barnevernslov (april 2019). Helsetilsynet med to rapporter om barnevern (hhv. jan. og okt. 2019). Høyesterettsdom om at mor hadde krenket eget barns rett til privatliv gjennom publisering av sensitive opplysninger og bilder i sosiale medier (HR-2019-2038-A). Høyesterettsdom om at i helt spesielle tilfeller kan hensynet til barnets beste tilsi at det gjøres unntak fra barnets rett til å bli hørt (HR-2019-2301-A). Tre saker om barnevern skal behandles i Høyesterett i storkammer tidlig 2020.

DISKRIMINERING

Hva: Alle er like for loven og ingen må utsettes for usaklig forskjellsbehandling. Diskrimineringsvernet er en grunnpilar i menneskerettighetssystemet og gir omfattende forpliktelser for staten, herunder for å bekjempe diskriminering blant private og for å hindre indirekte og strukturell diskriminering.

Sentrale bestemmelser: Grl. § 98, SP art. 2 og 26, EMK art. 14, ØSK art. 2, FNs rasediskrimineringskonvensjon, FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne, FNs kvinnekonvensjon.

Utvikling: Endringer i diskrimineringsombudsloven og likestillings- og diskrimineringsloven om etablering av lavterskeltilbud for behandling av saker om seksuell trakassering og en styrking av aktivitets- og redegjøringsplikten (Innst. 355 L (2018–2019)). Regjeringens handlingsplan mot diskriminering og rasisme på grunn av etnisitet og religion, 2020–2023 (des. 2019). FNs rasediskrimineringskomités anbefalinger til Norge (CERD/C/NOR/CO/23-24). FNs komité om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevnes anbefalinger til Norge (CRPD/C/NOR/CO/1). FNs spesialrapportør for personer med nedsatt funksjonsevne på landbesøk i Norge (rapport ventet våren 2020).

FENGSEL OG ARREST

Hva: Frihetsberøvelse, f.eks. fengsel, er et av statens mest inngripende virkemidler overfor borgerne. Menneskerettighetene oppstiller en rekke krav til når og hvordan frihetsberøvelse kan foretas.

Sentrale bestemmelser: Grl. §§ 93, 94 og 102, EMK art. 3, 5 og 8, SP art. 7, 9 og 14.

Utvikling: Sivilombudsmannens særskilte melding til Stortinget om isolasjon og mangel på menneskelig kontakt i norske fengsler (Dokument 4:3 (2018/19)). Høyesterettsdom fastslår at faktisk isolasjon gir rett til varetektsfradrag (HR-2019-2048-A). Lagmannsrettsdom om betydningen av ulovlig isolasjon for forholdsmessigheten av videre varetektsfengsling (LB-2019-113010). Høring av endringer i straffegjennomføringsloven for bruk av spyttette (juli 2019). Kriminalomsorgsdirektoratets gjennomføringsplan for strakstiltak mot isolasjon (juni/des. 2019).

HELSE OG OMSORG (TVANGSBRUK, ELDRE MV.)

Hva: Helse- og omsorgstjenester må som klar hovedregel baseres på samtykke fra pasienten eller brukeren. Bruk av tvang er et alvorlig inngrep i den enkeltes personlige integritet. Menneskerettighetene stiller svært strenge krav til når og hvordan tvang kan brukes i helse- og omsorgssektoren.

Sentrale bestemmelser: Grl. §§ 93, 95 og 102, EMK art. 3, 5 og 8, ØSK art. 12, FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne art. 12, 14 og 25, FNs barnekonvensjon.

Utvikling: Høring av NOU 2019: 14 Tvangsbegrensningsloven (juni 2019). Høring av endringer i vergemålsloven (avsluttet feb. 2019). LDOs rapport om tvang og makt mot personer med utviklingshemming etter helse- og omsorgstjenesteloven kap. 9 (juni 2019). EMDs dom i *Rooman v. Belgia* (18052/11) om frihetsberøvelse og helsehjelp. NIMs temarapport om eldres menneskerettigheter (mars 2019). Høring av lov om Eldreombudet (sep. 2019). Høring av NOU 2019: 26 Rusreform – fra straff til hjelp fremlagt (des. 2019).

KLIMA OG MILJØ

Hva: Det følger av Grunnloven at enhver har rett til et sunt miljø. I tillegg kan klima- og miljøtrusler ha innvirkning på menneskerettigheter som retten til liv, privatliv og helse. Et område med flere uavklarte spørsmål som får stadig økt oppmerksomhet.

Sentrale bestemmelser: Grl. § 112, Århuskonvensjonen, EMK art. 2 og 8, SP art. 6 og 17.

Utvikling: Lagmannsrettsdom i klimasøksmålet om Grl. § 112 (LB-2018-60499, jan. 2020, ikke brudd). FNs spesialrapportør for menneskerettigheter og miljø på landbesøk i Norge (rapport ventet mars 2020).

NASJONALE MINORITETER

Hva: Nasjonale minoriteter har et særlig vern under menneskerettighetene. Norge har fem nasjonale minoriteter: jøder, kvener/norskfinner, rom, tater/romani og skogfinner. Dette innebærer bl.a. særlige plikter for staten for å sikre deres diskrimineringsvern og deres mulighet til å bevare og utvikle sitt språk og sin kultur.

Sentrale bestemmelser: EMK art. 14, SP art. 26 og 27, ØSK art. 2, FNs rasediskrimineringskonvensjon, Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter, Den europeiske pakt om regions- eller minoritetsspråk.

Utvikling: NIMs rapport om Norges nasjonale minoriteter (nov. 2019). Oppføringsloven endret til å gi kvenske/norskfinske elever rett til opplæring i kvensk (Innst. 298 L (2018–2019)). Arbeid med ny stortingsmelding om nasjonale minoriteter i gang (mars 2019).

NÆRINGS LIV

Hva: Menneskerettighetene forplikter ikke private aktører, men ivaretagelsen av rettighetene kan ofte avhenge av selskapers atferd og praksis. Dette kan stille større krav til statens tiltak (f.eks. gjennom veiledning eller lov) for å sikre at selskaper respekterer menneskerettighetene.

Sentrale bestemmelser: FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP).

Utvikling: Høring av Etikkinformasjonsutvalgets utredning og lovforslag om virksomheters åpenhet om leverandørkjeder, kunnskapsplikt og aktsomhetsvurderinger (des. 2019). Høring av advokaters menneskerettighetsansvar som del av advokatforskriften (jan. 2019). Stortingsmelding om statens direkte eierskap i selskaper (Meld. St. 8 (2019–2020)). NIMs rapport (med OECDs kontaktpunkt) om naturressursutvikling, næringsliv og urfolks rettigheter (juni 2019).

RET TEN TIL PRIVAT LIV (PERSONVERN)

Hva: Beskyttelse av den enkeltes personlige integritet, mulighet for privatliv, selvutfoldelse og kontroll over egne omgivelser og personopplysninger. Må tidvis avveies mot andre rettigheter og hensyn, som ytringsfrihet og kriminalitetsbekjempelse.

Sentrale bestemmelser: Gr l. § 102, EMK art. 8, SP art. 17.

Utvikling: Høring av ny etterretningstjenestelov (nov. 2018). Høyesterettsdom om registrering i DNA-register (HR-2019-1226-A). EOS-utvalgets særskilte melding til Stortinget om PSTs ulovlige innhenting og lagring av flypassasjeropplysninger (Dok. 7:2 (2019–2020)). Norge frifunnet i EMD for brudd på EMK art. 8 i sak om ærekrenkelser i internettkommentarfelt (*Høiness v. Norge* (43624/14)).

RELIGIONS- OG TROSFRIHET

Hva: Retten til å tro på det man vil og gi uttrykk for denne troen i ord og handling enten alene eller i fellesskap. Uttrykksretten må tidvis avveies mot andre rettigheter og hensyn.

Sentrale bestemmelser: Grl. § 16, EMK art. 9, SP art. 18.

Utvikling: Proposisjon om ny trossamfunnslov (Prop. 130 L (2018–2019)). Høring av ny forskrift om pass og nasjonale ID-kort, bl.a. om bruk av (religiøse) hodeplagg på ansiktsfoto (mars 2019). Regjeringen varslet utredning av et mulig forbud mot såkalt homoterapi (des. 2019).

RETTSSYSTEMET

Hva: Menneskerettighetene stiller en rekke krav til rettssystemet. Helt sentralt står retten til en rettferdig rettergang, der sentrale stikkord er domstolsadgang, uavhengighet, upartiskhet, kontradiksjon, offentlighet og rimelig saksbehandlings-tid.

Sentrale bestemmelser: Grl. § 95, EMK art. 6, SP art. 14.

Utvikling: Påtalemyndighetens uavhengighet lovfestet i strpl. § 55 (Innst. 21 L (2019–2020)). NOU 2019: 17 Domstolstruktur fremlagt (1. okt. 2019). Klager mot Norge avvist av EMD om hhv. advokatbeslag opp mot EMK art. 8 (30149/19) og tilgang til domstoler ifm. EFTA-behandling opp mot EMK art. 6 (47341/15).

URFOLK

Hva: Urfolk har et særlig vern under menneskerettighetene. Samene har status som urfolk i Norge. Dette innebærer bl.a. særlige plikter for staten til å sikre samenes rettigheter til naturressursutnyttelse, mulighet til å bevare og utvikle sitt språk, kultur og samfunnsliv samt rett til å bli konsultert i relevante saker.

Sentrale bestemmelser: Grl. § 108, SP art. 1 og 27, ØSK art. 1, ILO-konvensjon nr. 169, FNs rasediskrimineringskonvensjon, FNs urfolkserklæring.

Utvikling: Høring av endringer i sameloven mv. om samenes konsultasjonsrett (Prop. 116 L (2017–2018), nov. 2019). Endringer i reindrifftsloven om tilgjengelig-gjøring av reintall og obligatorisk individmerking (Innst. 349 L (2018–2019)). Stortingsmelding om samisk språk, kultur og samfunnsliv (Meld. St. 31 (2018–2019)). Forslag om å endre Grl. § 108 til å anerkjenne samene som «folk» eller «urfolk», ikke bifalt (Innst. 126 S (2018–2019)).

VOLD OG OVERGREP

Hva: Staten har en positiv plikt til å ha mekanismer på plass for å beskytte mennesker mot vold og overgrep fra andre. Plikten kan stille krav til forebygging, avverging, etterforskning og straffeforfølgning. Særlige utfordringer kan knytte seg til vold og overgrep i nære relasjoner, og i beskyttelsen av sårbare grupper som barn, eldre og urfolk.

Sentrale bestemmelser: EMK art. 2, 3, 8 og 14, FNs kvinnekonvensjon art. 2, 3 og 5, FNs barnekonvensjon art. 19 og 34, Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbulkonvensjonen), Europarådets konvensjon om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og seksuelt misbruk.

Utvikling: Regjeringens handlingsplan mot voldtekt 2019–2022. Regjeringen arbeider med handlingsplan om vold i nære relasjoner (ventet våren 2020). Høyesterettsdom om omsorgspersoners særlige handleplikt for å hindre overgrep mot barn (HR-2019-2205-A). Flere forskningsrapporter om vold og overgrep, f.eks. NKTVS rap. nr. 3/2019 om kommunale handlingsplaner og NOVA rap. nr. 1/2019 om besøksforbud.

VÆPNET KONFLIKT

Hva: Staten har en plikt til å unngå å bli ansvarlig for eller bidra til brudd på menneskerettighetene eller internasjonal humanitær rett i tilknytning til væpnet konflikt. Plikten gjelder ikke bare i Norge, men også ved norsk deltakelse i internasjonale militære operasjoner utenfor Norge, og i forbindelse med norsk eksport av våpen og ammunisjon.

Sentrale bestemmelser: De fire Genèvekonvensjonene med tilleggsprotokoller, EMK art. 2, 3 og 15, SP art. 4, 6, 7, Arms Trade Treaty (ATT) art. 6 og 7.

Utvikling: Eksportkontrollmeldingen (Meld. St. 26 2018–2019) med kommentarer om f.eks. forholdet til ATT. Retningslinjene for våpeneksport pkt. 2.3 bokstav B endret.

YTRINGSFRIHET

Hva: Retten til å ytre, uttrykke og tilegne seg informasjon og meninger. Må tidvis avveies mot andre rettigheter og hensyn, som privatlivs- eller diskrimineringsvernet, f.eks. illustrert ved forbudene mot trusler og hatefulle ytringer.

Sentrale bestemmelser: Grl. § 100, EMK art. 10, SP art. 19.

Utvikling: Endringer i arbeidsmiljølovens regler om varsling (Innst. 315 L (2018–2019)). Proposisjon om ny medieansvarslov (Prop. 31 L (2019–2020)). Høring av endringer i kildevernreguleringen i straffeprosessloven (avsluttet feb. 2019). Høring av endringer i personopplysningsloven om unntaket for ytringsfrihet (sep. 2019). Høring av NOU 2019: 10 Åpenhet i grenseland (april 2019). Høyesterett behandlet for første gang hatefulle ytringer i sosiale medier i jan. 2020 (HR-2019-1406-U og HR-2019-1506-U). Regjeringen har varslet en ny ytringsfrihetskommisjon (des. 2019).

Kapittel 5

Hørings- uttalelser, innspill og rapporter

**NIM jobber på systemnivå –
blant annet ved å avgi hørings-
uttalelser, innspill og rapporter.
Kapittel 5 presenterer en oversikt
over disse.**

Høringsuttalelser og innspill

NIM avga 31 høringsuttalelser og innspill til regjeringen (inkludert underliggende etater) og Stortinget i 2019.

Utvalgte høringsuttalelser i 2019

NOU 2019: 14 Tvangsbegrensningsloven

NIM mener at utvalgets grundige utredning inneholder mange vurderinger og forslag som vil kunne styrke gjennomføringen av menneskerettighetene innen helse- og omsorgssektoren. Samtidig etterlyser NIM at det innføres et beslutningsstøttesystem i sektoren, slik FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne artikkel 12 krever. NIM foreslår også at man må gjøre nærmere vurderinger av tvangsmedisinering med antipsykotika, elektrokonvulsiv terapi (ECT) og skjerming opp mot EMK artikkel 3.

Forslag til ny barnevernslov

NIM mener at forslaget innebærer flere endringer som vil styrke menneskerettighetene på barnevernsområdet: Hensynet til barnets beste og rett til medvirkning løftes frem, barnevernstjenestens plikt til å følge opp både barn og foreldre ved tiltak er tydeliggjort, søsken gis rett til samvær etter omsorgsovertakelse, og det presiseres at samvær i hver enkelt sak etter omsorgsovertakelse må vurderes konkret og individuelt. Samtidig savner NIM gjennomgående en synliggjøring og vurdering av lovforslagenes forhold til menneskerettighetene. Dette er spesielt viktig i lys av det historisk høye antall norske barnevernssaker som er tatt inn til behandling i EMD.

Forslag til ny etterretningstjenestelov

NIM mener forslaget har flere problematiske sider, særlig i lys av retten til privatliv (personvern). Samtidig er NIM positiv til at forslaget legger opp til en større grad av åpenhet om E-tjenesten. Forslaget reiser flere kompliserte menneskerettslige spørsmål og avveininger. NIM mener forslaget har forbedringspotensial på en rekke punkter for bedre å ivareta menneskerettslige krav – både når det gjelder omfanget av et slikt overvåkingssystem og hvilke kontroll- og rettssikkerhetsmekanismer som bør være på plass for å minimere risikoen for at systemet misbrukes.

Forslag til endringer i vergemålsloven

NIM mener at departementet, for å ivareta sine menneskerettslige forpliktelser fullt ut, bør vurdere en systematisk endring av hele vergemålsinstituttet og innføre en rett til beslutningsstøtte slik det kreves av FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne artikkel 12. Samtidig mener NIM at de konkrete endringene i forslaget vil bidra til å synliggjøre den enkeltes reelle vilje i vurderingene av om det skal gis vergemål eller ikke, noe som vil styrke implementeringen av menneskerettighetene.

Alle høringsuttalelser avgitt i 2019

- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om forslag til ny forskrift om tilsynsrådet for tvangsreturer og utlendingsinternatet, 20. desember.
- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om NOU 2019: 13 Når krisen inntreffer, 19. desember.
- Innspill til Kommunal- og moderniseringsdepartementet om stortingsmelding om boligsosial politikk, 18. desember.
- Høringsuttalelse til Helse- og omsorgsdepartementet om NOU 2019: 14 Tvangsbegrensningsloven, 16. desember.
- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om endringer i personopplysningsloven mv., 6. desember.
- Høringsuttalelse til Helse- og omsorgsdepartementet om lov om Eldreombudet, 5. desember.

- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om NOU 2019: 5 Ny forvaltningslov, 2. desember.
- Høringsuttalelse til Kulturdepartementet om forslag til ny, heilskapleg språklov, 15. november.
- Høringsuttalelse til Barne- og familiedepartementet om politiattest for personer som er i kontakt med mindreårige, 28. oktober.
- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om forslag til endringer i utlendingsloven m.m. om opptak og lagring av biometri i utlendingssaker, 15. oktober.
- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om forslag til endringer i straffegjennomføringsloven (bruk av spytthette, pust- og bevegelsessensor i fengselsceller mv.), 9. oktober.
- Høringsuttalelse til Olje- og energidepartementet om NVEs forslag til en nasjonal ramme for vindkraft på land, 1. oktober.
- Høringsuttalelse til Helse- og omsorgsdepartementet om NOU 2019: 10 Åpenhet i grenseland, 27. september.
- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om forslag til endringer i utlendingsloven og utlendingforskriften – innstramminger i utvisningsregelverket mv., 14. august.
- Innspill til Kommunal- og moderniseringsdepartementet om regjeringens arbeid med strategi for kunstig intelligens, 1. august.
- Høringsuttalelse til Barne- og familiedepartementet om forslag til ny barnevernslov, 5. juli.
- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om forslag til forskrift om pass og nasjonalt ID-kort, 7. juni.
- Høringsuttalelse til Kulturdepartementet om forskrift om tilskuddsordning til idrettsarrangementer for personer med funksjonsnedsettelse, 21. mai.
- Innspill til Stortingets kontroll- og konstitusjonskomité om grunnlovsforslag om endring i § 93 (grunnlovsfesting av retten til å søke asyl), 13. mai.
- Høringsuttalelse til Barne- og familiedepartementet om NOU 2018: 18 Trygge rammer for fosterhjem, 9. mai.
- Innspill til Stortingets justiskomité om Prop. 42 LS (ratifikasjon av konvensjon om tvungne forsvinninger med forbehold og erklæringer), 1. april.
- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om forslag til ny forskrift om utførelse av personundersøkelse i straffesaker, 21. mars.

- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om forslag til endringer i utlendingsloven og utlendingsforskriften – bruk av DNA-testing i utlendingssaker, 21. mars.
- Innspill til Utdanningsdirektoratet om læreplan i kristendom, religion, livssyn og etikk (KRLE), 18. mars.
- Høringsuttalelse til Landbruks- og matdepartementet om forslag til endringer i reindriftsloven, 15. mars.
- Høringsuttalelse til Landbruks- og matdepartementet om NOU 2018: 11 Ny fjellov, 28. februar.
- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om forslag til endringer i vergemålsloven, 14. februar.
- Høringsuttalelse til Forsvarsdepartementet om forslag til ny lov om Etterretningstjenesten, 12. februar.
- Høringsuttalelse til Justis- og beredskapsdepartementet om forslag til endringer i reglene om kildevern, 1. februar.
- Innspill til Stortingets kommunal- og forvaltningskomité om forslag til endringer i sameloven (konsultasjoner), 14. januar.
- Høringsuttalelse til Kunnskapsdepartementet om forslag til endringer i opplæringslova, 11. januar.

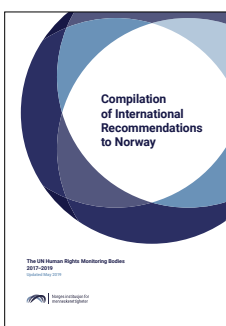
Innspill til internasjonale overvåkningsorganer

I 2019 avga NIM seks innspill til internasjonale overvåkningsorganer.

- FNs komité for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD): supplerende rapport til komiteen og muntlig innspill på komiteens høring av Norge, 11. februar og 25. mars.
- FNs menneskerettighetsråd, Universal Periodic Review (UPR): deltakelse på høring av Norge og innledning (video-overført) i FNs menneskerettighetsråds plenum ved godkjenning av Norges UPR-rapport med anbefalinger, 6. mai og 19. september.
- FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK): muntlig og skriftlig innspill til utkast til Norges 6. periodiske rapport, 16. september.

Rapporter

I 2019 har NIM utgitt flere rapporter.

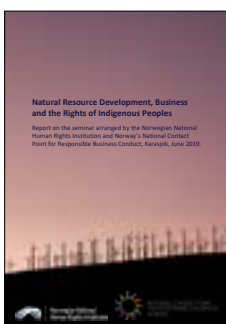
Compilation of International Recommendations to Norway

I 2019 utga NIM en tematisert oversikt over FNs anbefalinger til Norge angående Norges ivaretagelse av menneskerettighetene. Det er første gang at anbefalinger til Norge sammenstilles i ett dokument sortert i henhold til ulike menneskerettslige temaer og med tydeliggjøring av ulike typer anbefalinger. Anbefalingene er gitt i perioden 2017–2019. Rapporten vil revideres i 2020 når anbefalingene fra FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter foreligger.

Eldres menneskerettigheter – Syv utfordringer

Rapporten belyser syv menneskerettslige utfordringer som berører eldre. NIM mener at eldre må beskyttes bedre mot vold og overgrep, både hjemmeboende eldre og eldre på sykehjem. I tillegg er det store utfordringer knyttet til tvungen helsehjelp, underernæring og uheldig legemiddelbruk i eldreomsorgen. I rapporten gir NIM flere anbefalinger som skal sikre at myndighetene ivaretar sitt menneskerettslige ansvar overfor denne sårbare gruppen.

Natural Resource Development, Business and the Rights of Indigenous Peoples

I 2019 arrangerte NIM og OECDs kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv et seminar om urfolks rettigheter og næringsutvikling. Formålet med seminaret var å belyse problemstillinger urfolk møter i forbindelse med vindkraft- og gruveutbygging med utgangspunkt i konkrete saker. I etterkant av seminaret utarbeidet NIM en rapport om seminaret og relaterte problemstillinger.

Norges nasjonale minoriteter

Rapporten belyser Norges fem nasjonale minoriteter: kvener/ norskfinner, jøder, rom, skogfinner og tater/romani. NIMs ønske og formål med rapporten er å styrke menneskerettighetsvernet for Norges nasjonale minoriteter gjennom å bidra til økt kunnskap, både om de relevante internasjonale rettslige rammeverkene og om eksisterende forskning og litteratur vedrørende de nasjonale minoritetene.

Violence and Abuse in Sámi Communities

I 2018 lanserte NIM en rapport om vold og overgrep i samiske samfunn. Rapporten viser at det er alvorlige mangler i hvordan myndighetene beskytter samiske voldsutsatte. På bakgrunn av dette anbefalte NIM at myndighetene bør utarbeide en handlingsplan mot vold og overgrep i samiske samfunn. I 2019 ble rapporten oversatt til engelsk og lansert under FNs permanente forum for urfolk. Forekomsten av vold blant urfolk er høy verden over, derfor er rapportens tematikk overførbart til andre land. Rapporten ble også utgitt på nordsamisk i 2019.

NIM spør: Hva er den største menneskerettslige utfordringen i Norge i dag?

«Isolasjon og manglende menneskelig kontakt er skadelig og må begrenses. Likevel viser våre funn at hver fjerde innsatt i norske fengsler sitter innelåst på egen celle i 16 timer eller mer i døgnet. Slik situasjonen er i dag, overholder ikke norske myndigheter internasjonale menneskerettighetsstandarder og mennesker påføres isolasjonsskader. Det er behov for å styrke kriminalomsorgen for å redusere bruken av isolasjon.»

Aage Thor Falkanger, tidligere sivilombudsmann

«Kunstnerisk ytringsfrihet er under alvorlig press i mange land, viser årets rapport fra Freemuse, «The State of Artistic Freedom». Også i Norge. Det så vi i månedene med uverdig føljetong rundt teateroppsetningen «Ways of Seeing», der både ledende aviskommentatorer, ledende politikere som statsministeren og kunstnerorganisasjoner kritiserte teatergruppen – basert på rykter og feilinformasjon om hva oppsetningen faktisk viste.»

Knut Olav Åmås, direktør i Fritt Ord

«Utviklingshemmedes stemmer høres ikke. I 2019 har vi dokumentert at utviklingshemmede risikerer omfattende tvang og inngrep i sin autonomi – uten god nok rettssikkerhet. Og vi har sett et vergemålssystem med flere problematiske sider. Våre menneskerettsforpliktelser krever at utviklingshemmedes rettigheter kommer på dagsorden og blir anerkjent og sikret – både av stat og kommune. I 2020 forventer jeg at vi får en stortingsmelding som reelt vil styrke utviklingshemmedes rettigheter.»

Hanne Inger Bjurstrøm, likestillings- og diskrimineringsombud

«Norge benekter et statlig ansvar for å ivareta statsløses rettigheter etter FNs konvensjon om statsløses stilling, som rett til ID-dokumenter og arbeid. For å oppfylle internasjonale forpliktelser, bør Norge innføre en definisjon av statsløse i lovverket, statsløshetsprosedyre og statsløshet som oppholdsgrunnlag.»

Ann-Magrit Austenå, generalsekretær i NOAS

«En sentral rettighet for barn og unge er retten til å bli hørt i alle saker som angår dem, etter FNs barnekonvensjon artikkel 12. Jeg har de siste årene sett omfattende offentlige utredninger med stor betydning for barn – hvor barns rett til å bli hørt ikke er godt nok ivaretatt. Det er problematisk at vi utformer politikk som handler om barn, uten at vi lytter til dem.»

Inga Bejer Engh, barneombud

«Det er for dyrt å hevde sin rett, og uten penger til juridisk bistand er det mange som kun har rettigheter på papiret. Dagens rettshjelpsordning må styrkes slik at flere får fri rettshjelp: Inntektsgrensene må heves og antall saksområder utvides.»

Bjørk Gudmundsdottir Jonassen,
daglig leder i JURK

«Gapet mellom å ha rett og få rett vokser årlig. Inntektsgrensene for fri rettshjelp har ikke blitt justert siden 2009. Dette fører til at flere og flere mister adgangen til fri rettshjelp. Det hjelper lite å ha en rettighet når man ikke har mulighet til å påberope den.»

Jonathan Leifsson de Lange, daglig leder i Jussbuss

«Situasjonen for flyktninger rundt og på Middelhavet er prekær. Mange får sine mest grunnleggende rettigheter krenket. Først og fremst handler det om retten til liv. Om retten til å puste. Og retten til å se sine barn puste.»

Rune Berglund Steen, leder i Antirasistisk Senter

«For Kontaktpunktet er den største menneskerettighetsutfordringen at for mange selskaper ikke arbeider aktivt for å kartlegge og unngå risiko for menneskerettighetsbrudd, herunder brudd på faglige rettigheter, i egen virksomhet eller leverandørkjede. Næringslivet vårt er involvert i globale leverandørkjeder, og selskapenes innsats for å respektere menneskerettigheter og sikre anstendige arbeidsforhold har ofte avgjørende betydning for enkeltmenneskers liv verden rundt. Derfor må næringslivets innsats styrkes og økes.»

Frode Elgesem, leder av Norges OECD-kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv

«Forslaget til ny etterretningstjenestelov, det såkalte digitale grenseforsvar, er etter vår oppfatning så uklart, vagt og lite forutberegnelig at det strider mot EMK. Selv om de hemmelige tjenester må ha et stort rom for hemmelighold, er det grunnleggende problematisk dersom et så inngripende regelverk, som skal praktiseres i hemmelighet, ikke holder den juridiske standard som må forventes.»

Bjørn Erik Thon, direktør i Datatilsynet

«Menneskerettighetene starter der vi bor og jobber, men det er mange som knapt tenker over hvilket ansvar lokale myndigheter har for å ivareta disse. I Bergen har bystyret vedtatt at kommunen skal være Norges første menneskerettighetsby og har det siste året satt i gang arbeid for å virkeliggjøre dette. Vi håper flere norske kommuner blir inspirert og følger etter.»

Jostein Hole Kobbeltvedt, daglig leder i Raftostiftelsen

«Redd Barna er sterkt bekymret over at Norge fortsetter å diskriminere enslige mindreårige asylsøkere over 15 år. Barna blir ikke ivaretatt av barnevernet på lik linje med andre barn, og får ikke den omsorgen og ivaretagelsen de har rett på. FNs barnekomité, menneskerettighetskomité og torturkomité har kritisert Norge for å ivareta barna for dårlig.»

Birgitte Lange, generalsekretær i Redd Barna

Kapittel 6

Kommunikasjon

NIM skal bidra til å øke kunnskap om menneskerettigheter og setter menneskerettslige problemstillinger på agendaen. Kapittel 6 viser NIMs kommunikasjonsaktiviteter i media, sosiale medier, debatter og arrangementer i 2019.

NIM i offentligheten

NIM skal informere om menneskerettighetene i Norge. Formidlingsfunksjonen ivaretas blant annet ved å delta aktivt i samfunnsdebatten. I 2019 har NIM også drevet omfattende foredragsvirksomhet – og deltatt på nærmere 300 arrangementer og møter.

I 2019 har mange menneskerettslige problemstillinger preget nyhetsbildet, og NIM har uttalt seg i en rekke saker, både i lokal og nasjonal presse. NIMs talspersoner har gjestet TV-programmer som Dagsnytt 18, Torp, Debatten og Nytt på Nytt. NIM har også bidratt med kronikker og deltatt i radioprogrammer og podkaster. I tillegg har NIM vært kilde og bidratt med bakgrunnsinformasjon til journalister i mange mediasaker med menneskerettslig relevans. NIM har også vært aktiv i sosiale medier, og i 2019 ble det publisert nærmere 400 innlegg i NIMs kanaler.

Et utvalg av NIMs kronikker

- «Kunnskapen vi trenger, har vi hatt lenge», kronikk i Bergens Tidende.
- «Domstolene: Et varsku det må lyttes til», kronikk i Dagsavisen.
- «Prøvekanin for Facebook-foreldre», kronikk i NRK Ytring.
- «Innføringen av menneskerettighetene i Grunnloven styrket vårt førstelinjeforsvar», kronikk i Aftenposten.
- «Hatet mot LHBT-personer», kronikk i VG.
- «Menneskerettigheter trekker i ulik retning», kronikk i Morgenbladet.
- «Kommunepolitikere kan være ansvarlige for brudd på eldres menneskerettigheter», kronikk i Aftenposten.
- «Klimarettssaken er rettslig nybrotsarbeid», kronikk i Morgenbladet.
- «Har PST rettsstatlig ryggmargsrefleks?», kronikk i Dagbladet.

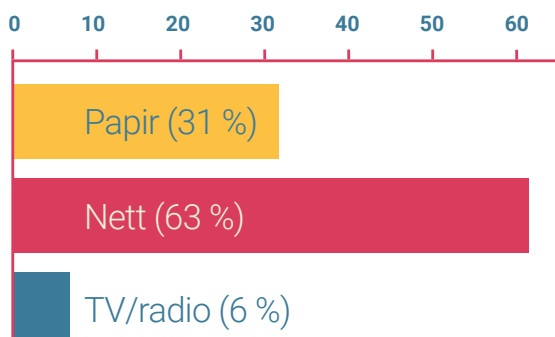
NIM i media – nøkkeltall

2019

Antall oppslag **456**

Antall riksoppslag **218**

Medietyper

38 %

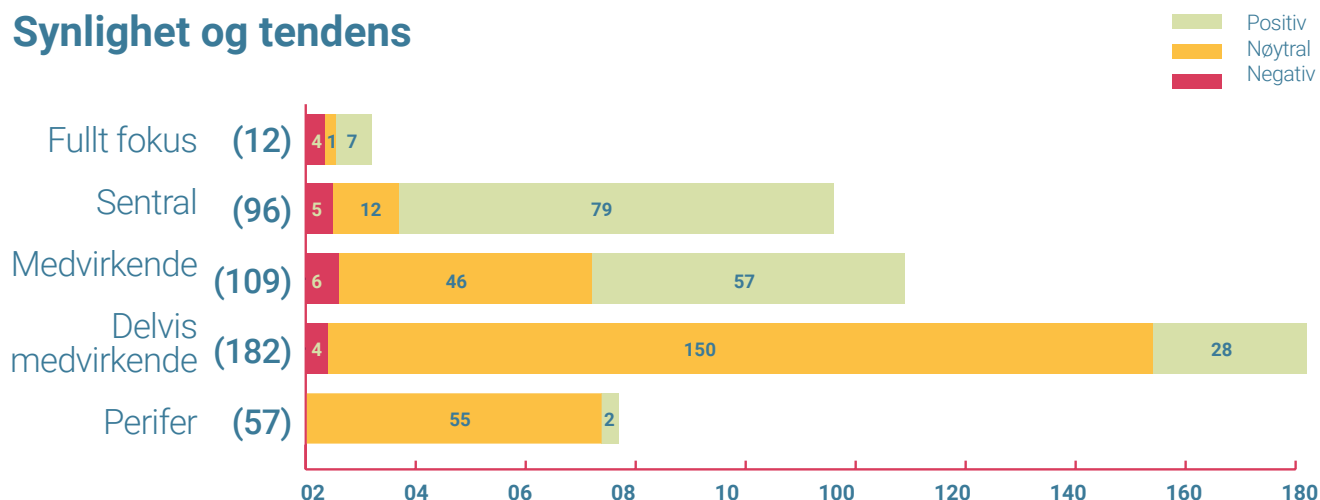
58 %

4 %

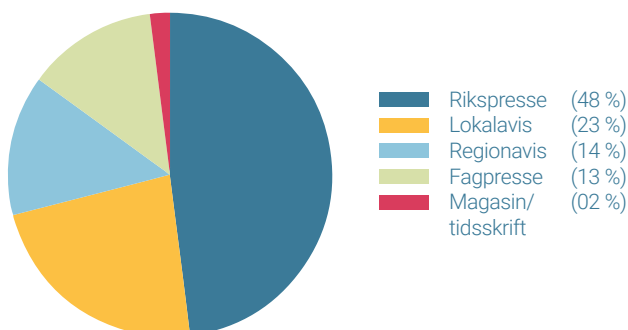
NIM ble omtalt positivt i **38** prosent av artiklene i 2019, mens **58** prosent av sakene var nøytrale og **4** prosent var negative.

Synlighet og tendens

Diagrammet viser antall oppslag innenfor hver synlighetskategori krysskoblet med tendens. Synlighet måles på en femdelst skala fra perifer omtale, der NIM nevnes helt kort avslutningsvis, til fullt fokus, der NIM nevnes i tittel.

Kilder

«Den største andelen oppslag i 2019 er publisert på nett og i rikspresse. Aftenposten er kilden som hyppigst har omtalt NIM.»

Februar

FOR LANG SAKSBEHANDLINGSTID I DOMSTOLENE

En gjennomgang av dommene i Øvre Romerike tingrett de siste to årene viser at staten har brutt menneskerettighetene 45 ganger på grunn av for lang saksbehandlingstid. NIM kommenterer betydningen av det menneskerettslige kravet om rettergang innen rimelig tid, og viser til at lang saksbehandlingstid skyldes manglende ressurser i politiet, påtalemyndigheten og domstolene.

FORSLAG TIL NY ETTERRETNINGSTJENESTELOV

Allerede før høringsfristen er ute for regjeringens forslag til ny etterretningstjenestelov, kritiseres regjeringen. NIM og flere andre reagerer på den korte høringsfristen og ber om utsettelse, men får avslag. Selve forslaget får også motbør av mange høringsinstanser, inkludert NIM, som avgir en omfattende høringsuttalelse og blant annet peker på at kontrollmekanismene bør styrkes.

Mai

RUSKEN PÅ NETT-AKSJONEN

NIM og 35 andre organisasjoner deltar på Rusken på nett-aksjonen. Formålet er å øke kunnskap, bygge holdninger og mobilisere flest mulig i kampen mot netthat. «Vi har alle et ansvar for å ta tilbake det gode diskusjonsklimaet på internett», skriver NIM og flere av organisasjonene i en kronikk i VG.

Mars

FINANSIERING AV DOMSTOLENE

Flere sentrale aktører innen justissektoren roper varsko om finansieringen av domstolene. NIM mener dette må lyttes til, og viser til at finansiering av domstolene er et av temaene i NIMs rapport «Menneskerettslige rammer for domstolenes uavhengighet». Rapporten lanseres i samarbeid med Domstolkommisjonen samme måned.

ELDREMINISTEREN MOTTAR NIMs RAPPORT

Eldreministeren mottar NIMs temarapport om eldres menneskerettigheter. «Denne rapporten bekrefter at det er svikt i tilbudet til eldre i kommunene på flere områder. Vi skal nå gå grundig igjennom funnene og anbefalingene», sier statsråden til Aftenposten.

April

PSYKISK SYKE I FENGSEL

NIMs årsmelding for 2018 lanseres og flere medier skriver om NIMs anbefaling knyttet til psykisk syke i fengsel. NIM uttaler at det å isolere psykisk syke innsatte gir stor risiko for brudd på menneskerettighetene. NIM har flere ganger anbefalt at lovgivning og praksis på dette feltet bør endres.

MOR DØMT FOR Å DELE BILDE AV DATTER

En mor blir dømt i lagmannsretten for å ha delt bilder og sensitiv informasjon om datteren på Facebook. Saken er et eksempel på at ytringsfriheten og barnets rett til privatliv kan kollidere og må avveies, og NIM uttaler til NRK at mange foreldre kanskje ikke tenker nok over hva som er greit og ikke greit å dele. Høyesterett opprettholder senere lagmannsrettens dom.

September

NORGE DØMT I STRAND LOBBEN-SAKEN

EMDs ankeinstans, storkammeret, mener at norske myndigheter brøt en mors rett til familieliv da det ble besluttet å frata henne foreldreansvar og tillate at sønnen ble adoptert bort mot hennes vilje. NIM uttaler til Rett24 at dommen er svært konkret, og at det er vanskelig å trekke noen klare konklusjoner om norsk barnevern ut fra dommen. I tillegg uttaler NIM at dommen viser at det er stor spenning internt i EMD knyttet til domstolens prøvingsintensitet.

November

BRENNING AV KORANEN

Når politidirektøren sender ut en instruks til samtlige politidistrikt der det står at politiet skal motvirke skjending av Koranen, vekker dette reaksjoner. NIM er kritisk til instruksene og uttaler blant annet til Aftenposten at «når noen brenner en koran, tolkes det som et angrep på religionen islam og ikke dens tilhengere». Religionskritikk er ikke straffbart. En annen problematisk side ved instruksene er dens side til Grunnlovens forbud mot forhåndssensur.

NORGE DØMT I BARNEVERNSSAK I EMD

Antall norske barnevernssaker i EMD øker gjennom året. Ved utgangen av oktober er totalt 34 barnevernssaker tatt inn til behandling, og i november blir Norge dømt i en ny barnevernssak. NIM uttaler til Dagbladet at «EMDs uttalelser i denne saken er forholdsvis klare, og viser at det er behov for en grundig vurdering av norsk praksis når det gjelder samvær etter omsorgsovertakelse».

KLIMASØKSMÅLET MOT STATEN

I november går ankerunden av klimasøksmålet. NIM skriver at saken er rettslig nybrottsarbeid, som aktualiserer komplekse grenser mellom juss og politikk. Selv om den såkalte miljøparagrafen har vært en del av Grunnloven siden 1992, er dette første gang den prøves direkte av domstolene.

August

UNGE VENSTRE SENSURERT

Unge Venstre blir møtt med motstand fra skoler og politi i forbindelse med valgkampanjen «Legalize it». Flere steder griper politiet inn for å hindre utdeling av valgeffekter. NIM uttaler til NRK at dette er problematisk med tanke på ytringsfriheten. Selv om skoler til en viss grad kan regulere om, når og hvordan politiske aktører skal få fremme sine syn, «må ikke slike retningslinjer forskjellsbehandle lovlige politiske ytringer. Man kan ikke nekte utdeling av klistremerker med budskap man er uenig i, men tillate utdeling av andre».

BARN AV IS-KRIGERE

Det er stor uenighet om hvordan Norge skal forholde seg til barn av IS-krigere. NIM peker på at hvis EMD skulle pålegge andre stater å hente hjem borgere fra Syria, vil dette få presedensvirkninger også for Norge.

Desember

SYKEHJEMSVOLDEN

En artikkelserie i Aftenposten viser at mange eldre blir utsatt for vold og overgrep. NIMs rapport om eldres menneskerettigheter er en viktig kilde, og NIM uttaler at vold og seksuelle overgrep mot eldre er et alvorlig samfunnsproblem.

Arrangementer

Egne arrangementer

I 2019 har NIM arrangert og vært medarrangør for 13 arrangementer.

- Åpent møte om menneskerettigheter, vold og overgrep, arrangert i samarbeid med Tysfjord kommune. Tysfjord, 8. januar.
- Lanseringsseminar for NIMs rapport «Menneskerettslige rammer for domstolenes uavhengighet», arrangert i samarbeid med Domstolkommisjonen. Oslo, 5. mars.
- Frokostmøte: «Norge snakker om vergemål. FN snakker om beslutningsstøtte. Hva krever CRPD?», arrangert i samarbeid med LDO. Oslo, 21. mars.
- Lansering av nordsamisk versjon av rapporten «Vold og overgrep i samiske samfunn». Kautokeino, 27. mars.
- Lanseringsseminar for NIMs årsmelding for 2018: «Menneskerettighetssituasjonen i Norge – hvor trykker skoen?». Oslo, 5. april.
- Seminar under FNs permanente forum for urfolk: «Violence and Abuse in Indigenous Communities», arrangert i samarbeid med flere aktører. New York, 24. april.
- Seminar i forbindelse med Europarådets 70-årsjubileum, arrangert i samarbeid med Utenriksdepartementet og Det Europeiske Wergelandsenteret. Oslo, 9. mai.
- Menneskerettighetsseminar i Eidsvollsbygningen, arrangert i samarbeid med Eidsvoll 1814. Eidsvoll, 15. mai.
- Grunnlovseminar, arrangert i samarbeid med Forskergruppe for Konstitusjon og Rettigheter (UiO). Oslo, 16. mai.
- Seminar om urfolksrettigheter og næringsutvikling, arrangert i samarbeid med OECDs kontaktpunkt for ansvarlig næringsliv. Karasjok, 5.–6. juni.
- MR-forum: Statens ansvar for norske IS-mødre og deres barn? Seminar arrangert i samarbeid med Norsk senter for menneskerettigheter (UiO). Oslo, 14. juni.
- Debatt under Arendalsuka: «Grenser i det grenseløse – debatt om ny E-lov». Arendal, 15. august.
- Lanseringsseminar for NIMs rapport «Eldres menneskerettigheter – Syv utfordringer». Oslo, 29. august.

Andre arrangementer og møter

Hvert år holder NIM foredrag og innlegg og er deltaker på et stort antall arrangementer, møter, kollokvier, seminarer og debatter, både nasjonalt og internasjonalt. I 2019 deltok NIM på nærmere 300 arrangementer og møter (i regi av eksterne eller NIM). Her er et utvalg:

- Kollokvie om ny etterretningstjenestelov, i regi av NIM. Oslo, 22. januar.
- Møte med FNs spesialrapportør for forenings- og forsamlingsfrihet. Oslo, 13. februar.
- Årlig møte i GANHRI. Genève, 5.–7. mars.
- Foredrag på årlig kurs i samerett, i regi av Juristenes Utdanningssenter. Alta, 14.–15. mars.
- Paneldeltaker under NOAS' lansering av rapporten «Rikets tilstand på asylfeltet». Oslo, 26. mars.
- Overlevering av NIMs eldrerapport til eldre- og folkehelseministeren. Oslo, 29. mars.
- Foredrag på Demenskonferansen. Ålesund, 10. april.
- Kontaktmøte med Sametinget. Karasjok, 20. mai.
- Presentasjon av NIMs årsmelding 2018 for Stortingets justiskomité. Oslo, 21. mai.
- Møte med Stiftelsen Rettferd for taperne. Oslo, 22. mai.
- Foredrag om Istanbulkonvensjonen på nasjonal konferanse om å forebygge vold i nære relasjoner, i regi av Kompetansesenter for kriminalitetsforebygging. Oslo, 22. mai.
- Appell under Rusken på nett-aksjonen 2019. Oslo, 28. mai.
- Presentasjon av NIMs årsmelding under Sametingets plenum. Karasjok, 5. juni.
- Møte med Forsvarsdepartementet om ny etterretningstjenestelov. Oslo, 11. juni.
- Møte med Statsministerens kontor og Justis- og beredskapsdepartementet om oppfølging av internasjonale anbefalinger. Oslo, 11. juni.
- Møte med Helse- og omsorgsdepartementet om etablering av eldreombud. Oslo, 12. juni.
- Foredrag for lederforum for kontrollkommisjoner i psykisk helsevern. Gardermoen, 14. juni.
- Stand under Oslo Pride. Oslo, 19.–22. juni.

- Deltaker på EMRIPs årlige sesjon. Genève, 15.–19. juli.
- Møte om kommuners menneskerettighetsansvar med Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law. Lund, 26. august.
- Dialogmøte med høykommissæren for menneskerettigheter. Genève, 4. september.
- Foreleser på kurs for ansatte i UD og Norad. Oslo, 4. september.
- Møte med Justisdepartementets lovavdeling om vergemål. Oslo, 10. september.
- Foredrag på internseminar for hatkrimgruppen på Manglerud politistasjon. Oslo, 13. september.
- Deltakelse i debatt om straffeloven § 185 i regi av Oslo Redaktørforening. Oslo, 17. september.
- Møte med FNs spesialrapportør for menneskerettigheter og miljø. Oslo, 17. september.
- Møte med FNs spesialrapportør for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne. Oslo, 4. oktober.
- Foredrag på konferanse i regi av Den norske dommerforening. Gardermoen, 14. oktober.
- Møte med Maltas ombudsinstitusjon for personer med nedsatt funksjonsevne. Oslo, 15.–17. oktober.
- Møte om Istanbulkonvensjonen med arbeidsgruppen som utarbeider ny handlingsplan mot vold i nære relasjoner. Oslo, 21. oktober.
- Foredrag for jurister i Barne- og familiedepartementet. Oslo, 24. oktober.
- Møte med Barne- og familiedepartementet om forslag til ny barnevernslov. Oslo, 24. oktober.
- Møte med Kulturdepartementet om oppfølging av anbefalinger fra CRPD. Oslo, 28. oktober.
- Foredrag på barnefaglig konferanse, i regi av Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Politiets utlendingsenhet. Oslo, 31. oktober.
- Foredrag på konferanse for landets kontrollkommisjoner i det psykiske helsevernet. Oslo, 8. november.
- Foredrag på konferansen X-trem i regi av Kripos. Oslo, 8. november.

- Diskusjonsmøte om forslaget til ny tvangsbegrensningslov, i regi av NIM. Oslo, 13. november.
- Møteleder under ENNHRI's årsmøte. Brussel, 13.–14. november.
- Deltakelse i debatt på arrangementet «Freedom of speech vs Freedom of religion», i regi av LIM, Født Fri og Oslo Freedom Forum. Oslo, 14. november.
- Foredrag på seminar om folkeregistrering og statistikk, i regi av Sametinget. Karasjok, 20. november.
- Innlegg på den nasjonale feiringen av FNs barnekonvensjon, i regi av Barne- og familiedepartementet, Barne- og familiedirektoratet og Sjumilssteget. Oslo, 20. november.
- Presentasjon av NIMs rapport om nasjonale minoriteter på kontaktforum mellom nasjonale minoriteter og sentrale myndigheter. Oslo, 21. november.
- Møte med WWF om klima og menneskerettigheter. Oslo, 21. november.
- Innlegg på åpningsmøte for kampanjen «Taushet tar liv», i regi av LDO og Krisesentersekretariatet. Oslo, 26. november.
- Foredrag om aktuelle saker på menneskerettighetsfeltet for BUFDIR. Oslo, 29. november.
- Møte med Danmarks nasjonale institusjon for menneskerettigheter om menneskerettigheter og næringsliv. Oslo, 4. desember.
- Deltakelse i paneldebatt om aktuelle utfordringer for FNs menneskerettsråd og små lands rolle i rådet. Island, 10. desember.

Kapittel 7

Menneskerettigheter i Høyesterett, EMD og FN

**Menneskerettighetene i Norge
ivaretas både av nasjonale og
internasjonale domstoler og
overvåkningsmekanismer.
Kapittel 7 gir en oversikt over
statistikk fra Høyesterett, EMD
og FN-organer.**

Menneskerettigheter i Høyesterett i 2019

Høyesterett tok stilling til menneskerettighetsspørsmål i 16 saker i 2019. I ingen av disse førte menneskerettslige anførsler frem.

I 2019 avsa Høyesterett 118 avgjørelser i avdeling og én i storkammer. Disse avgjørelsene var fordelt på 58 sivile saker og 61 straffesaker.¹⁹

NIM har sett nærmere på hvor stor andel av avgjørelsene som handlet om menneskerettigheter og hvilke typer spørsmål som ble behandlet, slik NIM også har gjort i foregående årsmeldinger.

En kvantitativ gjennomgang av høyesterettspraksis kan bidra til å gi et mer utfyllende kunnskapsgrunnlag for diskusjoner om menneskerettighetene og deres betydning for norsk rett, særlig når tallene ses over tid. Statistiske undersøkelser viser at når en sak

inneholder sentrale EMK-spørsmål, øker behandlingstiden i Høyesterett. Det kan skyldes at denne typen saker ofte er mer komplekse, for eksempel på grunn av et mer uoversiktlig rettskildemateriale. Kvantitative undersøkelser har imidlertid noen begrensninger som det er viktig å være klar over. Det er få saker som ender i Høyesterett, slik at en gjennomgang av høyesterettsavgjørelser ikke nødvendigvis vil være representativ for situasjonen i lavere domstoler. Den sier i enda mindre grad noe om menneskerettighets-situasjonen i det norske samfunnet generelt.

NIMs gjennomgang viser at domstolen substansielt tok stilling til menneskerettighetsspørsmål i 16 avgjørelser i 2019.²⁰

¹⁹ Se Høyesteretts årsmelding for 2019 s. 26. Høyesterett har behandlet 120 saker, men fordi HR-2019-1198-A avgjorde to saker, er det 119 avgjørelser.

²⁰ Fremgangsmåten og kriterier er lik tidligere år, se NIMs årsmelding 2017 s. 154 og 2018 s. 112. Oversikten er basert på en gjennomgang av avgjørelsene på Høyesteretts nettside, kontrollert mot Lovdatas database. I Lovdata er søk filtrert på avgjørelser fra Høyesterett i avdeling for 2019 og søkeordene «menneskerett*, grunnlov*, flykt*, charter*, ILO, sosialpakt*, konvensjon*» utvidet med synonymer. I utvelgelsen av menneskerettighetssaker er det kun inkludert avgjørelser der Høyesteretts flertall i sitt votum har vist til menneskerettighetene i Grunnloven, EMK, SP eller andre internasjonale konvensjoner, ev. praksis fra internasjonale overvåkningsorganer, og der innholdet i rettighetene er drøftet i en viss grad. Avgrensningen må nødvendigvis bli skjønnsmessig. Eksempler på avgjørelser som ikke er inkludert, fordi vurderingene av menneskerettighetsspørsmål har vært for kortfattede til at de regnes som substansielle i vår klassifikasjon, er HR-2019-497-A, HR-2019-899-A, HR-2019-1675-A og HR-2019-2336-A.

Avgjørelsene fordelte seg på ni sivile saker og sju straffesaker.²¹ For begge sakstypene sett under ett utgjør disse cirka 13 prosent av det totale antall avgjørelser. Dette er lavere enn i 2018 og 2017, da tallene var henholdsvis cirka 21 prosent og cirka 16 prosent. Ser man sivile saker og straffesaker hver for seg, er tallene henholdsvis cirka 16 og cirka 11 prosent. Her er det særlig for straffesakene man ser en betydelig nedgang – fra cirka 20 prosent både i 2018 og 2017.

Som NIMs gjennomganger fra 2018 og 2017 har vist, er det sjelden at en privat part får medhold i Høyesterett i anførsler som bygger på menneskerettighetene.²² Denne trenden var enda tydeligere i 2019, der menneskerettslige anførsler ikke førte frem i noen av de 16 avgjørelsene.²³ Til sammenligning fikk den private parten medhold i fem av 22 avgjørelser i 2018.

Når det gjelder rettskildene Høyesterett anvendte for å fastlegge menneskerettighetenes nærmere rettslige innhold, dreide det seg i hovedsak om tidligere høyesterettspraksis og rettspraksis fra EMD. Disse kildene ble anvendt i majoriteten av avgjørelsene. Ellers trakk Høyesterett veksler på uttalelser fra FNs overvåkningsorganer i tre avgjørelser, på en rapport fra Europarådets torturforebyggingskomité i én avgjørelse, på såkalt ikke-bindende soft law i to avgjørelser og på juridisk litteratur i én avgjørelse.²⁴ Disse kildene brukes på ulik måte fra sak til sak – noen ganger tillegges de til dels stor selvstendig vekt, andre ganger brukes de mer som støtteargumenter.

²¹ Sivile saker: HR-2019-1206-A, HR-2019-1226-A, HR-2019-1272-A, HR-2019-1662-A, HR-2019-1725-A, HR-2019-2102-A, HR-2019-2301-A, HR-2019-2286-A og HR-2019-2344-A. Straffesaker: HR-2019-440-A, HR-2019-1743-A, HR-2019-1923-A, HR-2019-2038-A, HR-2019-2048-A, HR-2019-1236-A og HR-2019-900-A.

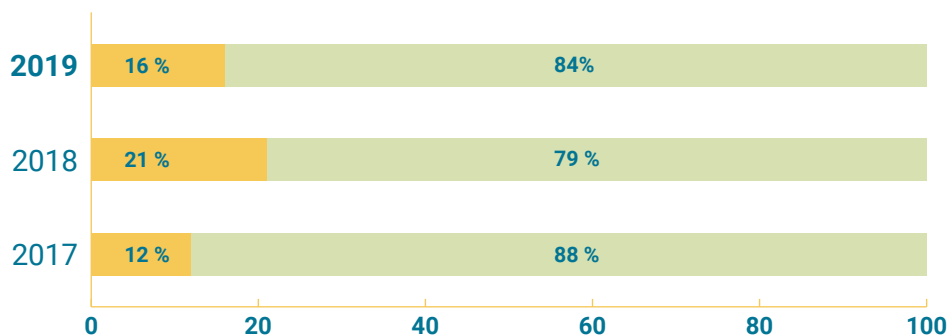
²² Det avgjørende for kategoriseringen er ikke om parten vant saken eller ikke, men om de menneskerettslige anførslene førte frem. Illustrerende er HR-2019-2048-A, der den ankende part fikk medhold i varetektsfradrag for faktisk isolasjon i varetektstiden, men der de menneskerettslige anførslene ikke ble tatt til følge. Noen saker kan være vanskelige å kategorisere. F.eks. HR-2019-2301-A, der kommunen i en barnevernssak fikk medhold i at barnets beste medførte at barnet ikke fikk uttale seg, mao. en avveining mellom to rettigheter for samme person. Et annet eks. er HR-2019-2038-A, der en kvinne ble straffet for å ha krenket privatlivets fred da hun publiserte bilder og sensitive opplysninger om eget barn i sosiale medier. Dette er av oss også ansett som en sak der den private part ikke fikk medhold i menneskerettslige anførsler, fordi moren ikke vant med at publiseringen var vernet av ytringsfriheten. Samtidig bygger dommen i stor grad på hensynet til barnets rett til privatliv, slik at man kunne sett på det som at barnets rettigheter vant frem.

²³ Et gråsonetiffelle er HR-2019-440-A, der Høyesterett et stykke på vei ser ut til å gi den ankende part rett i at lagmannsrettens domspremisser var problematiske i lys av uskyldspresumsjonen, men der det ikke ble gitt noen kompensasjon fordi Høyesterett tok opp saken til full ny prøvelse.

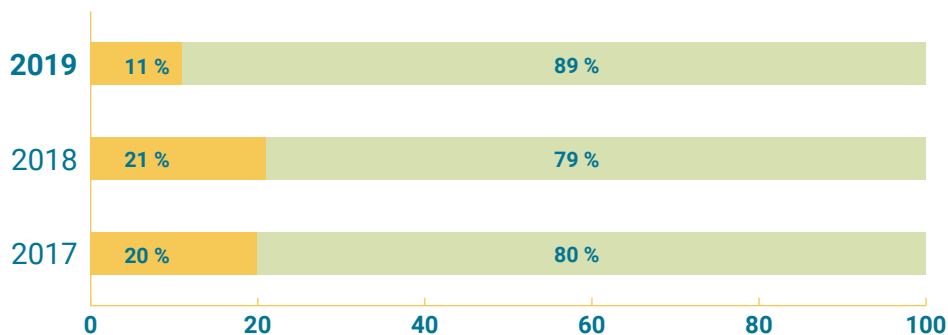
²⁴ FNs overvåkningsorganer: HR-2019-1236-A, HR-2019-2301-A og HR-2019-2344-A; Torturforebyggingskomiteen: HR-2019-2048-A; *Soft law*: HR-2019-2048-A og HR-2019-1206-A; juridisk litteratur: HR-2019-1725-A. Et interessant tilfelle er HR-2019-1206-A, som omhandlet tomtefeste. Her viste Høyesterett i sitt resonnement til en resolusjon fra Europarådets ministerkomité fra 2016, der komiteen ga uttrykk for at Norge hadde rettet seg etter *Lindheim v. Norge* (13221/08 og 2139/10) gjennom lovendringene i kjølvannet av domfellelsen.

Fordeling menneskerettighets-saker i Høyesterett

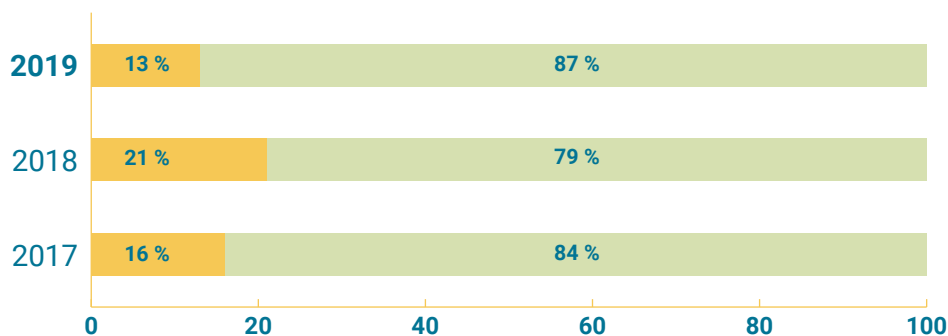
Sivile saker

Straffesaker

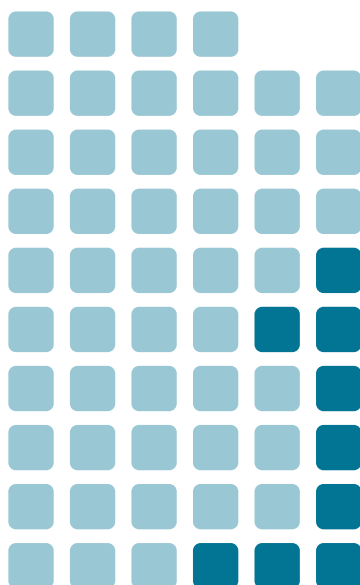
Begge sakstyper

Menneskerettighetssaker Andre saker

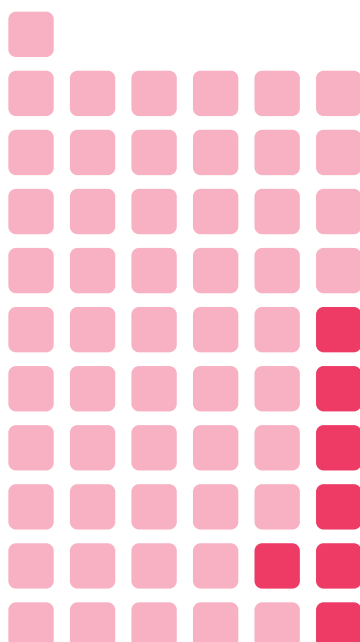
Temaer 2019

Sivile saker (58)

Av **58** sivile saker i 2019 tok Høyesterett stilling til menneskerettighetsspørsmål i **9** saker. I ingen av sakene førte anførsler om menneskerettighetsbrudd frem.

Straffesaker (61)

Av **61** straffesaker i 2019 tok Høyesterett stilling til menneskerettighetsspørsmål i **7** saker. Heller ikke her førte noen anførsler om menneskerettighetsbrudd frem.

EMD og Norge

– en historisk oversikt

I 2019 avsa EMD fem dommer mot Norge. I fire av disse ble Norge dømt for å ha krenket menneskerettighetene – alle fire vedgikk barnevernet. Totalt har EMD avsagt 52 dommer mot Norge, og staten har blitt dømt i 34 av disse.

Den europeiske menneskerettsdomstol har mottatt over 1 900 klager mot Norge siden domstolen ble opprettet i 1959.²⁵ I 2019 mottok domstolen 102 nye klager mot Norge. Totalt har EMD mottatt om lag 933 000 klager mellom 1959 og 2019.

Klager som avvises

EMD avviser de fleste klagenes domstolen mottar. For perioden 1959–2019 ble 94 prosent av klagenes som ble avgjort enten avvist eller strøket av listen. Når EMD avviser en sak, er det fordi vilkårene for å klage til domstolene ikke er oppfylt.²⁶ De vanligste avvissningsgrunnlagene er at klagen er «åpenbart grunnløs» eller at klageren ikke har uttømt alle nasjonale rettsmidler.

De aller fleste klagenes mot Norge avvises også, slik tabellen viser (over 96 %).

År	Klager behandlet	Avvist/strøket
2017	132	129 (97,7 %)
2018	88	85 (96,6 %)
2019	104	99 (95,2 %)
1959–2019	1 925	1 864 (96,8 %)

Flesteparten av klagenes mot Norge som blir avvist, blir avgjort av én dommer.²⁷ At en sak blir avgjort av én dommer, indikerer, kort fortalt, at det er ganske opplagt at saken skal avvises. Disse avgjørelsene blir ikke publisert. Noen få saker, der avvissningsspørsmålet er mer tvilsomt, blir avgjort enten av en komité med tre dommere eller av et kammer med syv dommere. Disse sakene, som man gjerne omtaler som begrunnede (eller materielle)

²⁵ All statistikk i denne delen er basert på EMDs egne oversikter, tilgjengelig på www.echr.coe.int.

²⁶ Jf. EMK art. 35. EMD henlegger også mange klager administrativt pga. mangler ved klagen/klageskjemaet, jf. EMDs interne reglement § 47. En sak kan bli strøket fra listen dersom klageren ikke har til hensikt å følge opp klagen, saken er løst eller domstolen ikke lenger kan forsvare videre behandling, jf. EMK art. 37.

²⁷ 126 av 132 i 2017, 77 av 88 i 2018 og 97 av 104 i 2019.

avvisningskjennelser, blir publisert. I 2019 avsa EMD to slike begrunnede avvisningskjennelser mot Norge.²⁸

I 2019 har det fått mye oppmerksomhet at EMD har *kommunisert* mange klager mot Norge. I løpet av 2019 ble 32 nye saker kommunisert, hvorav 25 dreier seg om barnevern. At en sak blir kommunisert betyr at EMD henvender seg til partene og ber om deres syn på saken eller deler av den. Formelt sett er saken fortsatt på stadiet der EMD tar stilling til om klagevilkårene er oppfylt eller ikke, noe som innebærer at den kan ende opp med å avvises. 1. januar 2020 hadde EMD 63 klager mot Norge som ennå ikke var avgjort.

Klager som ender med dom

Klager som ikke blir avvist eller strøket fra listen ender opp med at domstolen avsier dom i saken. En dom kan enten frifinne staten eller konkludere med at det har blitt begått en eller flere menneskerettighetskrenkelser.

Totalt har EMD avsagt om lag 22 500 dommer siden domstolen ble opprettet i 1959. Sakene mot Norge utgjør bare en minimal andel av dommene, noe som også er naturlig når man tar folketallet i betraktning. De tre landene som har vært involvert i flest dommer er Russland, Tyrkia og Italia.

Flesteparten av dommene mot Norge har handlet om retten til en rettferdig rettergang, som er beskyttet i EMK artikkel 6. Dette er den sakstypen EMD oftest behandler og oftest finner menneskerettighetsbrudd i. To andre sakstyper med en del dommer, og der Norge har flere fellelser mot seg, er saker om barnevern og ytrings- og pressefrihet. Få eller ingen av sakene mot Norge har imidlertid handlet om andre sakstyper der EMD ofte finner menneskerettighetsbrudd: ulovlig frihetsberøvelse (art. 5), krenkelse av eiendomsretten (TP 1–1) og brudd på forbudet mot tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling (art. 3).

For Norges del er det 52 saker som har endt opp med at EMD har avsagt dom.²⁹ Den første av disse ble avsagt i 1990. I 34 av sakene – det vil si cirka 65 prosent – har EMD konkludert med at Norge har krenket en eller flere menneskerettigheter. Når man leser disse tallene, må man ta i betraktning at de aller fleste sakene mot Norge blir avvist.

I 2019 ble det avsagt fem dommer mot Norge. EMD fant krenkelse av EMK artikkel 8 om retten til familieliv i fire barnevernsaker.³⁰ Den siste saken gjaldt vernet mot ærekrenkelser etter artikkel 8, og her ble det ikke konstatert krenkelse.³¹

²⁸ *Mirmotahari v. Norge* (30149/19), som omhandlet advokatbeslag, og *Konkurrenten.no AS v. Norge* (47341/15), som omhandlet retten til domstolsadgang.

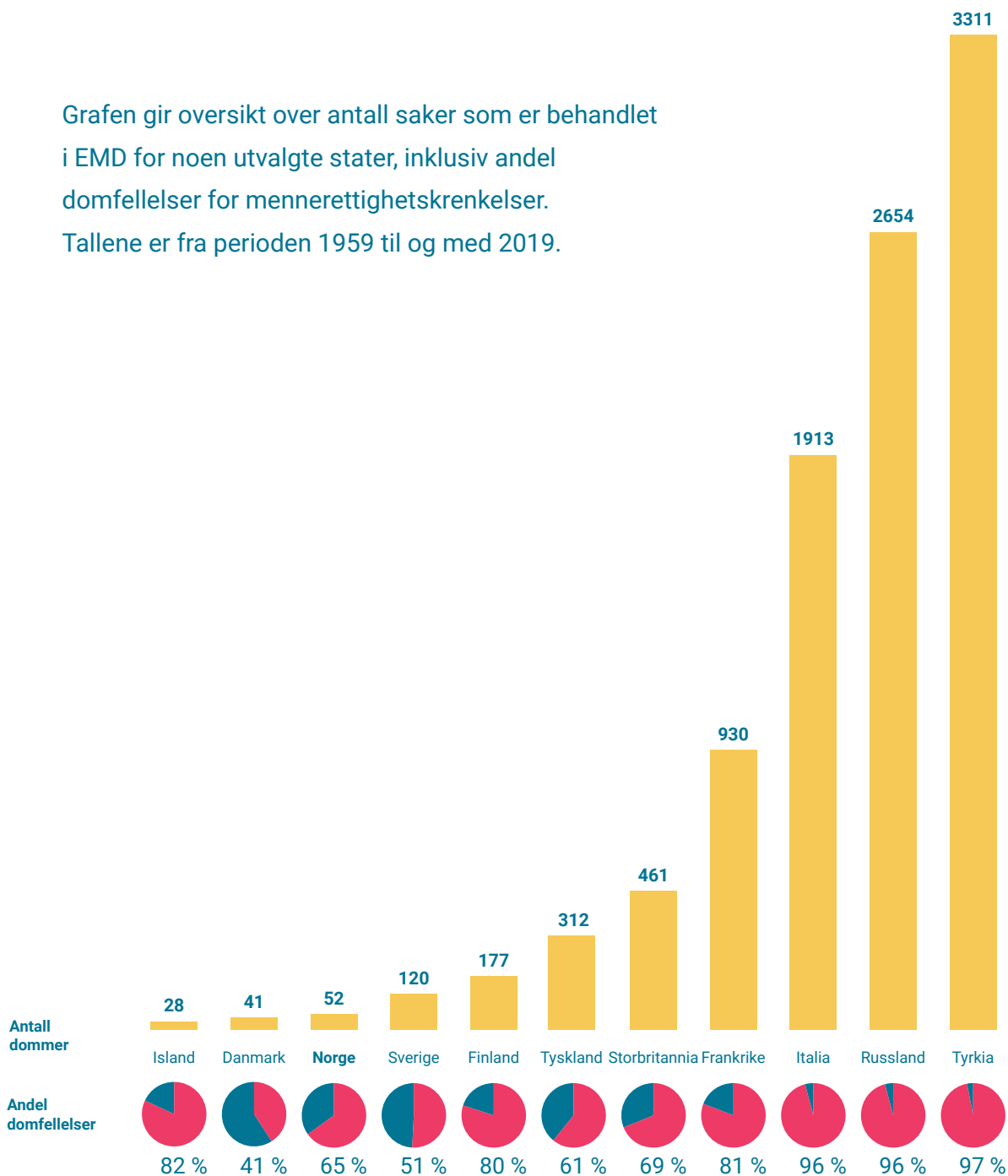
²⁹ Per 1. januar 2020 er tre av disse ikke rettskraftige: *K.O. og V.M. v. Norge* (64808/16), *Abdi Ibrahim v. Norge* (15379/16) og *A.S. v. Norge* (60371/15).

³⁰ *Strand Lobben m.fl. v. Norge* (37283/13, storkammer) samt de tre sakene referert til fotnoten ovenfor.

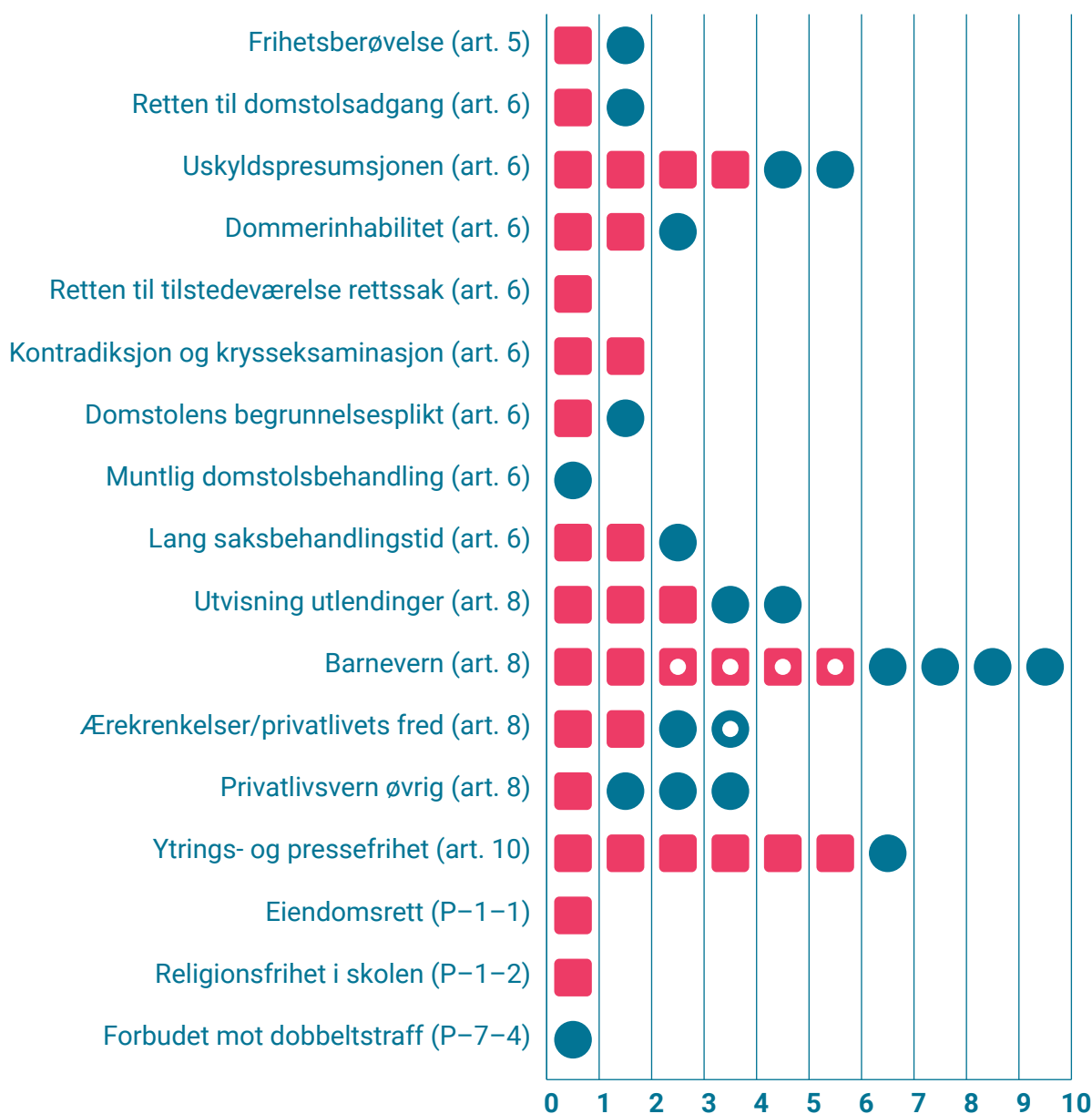
³¹ *Høiness v. Norge* (43624/14).

Oversikt over EMD-dommer

Grafen gir oversikt over antall saker som er behandlet i EMD for noen utvalgte stater, inklusiv andel domfellelser for menneskerettighetskrenkelser. Tallene er fra perioden 1959 til og med 2019.

Oversikt over EMK-spørsmål i norske saker

I noen av sakene har EMD behandlet brudd på flere EMK-bestemmelser. Derfor er det totale antallet krenkelser og ikke-krenkelser i oversikten noe høyere enn antallet saker mot Norge.

■ Krenkelse
 ● Ikke krenkelse
 ■ ● Nye i 2019

FNs overvåkningsorganer og Norge – en historisk oversikt

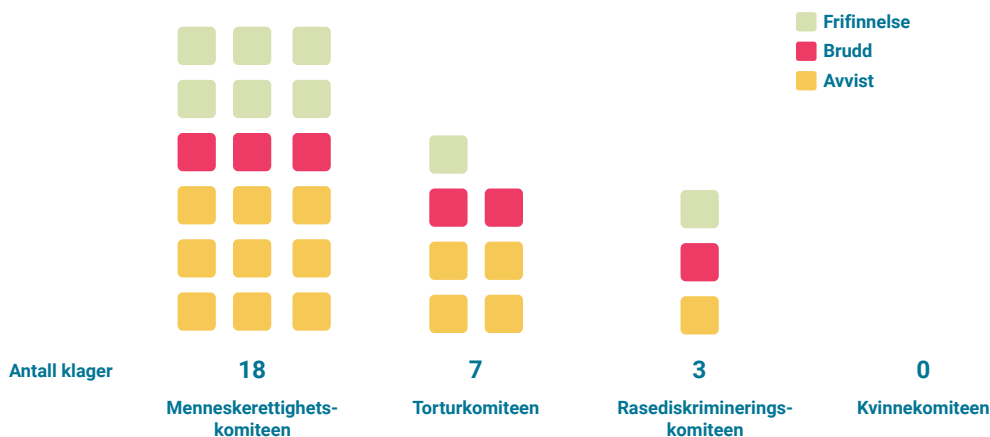
FNs overvåkningsorganer behandler individklager og gir jevnlig anbefalinger til Norge. I alt har 28 individklager blitt behandlet, og 48 ganger har Norge mottatt anbefalinger. I 2019 mottok Norge anbefalinger fra to av organene.

FN har ni kjernekonvensjoner på menneskerettighetsområdet. Norge er nå tilsluttet åtte av disse etter at FNs konvensjon om tvungne forsvinninger ble ratifisert av Norge i august 2019. Alle konvensjonene har hvert sitt overvåkningsorgan, også kalt FN-komité, som følger opp medlemsstatenes oppfølging av konvensjonen.

Komiteene har tre hovedoppgaver: For det første skal de med jevne mellomrom gi anbefalinger til statene, på bakgrunn av rapporter fra statene om gjennomføringen av menneskerettighetene nasjonalt. For det andre publiserer komiteene på eget initiativ generelle kommentarer, som er tolkningsuttalelser eller anbefalinger knyttet til spesifikke artikler eller temaområder. For det tredje behandler komiteene individklager om brudd på menneskerettighetene, forutsatt at statene har akseptert en slik klageordning.

FNS NI KJERNEKONVENSJONER OM MENNESKERETTIGHETER

- ★ FNs rasediskrimineringskonvensjon 1965
- ★ FNs konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter 1966
- ★ FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter 1966
- ★ FNs kvinnediskrimineringskonvensjon 1979
- ★ FNs torturkonvensjon 1984
- ★ FNs barnekonvensjon 1989
- ★ FNs konvensjon om migrantarbeidere 1990 (Norge er ikke part)
- ★ FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne 2006
- ★ FNs konvensjon om beskyttelse mot tvungen forsvinning 2006

Individklager mot Norge

Norge har akseptert klageordningene under fire av konvensjonene: FNs menneskerettighetskomité (som overvåker FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter), FNs torturkomité, FNs rasediskrimineringskomité og FNs kvinnekomité. I 2017 vedtok Stortinget at Norge ikke skulle slutte seg til klageordningene til FNs barnekomité, FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og FNs komité for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne.³² NIM har tidligere anbefalt at Norge burde slutte seg til disse klageordningene.³³ I forbindelse med ratifikasjonen av FNs konvensjon om beskyttelse mot tvungen forsvinning uttalte regjeringen at spørsmålet om tiltredelse vil vurderes på et senere tidspunkt.³⁴

Samlet sett har komiteene behandlet 28 individklager mot Norge. Halvparten av disse (14 saker) har blitt avvist, mens halvparten har blitt realitetsbehandlet.³⁵ Av de realitetsbehandlede sakene dreier det seg om ni saker for menneskerettskomiteen, tre for torturkomiteen og to for rasediskrimineringskomiteen. Kvinnekomiteen har ikke behandlet noen saker mot Norge.

Komiteene har konkludert med at det forelå menneskerettighetsbrudd i seks saker, mens staten har blitt frifunnet i åtte. Tre av de seks sakene var for menneskerettighetskomiteen, som har konkludert med at det forelå brudd på FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter i forbindelse med henholdsvis manglende begrunnelse for ankenektelse i straffesak (brudd på art. 14 nr. 5), KRL-undervisningen i norsk skole (brudd på

³² Stortingets vedtak 454, 31. januar 2017.

³³ Se bl.a. NIMs årsmelding 2016 s. 21–23.

³⁴ Se Prop. 42 LS (2018–2019) pkt. 9, se også NIMs høringsuttalelse til Utenriksdepartementet av 27. september 2017, tilgjengelig på www.nhri.no.

³⁵ Oversikten er basert på praksisdatabasen tilgjengelig på FNs høykommissær for menneskerettigheters nettside www.ohchr.org.

art. 18 nr. 4) og unødvendig lang pågrepelse (brudd på art. 9 nr. 1).³⁶ Torturkomiteen har konkludert med brudd på FNs torturkonvensjon i to utvisningssaker. Den ene saken gjaldt gjennomføringen av en utvisning til tross for at komiteen hadde bedt myndighetene om å avvente komiteens behandling (brudd på art. 22), mens den andre gjaldt en utvisning der komiteen mente det var stor risiko for at vedkommende ville bli utsatt for tortur ved retur (brudd på art. 3).³⁷ I den sjette og siste saken konkluderte rasediskrimineringskomiteen med at frifinnelsen av en nynazist for rasistiske uttalelser var i strid med rasediskrimineringskonvensjonen (brudd på art. 4 og 6).³⁸

Anbefalinger tilknyttet statens rapporteringer

Norge mottok sine første anbefalinger om ivaretagelsen av menneskerettighetene under de ulike FN-konvensjonene fra FNs rasediskrimineringskomité i 1972. Siden den gang har Norge mottatt slike anbefalinger i forbindelse med statens rapporteringer totalt 48 ganger fra ulike overvåkningsorganer/komiteer.³⁹ I 2019 mottok Norge anbefalinger fra FNs komité for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne og fra FNs rasediskrimineringskomité.⁴⁰

Rapporteringssystemet foregår i korte trekk slik at statene med jevne mellomrom leverer rapporter til komiteene om gjennomføringen

av konvensjonsrettighetene nasjonalt. De senere årene skjer dette som regel på bakgrunn av spesifikke spørsmål fra komiteene. Etter at staten har levert sin rapport, får andre aktører, som ulike relevante organisasjoner, anledning til å komme med tilleggsinformasjon til komiteen (såkalte skyggerapporter). Nasjonale institusjoner, slik som NIM, har nå en fast rolle i forbindelse med slike rapporteringer og avgir en egen skyggerapport. Deretter er det en muntlig høring av staten i komiteen (eksaminasjon), før komiteen til slutt gir sine anbefalinger («concluding observations») til staten om mulige tiltak for ivaretagelsen av menneskerettighetene.

Anbefalingene er ikke rettslig bindende. Det vil si at staten ikke er juridisk forpliktet til å følge komiteenes anbefalinger, men anbefalingene kan likevel ha en viss rettskildemessig vekt. Komiteens syn på et spørsmål kan også gi en pekepinn om hvordan de vil forholde seg dersom de mottar en individklage om spørsmålet. I tillegg har komiteene en pådriverfunksjon, og anbefalingene kan derfor gi uttrykk for hvordan statene ideelt sett bør innrette sin praksis.

I 2020 skal FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter gi anbefalinger til Norge. Med det vil Norge ha mottatt anbefalinger fra alle komiteene i den siste treårsperioden.⁴¹

³⁶ Se hhv. *Aboushanif v. Norge* (1542/2007), *Leirvåg m.fl. v. Norge* (1155/2003) og *Spakmo v. Norge* (631/1995).

³⁷ Se hhv. *Dar v. Norge* (249/2004) og *Eftekhary v. Norge* (312/2007).

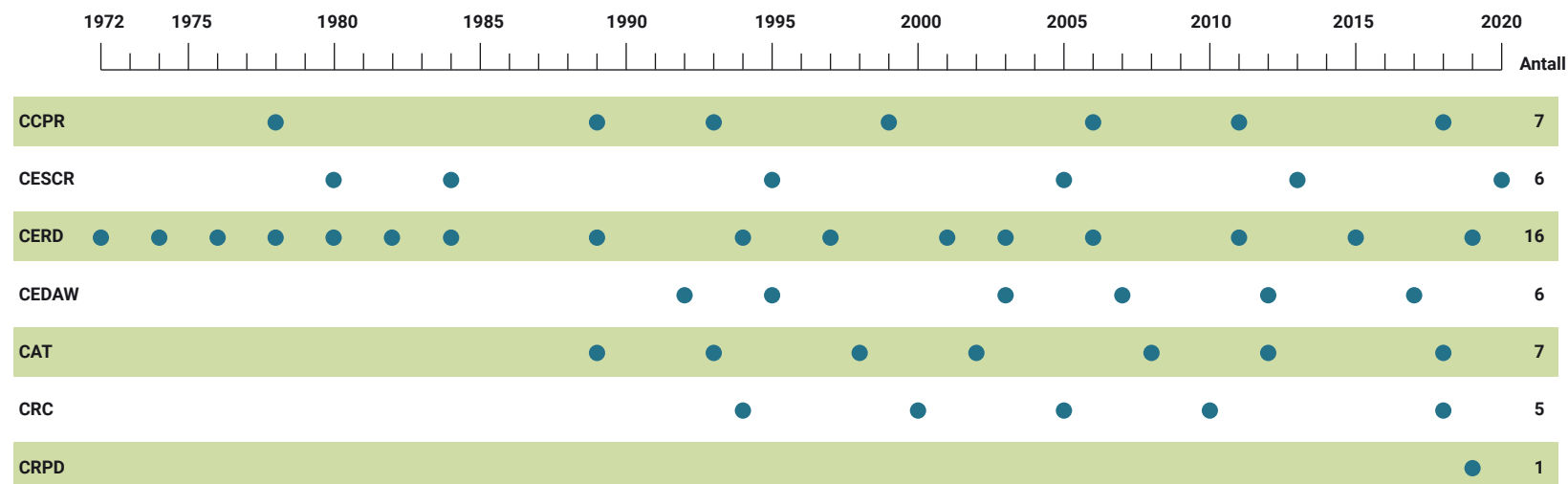
³⁸ *The Jewish community of Oslo m.fl. v. Norge* (30/2003).

³⁹ En oversikt over alle anbefalingene ligger tilgjengelig på FNs høykommissær for menneskerettigheters nettside. NIM har laget en sammenstilling av anbefalingene Norge har fått i 2017–2019, tilgjengelig på www.nhri.no.

⁴⁰ Hhv. CRPD/C/NOR/CO/1 (7. mai 2019) og CERD/C/NOR/CO/23-24 (2. januar 2019, høring i 2018).

⁴¹ Ekskludert FNs komité for beskyttelse mot tvungen forsvinning, der Norge først ble part i 2019.

Oversikt over anbefalinger/rapporteringer

CCPR = FNs menneskerettskomité

CESC = FNs komité for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter

CERD = FNs rasediskrimineringskomité

CRPD = FNs komité for rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne

CEDAW = FNs kvinnekomité

CRC = FNs barnekomité

CAT = FNs torturkomité

Årstallene i tidslinjen baserer seg primært på tidspunktet for komiteens anbefalinger, slik dette fremgår av FNs høykommissær for menneskerettigheters nettside www.ohchr.org. Der er det også en oversikt over alle rapporteringer med tilhørende dokumentasjon.

Kapittel 8

Om NIM

A large, solid blue abstract shape occupies the left side of the page, extending from the top left corner towards the center. It has a diagonal edge that separates it from the white background.

**Kapittel 8 gir en oversikt over
NIMs styre, ansatte og relevante
nøkkeltall.**

NIMs mandat

FN anbefaler alle stater å ha en nasjonal institusjon for menneskerettigheter som fremmer og beskytter menneskerettighetene nasjonalt. Stortinget etablerte i 2015 NIM for å ivareta denne rollen i Norge.

NIM er et uavhengig, offentlig organ, som er organisatorisk underlagt Stortinget. NIMs hovedoppgave er å fremme og beskytte menneskerettighetene i Norge, jf. NIM-loven § 1. Dette gjøres særlig ved å:

- Overvåke menneskerettighetenes stilling i Norge.
- Gi råd til Stortinget, regjeringen, forvaltningen og Sametinget.
- Informere om menneskerettighetene.
- Være en brobygger mellom myndighetene og sivilsamfunnet.

NIM har hovedkontor i Oslo og et mindre kontor i Kautokeino. NIM ledes av et styre og en direktør.

Styret

NIMs styre består av fem medlemmer:

- **Marit Berger Røsland**, styreleder
- **Nils Asbjørn Engstad**, nestleder
- **Gro Dikkanen**, styremedlem
- **Jan E. Helgesen**, styremedlem
- **Anne-Sofie Syvertsen**, styremedlem

Styret har det overordnede ansvaret for NIMs faglige virksomhet, økonomi og drift. Stortinget velger styret, herunder leder og nestleder. NIMs nåværende styre er valgt for tidsrommet 1. juli 2019–30. juni 2023. Det ble avholdt syv styremøter i 2019. Referater fra styremøtene og mer informasjon om styret er tilgjengelig på NIMs nettside.

Direktør og ansatte

NIMs daglige virksomhet ledes av en direktør, som er oppnevnt av Stortinget. I mars 2019 ble Adele Matheson Mestad ny direktør for NIM, for en periode på seks år.

NIMs ansatte per januar 2020:

Direktører:

- **Adele Matheson Mestad**, direktør
- **Gro Nystuen**, assisterende direktør (fung.)

Analyse:

- **Alf Butenschøn Skre**, seniorrådgiver
- **Anine Kierulf**, spesialrådgiver (deltid)
- **Anniken Barstad Waaler**, seniorrådgiver
- **Erlend A. Methi**, seniorrådgiver
- **Helle Sanden**, rådgiver (Kautokeino)
- **Ilia Utmelidze**, seniorrådgiver
- **Johan Strömgren**, regionkontorleder (Kautokeino)
- **Kristin Høgdahl**, seniorrådgiver
- **Marius Mikkjel Kjølstad**, rådgiver (deltid)
- **Peter Dawson**, rådgiver
- **Petter Wille**, spesialrådgiver (deltid)
- **Stine Langleite**, seniorrådgiver
- **Thomas Berge**, seniorrådgiver

Kommunikasjon:

- Elianne Kemble-Clarkson, kommunikasjonssjef
- Magnus Eide, senior kommunikasjonsrådgiver
- Nora Vinsand, kommunikasjonsrådgiver

Ansatte i permisjon:

- Kirsten Kolstad Kvalø, seniorrådgiver
- Kristian Haugland Nilsen, seniorrådgiver
- Mari Marte Kobberstad Tingelholm, rådgiver (Kautokeino)

Administrasjon:

- Birgitte Bøgh-Olsen, kontorsjef
- Anders Bals, seniorrådgiver (Kautokeino)

Nøkkeltall

Antall ansatte:

Antall ansatte i 100 % permisjon:

Antall praktikanter:

Antall årsverk:

* På grunn av ny rapporteringsmodell i 2019 virker økningen i antall årsverk større enn det den egentlig er. Den reelle økningen er på cirka ett årsverk.

Likestillingsoversikt 2019

Sammenliknet med 2018 har NIM en jevnere kjønnsbalanse blant de ansatte i 2019, med henholdsvis 45 % menn og 55 % kvinner. I 2018 var 61 % av de ansatte kvinner og 39 % menn. Ledergruppen består i dag av 100 % kvinner.

NIM har et samlet sykefravær på 3,4 %, hvorav sykefraværet for menn utgjør 2,3 % og sykefraværet for kvinner utgjør 1,1 %. Det samlede sykefraværet er 0,4 % høyere enn i 2018.

Rådgivende utvalg

Styret har oppnevnt et rådgivende utvalg som skal bidra med informasjon, råd og innspill til NIMs arbeid. Utvalget er bredt sammensatt og består av 14 medlemmer med relevant kompetanse. I 2019 ble det avholdt fire møter. Les mer om rådgivende utvalg og sammensetningen på NIMs nettside, www.nhri.no.

Henvendelser fra enkeltpersoner

NIM skal ikke behandle enkeltsaker om krenkelser av menneskerettigheter. Dette ivaretas av andre aktører som de ulike ombudsmannsordningene, nemnder og domstolene. NIM kan imidlertid veilede om nasjonale og internasjonale klageordninger. I 2019 mottok NIM om lag 150 henvendelser fra enkeltpersoner.

Ressursbruk

NIMs bevilgning i 2019 var på NOK 25 000 000, i tillegg til overførte ubrukte midler fra 2018 på NOK 1 225 000. Total disponibel ramme for 2019 har dermed vært NOK 26 225 000. NIM er samlokalisert med Sivilombudsmannen og skal i henhold til Innst. 240 S (2013–2014) være administrativt tilknyttet Sivilombudsmannen. I 2019 har NIM betalt Sivilombudsmannen NOK 1 872 000 til dekning av utgifter til husleie og kjøp av administrative tjenester. Disse utgiftene er regnskapsført hos Sivilombudsmannen, men belastet NIMs bevilgning. I statsregnskapet fremkommer disse som utgiftsføringer i Sivilombudsmannens regnskap. Lønnsrelaterte utgifter i 2019 beløp seg til cirka NOK 17 900 000. Utgifter til drift utgjorde cirka NOK 6 700 000, mens utgifter til investeringer utgjorde NOK 312 000. Det er mottatt NOK 572 000 i syke- og foreldrepengerefusjon. NIMs regnskap viser for 2019 et mindreforbruk på cirka NOK 1 300 000.

Årsregnskapet med noter og styrets beretning følger som vedlegg til årsmeldingen.

Vedlegg

Lov om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter

Lov 22. mai 2015 nr. 33

§ 1. FORMÅL OG VIRKEOMRÅDE

Formålet med loven er å etablere Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter. Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter har som hovedoppgave å fremme og beskytte menneskerettighetene i tråd med Grunnloven,¹ menneskerettsloven² og den øvrige lovgivning, internasjonale traktater og folkeretten for øvrig.

¹ Jf. Grl. § 92.

² Lov 21 mai 1999 nr. 30.

§ 2. INSTRUKS

Stortinget fastsetter alminnelig instruks for virksomheten til den nasjonale institusjonen. For øvrig utfører den nasjonale institusjonen sine oppgaver selvstendig og uavhengig, og bestemmer selv hvordan arbeidet skal innrettes og organiseres.

§ 3. DEN NASJONALE INSTITUSJONENS OPPGAVER

Den nasjonale institusjonen skal bidra til å styrke gjennomføringen av menneskerettighetene, særlig ved å:

- a) overvåke og rapportere om menneskerettighetenes stilling i Norge, herunder legge frem anbefalinger for å sikre at Norges menneskerettslige forpliktelser oppfylles,

- b) rådgi Stortinget, regjeringen, Sametinget og andre offentlige organer og private aktører om gjennomføringen av menneskerettighetene,
- c) informere om menneskerettighetene, herunder veilede enkeltpersoner om nasjonale og internasjonale klageordninger,
- d) fremme opplæring, utdanning og forskning på menneskerettighetene,
- e) legge til rette for samarbeid med relevante offentlige organer og andre aktører som arbeider med menneskerettighetene,
- f) delta i internasjonalt samarbeid for å fremme og beskytte menneskerettighetene.

Den nasjonale institusjonen skal ikke prøve enkeltsaker om krenkelse av menneskerettigheter.

§ 4. DEN NASJONALE INSTITUSJONENS LEDELSE

Den nasjonale institusjonen ledes av et styre og en direktør.

§ 5. STYRETS SAMMENSETNING OG OPPNEVNING

Den nasjonale institusjonens styre skal bestå av fem medlemmer.

Styremedlemmene skal representere ulike fagfelt, herunder juridisk kompetanse om menneskerettigheter, og styret skal ha kompetanse om virksomhetsstyring. Ett av medlemmene skal ha særskilt kjennskap til samiske spørsmål. I styret skal hvert kjønn være representert med minst to medlemmer.

Stortinget velger styret, herunder leder og nestleder. Styremedlemmene velges for en periode på fire år. Medlemmene kan gjenvelges, men ingen kan sitte sammenhengende i styret i mer enn to perioder.

§ 6. STYRETS OPPGAVER

Styret har det overordnede ansvaret for den nasjonale institusjonens faglige virksomhet, økonomi og drift. Styret skal vedta en overordnet strategi for virksomheten, godkjenne den nasjonale institusjonens virksomhetsplan, legge frem årlig melding til Stortinget, avgi årsregnskap og fremme forslag til budsjett for Stortingets presidentskap.

§ 7. DIREKTØREN

Den nasjonale institusjonens daglige virksomhet ledes av en direktør som oppnevnes av Stortinget etter ekstern kunngjøring og innstilling fra Stortingets presidentskap.

Direktøren oppnevnes for en periode på seks år uten adgang til gjenoppnevning.

Direktøren skal tilfredsstille høye krav til faglige kvalifikasjoner og personlig egnethet, herunder inneha juridisk kompetanse eller annen kompetanse om menneskerettigheter, og bør ha erfaring fra menneskerettighetsarbeid.

Dersom direktøren dør eller blir ute av stand til å utføre sine arbeidsoppgaver, kan Stortingets presidentskap konstituere en midlertidig direktør frem til direktøren kan gjeninntre i stillingen eller ny direktør er oppnevnt i samsvar med første ledd. Det samme gjelder dersom direktøren sier fra seg stillingen før åremålsperiodens utløp.

Stortingets presidentskap kan bare si opp direktøren som følge av at denne har gjort seg skyldig i grovt pliktbrudd eller annet vesentlig mislighold av arbeidsavtalen som ikke er forenlig med den tillit stillingen som direktør for den nasjonale institusjonen krever. Fjerde ledd første punktum gjelder tilsvarende.

§ 8. PERSONALET

Direktøren har det daglige arbeidsgiveransvaret for personalet ved den nasjonale institusjonen.

Personalet tilsettes av styret etter innstilling fra direktøren. Nærmere regler om fremgangsmåten ved tilsetting og adgang til delegering av styrets myndighet fastsettes i et personalreglement som skal godkjennes av Stortingets presidentskap.

Ved ansettelser skal det tas hensyn til at institusjonen skal ha bred faglig kompetanse, herunder kompetanse om urfolks- og minoritetsrettigheter.

Tjenestemennenes lønn, pensjon og arbeidsvilkår fastsettes av direktøren i henhold til de bestemmelser som gjelder for arbeidstakere i staten.¹

¹ Se lov 16 juni 2017 nr. 67.

§ 9. RÅDGIVENDE UTVALG

Styret oppnevner et rådgivende utvalg tilknyttet den nasjonale institusjonen bestående av minst 10 og høyst 15 medlemmer. Direktøren skal fremsette forslag til medlemmer.

Det rådgivende utvalget skal bidra med informasjon, råd og innspill til arbeidet som nasjonal institusjon.

§ 10. OFFENTLIGE MYNDIGHETERS BISTAND TIL DEN NASJONALE INSTITUSJONEN

Offentlige myndigheter og andre som utfører oppgaver på vegne av det offentlige, skal yte den bistand som er nødvendig for at den nasjonale institusjonen kan utføre sine oppgaver etter denne lov.

§ 11. ÅRLIG MELDING

Den nasjonale institusjonen skal årlig avgis en melding til Stortinget om institusjonens virksomhet og utviklingen av menneskerettighetssituasjonen i Norge.

Meldingen trykkes og offentliggjøres av institusjonen.

§ 12. DOKUMENTOFFENTLIGHET

Alle kan hos den nasjonale institusjonen kreve innsyn i institusjonens saksdokumenter, journaler og lignende registre, dersom ikke annet følger av institusjonens instruks. Bestemmelsene i offentleglova¹ gjelder tilsvarende, så langt de passer, med de presiseringer og unntak som følger av instruksen. Det samme gjelder forskrift gitt med hjemmel i offentleglova, hvis ikke Stortingets presidentskap beslutter noe annet.

Direktøren, eller den direktøren bemyndiger, avgjør om et dokument helt eller delvis skal unntas fra offentlighet. Slike avgjørelser kan påklages til styret.

1 Lov 19 mai 2006 nr. 16.

§ 13. TAUSHETSPLIKT

Enhver som utfører tjeneste eller arbeid for den nasjonale institusjonen, plikter å unngå at andre får adgang eller kjennskap til det han eller hun i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om forhold av personlig karakter.

Taushetsplikten gjelder også opplysninger om drifts og forretningshemmeligheter og informasjon som er gradert i henhold til sikkerhetsloven¹ eller beskyttelsesinstruksen.

Taushetsplikten gjelder også etter at vedkommende har avsluttet tjenesten eller arbeidet. Han eller hun kan heller ikke utnytte opplysninger som nevnt i første ledd i egen virksomhet eller i tjeneste eller arbeid for andre. For øvrig gjelder bestemmelsene i forvaltningsloven² §§ 13 a til 13 f så langt de passer.

1 Lov 1 juni 2018 nr. 24.

2 Lov 10 feb 1967.

§ 14. IKRAFTTREDELSE

Loven trer i kraft 1. juli 2015.

Instruks om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter

Vedtatt av Stortinget 30. april 2016 med hjemmel i lov 22. mai 2015 nr. 33 om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter § 2.

§ 1. HOVEDPRINSIPPER FOR VIRKSOMHETEN

Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter skal arbeide for å styrke gjennomføringen av menneskerettighetene i samsvar med Parisprinsippene om nasjonale institusjoners status.

§ 2. STYRET

Stortingets presidentskap skal aktivt informere om adgangen til å fremme forslag til kandidater til styret.

Styret har det overordnede ansvaret for den nasjonale institusjonens virksomhet. Det har ansvaret for at institusjonen holder høy faglig kvalitet, drives effektivt og i samsvar med gjeldende regelverk, herunder lov om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter og denne instruks.

Styret har ansvar for ressursbruk og for å utarbeide strategier for institusjonens virksomhet. Styret skal avgi årlig melding til Stortinget og legge frem årsregnskap og budsjett for Stortingets presidentskap.

Styrets leder, eventuelt nestleder, leder styremøtene.

Styret er beslutningsdyktig når minst tre medlemmer er til stede.

Direktøren deltar i styremøtene og er styrets sekretær, men har ikke stemmerett.

Stortingets presidentskap fastsetter godtgjørelse til styrets medlemmer på grunnlag av statens veiledende satser for utvalgs- og godtgjøring.

§ 3. DIREKTØREN

Direktøren har ansvaret for den daglige administrative, personalmessige og faglige ledelse av institusjonen, og for institusjonens interne organisering innenfor de rammer som styret fastsetter. Direktøren er sekretær for styret, forbereder og gir sin anbefaling i saker som legges frem for styret, og er ansvarlig for å iverksette styrevedtak.

Direktøren er ansvarlig for at driften skjer i samsvar med gjeldende regelverk. Direktøren skal utarbeide budsjettforslag og årsregnskap til styret, og holde styret orientert om økonomiske og andre forhold av betydning for institusjonens virksomhet.

Direktøren har budsjett disponeringsmyndighet og myndighet til å inngå avtaler om institusjonens eiendeler, prosjekter og samarbeid innenfor de rammer som styret fastsetter.

Stortingets presidentskap fastsetter direktørens lønn, pensjon og øvrige arbeidsvilkår.

§ 4. PERSONALET

Styret er ansvarlig for å opprette og nedlegge stillinger ved den nasjonale institusjonen.

Institusjonens personale ansettes av styret i henhold til personalreglement vedtatt av Stortingets presidentskap. Direktøren fastsetter lønn og arbeidsvilkår for personalet i henhold til de avtaler og bestemmelser som gjelder for arbeidstakere i statsstilling.

§ 5. SAKSBEHANDLINGEN I TJENESTEMANNSSAKER

Bestemmelsene i tjenestemannsloven § 2 til § 5 skal gjelde for den nasjonale institusjonen så langt de passer.

Forvaltningslovens regler gjelder for avgjørelser om tilsetting, oppsigelse, suspensjon, avskjed eller forflytting av tjenestemenn hos den nasjonale institusjon. Det samme gjelder vedtak om å ilegge en tjenestemann ordensstraff eller tilstå vedkommende pensjon.

Stortinget kan gi regler som utfyller eller gjør unntak fra forvaltningslovens anvendelse etter andre ledd, og fastsette i hvilken utstrekning forskrifter gitt i medhold av forvaltningsloven ikke skal gjelde i slike saker.

§ 6. RÅDGIVENDE UTVALG

Det rådgivende utvalget skal bestå av medlemmer fra frivillige organisasjoner, det akademiske miljø eller andre særlig kvalifiserte profesjonsgrupper, Stortingets ombudsmann for forvaltningen, Barneombudet, Likestillings- og diskrimineringsombudet og andre særlig berørte offentlige institusjoner. Minst ett medlem skal ha særskilt kjennskap til samiske spørsmål.

I utvalget skal hvert kjønn være representert med minst 40 prosent.

Direktøren kaller inn og leder møtene i det rådgivende utvalget.

§ 7. ÅRLIG MELDING TIL STORTINGET

Melding til Stortinget skal avgis innen 1. april hvert år og omfatte den nasjonale institusjonens virksomhet i tidsrommet 1. januar til 31. desember det foregående år.

§ 8. DOKUMENTOFFENTLIGHET VED DEN NASJONALE INSTITUSJONEN

Dokumenter som utveksles mellom Stortinget og den nasjonale institusjonen og som gjelder institusjonens budsjett og interne administrasjon, kan unntas offentlighet.

Det kan kreves innsyn i det offentlige innholdet av journal som institusjonen fører for registrering av dokument i de sakene som opprettes.

Arkivloven og arkivforskriften gjelder tilsvarende så langt de passer på institusjonens virksomhet.

§ 9. DEN NASJONALE INSTITUSJONENS ÅRSREGNSKAP OG BUDSJETT

Styret avlegger årsregnskap for den nasjonale institusjonen og fremmer forslag til institusjonens budsjett direkte overfor Stortingets presidentskap.

§ 10. IKRAFTTREDELSE

Denne instruksen trer i kraft 1. juli 2015.

Årsregnskap 2019

Styrets beretning

1. Innledning

Med dette legges det fram årsregnskap for Norges institusjon for menneskerettigheter (heretter NIM) for 2019. Det legges fram et årsregnskap i tråd med økonomiregelverkets bestemmelse pkt. 3.4, og ikke en fullstendig årsrapport, jf. økonomiregelverkets bestemmelse pkt. 2.3.3, jf. lov om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter § 6.

Fyllestgjørende informasjon om virksomheten rapporteres til Stortinget i årsmeldingen for 2019, Dokument nr. 6 (2019-2020). Virksomheten fører regnskap iht. kontantprinsippet.

2. Formål

Stortinget vedtok 19. juni 2014 ifm. behandlingen av Innst. 240 S (2013-2014), jf. Dokument 8:32 S (2013-2014) å opprette Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter fra 1. juni 2015, organisatorisk underlagt Stortinget. NIMs oppgaver følger av Lov om Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter av 22. mai 2015 nr. 33 og instruks om NIMs virksomhet av 30. april 2015.

NIMs mandat er å fremme og beskytte menneskerettighetene i tråd med Grunnloven, menneskerettsloven og øvrige lovgivning, internasjonale traktater og folkeretten for øvrig. NIM skal blant annet overvåke og rapportere om menneskerettighetenes stilling i Norge, herunder gi råd til Stortinget, Sametinget, regjeringen og andre offentlige og private organer om gjennomføringen av menneskerettighetene.

3. Bekreftelse

Årsregnskapet er avlagt i henhold til bestemmelser om økonomistyring i staten pkt. 3.4 og Finansdepartementets rundskriv R-115 om utarbeidelse og avleggelse av statlige virksomheters årsregnskap. Regnskapet gir et dekkende bilde av NIMs disponible bevilgninger, regnskapsførte utgifter, inntekter, eiendeler og gjeld.

4. Vesentlige forhold

Den samlede ressursbruken ble holdt innenfor godkjent bevilgning.

I 2019 har NIM disponert samlede tildelinger på NOK 26 225 000. NIM har regnskapsført utgifter på NOK 23 039 912 og har avgitt belastningsfullmakter på til sammen NOK 1 872 577, jf. bevilgningsregnskapet og note B. Dette ga NIM et mindreforbruk på NOK 1 312 511 i 2019. Mindreforbruket fordelte seg med cirka NOK 600 000 på lønn og ca. NOK 700 000 på de resterende midlene.

Mindreforbruket på lønn skyldes i hovedsak delvis ubesatte vakanser gjennom året, for høyt budsjetterte pensjonskostnader og styrehonorarer, samt høyere refusjoner fra NAV enn forventet. Mindreforbruket for de resterende midlene, skyldes bl.a. at oppussings- og utvidelseskostnader av kontorlokalene i Oslo, med forfall på slutten av 2019, ikke ble overført fra NIMs konto før første virkedag i 2020 (beløpet fremkommer som leverandørgjeld på NOK 691 721 i regnskapet). NIM har i 2019 blant annet avgitt seks innspill (hvorav to muntlige) til ulike FN komiteer i forbindelse med statens

periodiske rapporteringer om menneskerettssituasjonen i Norge. Dette innebar en noe lavere reiseaktivitet enn tidligere år, noe som også førte til noe lavere utgifter enn budsjettet på internasjonale rapporteringer.

Av mindreforbruket på NOK 1 312 511, søkes NOK 1 250 000 overført til 2019, jf. beregninger i note B.

NIM har vært operativ siden september 2016, og antallet ansatte har gradvis økt siden dette. Institusjonens ledelse består av et styre og en direktør. Styret har det overordnede ansvaret for institusjonens faglige virksomhet, økonomi og drift, og er oppnevnt av Stortinget jf. § 6. Styret avholdt 7 møter i løpet av 2019.

NIMs tidligere assisterende direktør Adele Matheson Mestad, som fungerte som direktør etter at NIMs første direktør Petter Wille fratrådte i september 2018, ble i 2019 ansatt som ny direktør.

NIM har to kontorer. Et kontor ligger i Oslo, samlokalisert med Sivilombudsmannen jf. Innst. 240 S (2013-2014) hvor det fremgår at NIM skal være administrativt tilknyttet Sivilombudsmannen. NIM har også et kontor i Kautokeino med fem faste ansatte. Institusjonen som helhet har i løpet av 2019 endret sammensetningen av ansatte fra 17 faste og tre midlertidige stillinger til 19 faste stillinger og en midlertidig.

Endringen i sammensetningen av ansatte og overgang fra midlertidige til faste stillinger, knytter seg blant annet til at NIM i løpet av 2019 har overtatt mer av de administrative oppgavene som Sivilombudsmannen (SOM) gjør for NIM, samt at NIM har igangsatt et arbeid med å fullt overta drift og administrasjon av egen nettside, istedenfor at en ekstern leverandør gjør dette.

Utbetalinger til lønn og sosiale utgifter som er regnskapsført på kapittel 45 beløp seg til NOK 17 892 574, jf. note 2. mot ca. NOK 16 450 000 i 2018. Lønnsandel av driftsutgifter rapportert til bevilgningsregnskapet for kap. 45 er om lag 77,6 prosent. Av de totale lønnskostnadene utgjør NOK 168 194 styrehonorarer.

NIMs øvrige driftskostnader utgjorde totalt NOK 7 019 915 i 2019. Inkludert i dette beløpet er kostnader til leie og drift av lokaler i Oslo og Kautokeino, kostnader til kjøp av eksterne tjenester, reisekostnader og kontorkostnader, samt innkjøp av utstyr og inventar og utvidelse av kontorlokalene i Oslo.

I 2019 har det påløpt utgifter hos Sivilombudsmannen på NOK 1 872 577 knyttet til drift av virksomheten, som er regnskapsført hos Sivilombudsmannen, men belastet NIMs bevilgning. Disse utgiftene omfatter bl.a. utgifter til kontorlokaler og sentralbord, samt enkelte andre driftsutgifter.

Utbetalinger som NIM har regnskapsført på kapittel 45 til annen drift og investeringer utgjør hhv. NOK 4 832 632 og NOK 312 493, jf. note 3 og 5.

Mellomværende med statskassen utgjorde per 31. desember 2019 NOK -775 115. Oppstillingen av artskontorrapporteringen viser hvilke eiendeler og gjeld mellomværendet består av. Foruten rapportert mellomværende hadde NIM en påløpt leverandørgjeld på NOK 691 721 som ikke er betalt og derfor ikke fremkommer som utgift i årsregnskapet, jf. opplysninger om avregning med statskassen i note 8. NIM har ikke kapitalposter i statens kapitalregnskap.

Tilleggsopplysninger

Riksrevisjonen er ekstern revisor for NIM. Årsregnskapet for 2019 er ikke ferdig revidert. Revisjonsberetningen antas å foreligge innen utløpet av annet kvartal 2020.

Kautokeino, 2. mars 2020

Marit Berger Røslund
Styreleder

Adele Matheson Mestad
Direktør

Oppstilling av bevilgningsrapportering 2019

Utgiftskapittel	Kapittelnavn	Post	Posttekst	Note	Samlet tildeling*	Regnskap 2019	Merutgift (-) og mindretgift
0045	Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter	01			26 225 000	23 039 912	3 185 088
1633	Nettoføring av MVA i staten	01			0	830 110	
<i>Sum utgiftsført</i>					26 225 000	23 870 022	

Inntektskapittel	Kapittelnavn	Post	Posttekst	Samlet tildeling*	Regnskap 2019	Merinntekt og mindreinntekt(-)
5309	Tilfeldige inntekter	29	Ymse	0	28 916	
5700	Folketrygdens inntekter	72	Arbeids-giver-avgift	0	1 818 719	
<i>Sum inntektsført</i>					0	1 847 635

Netto rapportert til bevilgningsregnskapet

22 022 387

Kapitalkontoer

60094101	Norges Bank KK / innbetalinger				598 468	
60094102	Norges Bank KK/ utbetalinger				-22 622 462	
700080	Endring i mellomværende med statskassen				1 607	
<i>Sum rapportert</i>						0

Beholdninger rapportert til kapitalregnskapet (31.12)

		31.12.2019	31.12.2018	Endring
700080	Mellomværende med statskassen	-775 115	-776 722	1 607

* Samlet tildeling skal ikke reduseres med eventuelle avgitte belastningsfullmakter.
Se note B for nærmere forklaring.

Note A Forklaring av samlet tildeling utgifter

Kapittel og post	Overført fra i fjor	Årets tildelinger	Samlet tildeling
0045 01	1 225 000	25 000 000	26 225 000

Note B Forklaring til brukte fullmakter og beregning av mulig overførbart beløp til neste år

Kapittel og post	Merutgift(-)/mindre utgift	Utgiftsført av andre iht. avgitte belastningsfullmakter(-)	Merutgift(-)/mindreutgift etter avgitte belastningsfullmakter	Sum grunnlag for overføring	Maks. overførbart beløp *	Mulig overførbart beløp beregnet av virksomheten
0045 01	3 185 088	-1 872 577	1 312 511	1 312 511	1 250 000	1 250 000

* Maksimalt beløp som kan overføres er 5% av årets bevilgning på driftspostene 01-29, unntatt post 24 eller sum av de siste to års bevilgning for poster med stikkordet "kan overføres". Se årlig rundskriv R-2 for mer detaljert informasjon om overføring av ubrukte bevilgninger.

Forklaring til bruk av budsjettfullmakter

Avgitte belastningsfullmakter (utgiftsført av andre)

Sivilombudsmannen belaster Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter på kapittel 45 post 01 for utgifter ifm. samlokalisering og administrative tjenester. Den avgitte belastningsfullmakten fra Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter til Sivilombudsmannen er på NOK 2 000 000.

Oppstilling av artskontorapporteringen 2019

	Note	2019	2018
Driftsinntekter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Innbetalinger fra gebyrer	1	0	0
Innbetalinger fra tilskudd og overføringer	1	0	0
Salgs- og leieinnbetalinger	1	0	0
Andre innbetalinger	1	0	0
<i>Sum innbetalinger fra drift</i>		0	0
Driftsutgifter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Utbetalinger til lønn	2	17 892 574	16 453 625
Andre utbetalinger til drift	3	4 832 632	4 511 245
<i>Sum utbetalinger til drift</i>		22 725 206	20 964 870
Netto rapporterte driftsutgifter		22 725 206	20 964 870
Investerings- og finansinntekter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Innbetaling av finansinntekter	4	0	0
<i>Sum investerings- og finansinntekter</i>		0	0
Investerings- og finansutgifter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Utbetaling til investeringer	5	312 493	216 258
Utbetaling til kjøp av aksjer	5,8B	0	0
Utbetaling av finansutgifter	4	2 212	6 777
<i>Sum investerings- og finansutgifter</i>		314 705	223 034
Netto rapporterte investerings- og finansutgifter		314 705	223 034
Innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten			
Innbetaling av skatter, avgifter, gebyrer m.m.	6	509	48 464
<i>Sum innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten</i>		509	48 464
Tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten			
Utbetalinger av tilskudd og stønader	7	0	0
<i>Sum tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten</i>		0	0

	Note	2019	2018
Inntekter og utgifter rapportert på felleskapitler			
Gruppelivsforsikring konto 1985 (ref. kap. 5309, inntekt)		28 407	29 816
Arbeidsgiveravgift konto 1986 (ref. kap. 5700, inntekt)		1 818 719	1 574 976
Nettoføringsordning for merverdiavgift konto 1987 (ref. kap. 1633, utgift)		830 110	679 549
<i>Netto rapporterte utgifter på felleskapitler</i>		-1 017 015	-925 242
Netto rapportert til bevilgningsregnskapet		22 022 387	20 214 199
Oversikt over mellomværende med statskassen			
<i>Eiendeler og gjeld</i>		2019	2018
Fordringer		0	0
Kontanter		0	0
Bankkontoer med statlige midler utenfor Norges Bank		0	0
Skyldig skattetrekk og andre trekk		-775 115	-776 722
Skyldige offentlige avgifter		0	0
Annen gjeld		0	0
Sum mellomværende med statskassen	8	-775 115	-776 722

Noter

Note 1 Innbetalinger fra drift

	2019	2018
Innbetalinger fra gebyrer		
Sum innbetalinger fra gebyrer	0	0
Innbetalinger fra tilskudd og overføringer		
Sum innbetalinger fra tilskudd og overføringer	0	0
Salgs- og leieinnbetalinger		
Sum salgs- og leieinnbetalinger	0	0
Andre innbetalinger		
Sum andre innbetalinger	0	0
Sum innbetalinger fra drift	0	0

Note 2 Utbetalinger til lønn

	2019	2018
Lønn	14 752 530	13 568 348
Arbeidsgiveravgift	1 818 719	1 574 976
Pensjonsutgifter*	1 637 006	1 567 016
Sykepenges og andre refusjoner (-)	-572 452	-655 899
Andre ytelser	256 772	399 186
Sum utbetalinger til lønn	17 892 574	16 453 625
Antall årsverk:	17,87**	16,07

*** Nærmere om pensjonskostnader**

Pensjoner kostnadsføres i resultatregnskapet basert på faktisk påløpt premie for regnskapsåret. Premiesats for 2019 var 12 prosent.

**** Endret rapporteringsmodell årsverk**

Fra og med 2019 rapporteres antall utførte årsverk fratrasket fravær, med ekstrasjelp og overtid inkludert. Årets rapporteringsmodell ville gitt årsverktallet 16,95 for NIM i 2018.

Note 3 Andre utbetalinger til drift

	2019	2018
Husleie	307 192	447 532
Vedlikehold egne bygg og anlegg	0	0
Vedlikehold og ombygging av leide lokaler	51 360	1 145
Andre utgifter til drift av eiendom og lokaler	71 170	35 000
Reparasjon og vedlikehold av maskiner, utstyr mv.	0	0
Mindre utstysanskaffelser	140 261	113 431
Leie av maskiner, inventar og lignende	271 683	146 053
Kjøp av konsulenttenester	371 895	1 028 676
Kjøp av fremmede tjenester	1 160 771	459 951
Reiser og diett	358 695	447 752
Øvrige driftsutgifter	2 099 605	1 831 705
Sum andre utbetalinger til drift	4 832 632	4 511 245

Fra og med 2019 presenteres konsulenttenester og andre fremmede tjenester separat. I sammenligningstallene for 2018 er kjøp av fremmede tjenester presentert samlet på notelinjen kjøp av fremmede tjenester.

I andre utbetalinger til drift inngår ikke driftsutgifter belastet av Sivilombudsmannen på kapittel 45.

Disse driftsutgiftene omfatter:

Leiekostnad lokaler	1 767 452
Andre utgifter eiendom, lokaler	85 970
Øvrige driftsutgifter	19 154
Sum	1 872 577

Note 4 Finansinntekter og finansutgifter

	2019	2018
<i>Innbetaling av finansinntekter</i>		
Renteinntekter	0	0
Valutagevinst	0	0
Annen finansinntekt	0	0
Sum innbetaling av finansinntekter	0	0
<i>Utbetaling av finansutgifter</i>		
Renteutgifter	2 212	6 777
Valutatap	0	0
Annen finansutgift	0	0
Sum utbetaling av finansutgifter	2 212	6 777

Note 5 Utbetaling til investeringer og kjøp av aksjer

	2019	2018
<i>Utbetaling til investeringer</i>		
Immaterielle eiendeler og lignende	0	0
Tomter, bygninger og annen fast eiendom	0	0
Infrastruktureiendeler	0	0
Maskiner og transportmidler	0	0
Driftsløsøre, inventar, verktøy og lignende	312 493	216 258
Sum utbetaling til investeringer	312 493	216 258
<i>Utbetaling til kjøp av aksjer</i>		
Kapitalinnskudd	0	0
Obligasjoner	0	0
Investeringer i aksjer og andeler	0	0
Sum utbetaling til kjøp av aksjer	0	0

Note 6 Innkreivingsvirksomhet og andre overføringer til staten

	2019	2018
Tilfeldige og andre inntekter*	509	48 464
Sum innkreivingsvirksomhet og andre overføringer til staten	509	48 464

* Beløpet gjelder tilgodehavende etter endelig avslutning av en konto som tilhørte Galdu - Kompetansesenteret for urfolks rettigheter, som fra 1.1.2017 ble integrert med Norges nasjonale institusjon for menneskerettigheter.

Note 7 Tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten

	2019	2018
Sum tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten	0	0

Note 8 Sammenheng mellom avregning med statskassen og mellomværende med statskassen

Del A Forskjellen mellom avregning med statskassen og mellomværende med statskassen

	31.12.2019	31.12.2019	
	Spesifisering av bokført avregning med statskassen	Spesifisering av rapportert mellomværende med statskassen	Forskjell
Finansielle anleggsmidler			
Investeringer i aksjer og andeler*	0	0	0
Obligasjoner	0	0	0
Sum	0	0	0
Omløpsmidler			
Kundefordringer	0	0	0
Andre fordringer	0	0	0
Bankinnskudd, kontanter og lignende	0	0	0
Sum	0	0	0
Langsiktig gjeld			
Annen langsiktig gjeld	0	0	0
Sum	0	0	0
Kortsiktig gjeld			
Leverandørgjeld	-691 721	0	-691 721
Skyldig skattetrekk	-775 115	-775 115	0
Skyldige offentlige avgifter	0	0	0
Annen kortsiktig gjeld	0	0	0
Sum	-1 466 836	-775 115	-691 721
Sum	-1 466 836	-775 115	-691 721

* Virksomheter som eier finansielle anleggsmidler i form av investeringer i aksjer og selskapsandeler fyller også ut note 8 B.

Prinsippnote årsregnskapet

Årsregnskap for statlige virksomheter er utarbeidet og avlagt etter nærmere retningslinjer fastsatt i bestemmelser om økonomistyring i staten («bestemmelsene»). Årsregnskapet er i henhold til krav i bestemmelsene punkt 3.4.1, nærmere bestemmelser i Finansdepartementets rundskriv R-115.

Oppstillingen av bevilgningsrapporteringen og artskontorrapporteringen er utarbeidet med utgangspunkt i bestemmelsene punkt 3.4.2 – de grunnleggende prinsippene for årsregnskapet:

- a) Regnskapet følger kalenderåret
- b) Regnskapet inneholder alle rapporterte utgifter og inntekter for regnskapsåret
- c) Utgifter og inntekter er ført i regnskapet med brutto beløp
- d) Regnskapet er utarbeidet i tråd med kontantprinsippet

Oppstillingene av bevilgnings- og artskontorrapportering er utarbeidet etter de samme prinsippene, men gruppert etter ulike kontoplaner. Prinsippene samsvarer med krav i bestemmelsene punkt 3.5 til hvordan virksomhetene skal rapportere til statsregnskapet. Sumlinjen «Netto rapportert til bevilgningsregnskapet» er lik i begge oppstillingene.

Virksomheten er tilknyttet statens konsernkontoordning i Norges Bank i henhold til krav i bestemmelsene pkt. 3.7.1. Bruttobudsjetterte virksomheter tilføres ikke likviditet gjennom året, men har en trekkrettighet på sin konsernkonto. Ved årets slutt nullstilles saldoen på den enkelte oppgjørskonto ved overgang til nytt år.

Bevilgningsrapporteringen

Oppstillingen av bevilgningsrapporteringen omfatter en øvre del med bevilgningsrapporteringen og en nedre del som viser beholdninger virksomheten står oppført

med i kapitalregnskapet. Bevilgningsrapporteringen viser regnskapstall som virksomheten har rapportert til statsregnskapet. Det stilles opp etter de kapitler og poster i bevilgningsregnskapet virksomheten har fullmakt til å disponere. Kolonnen samlet tildeling viser hva virksomheten har fått stilt til disposisjon i tildelingsbrev for hver statskonto (kapittel/post). Oppstillingen viser i tillegg alle finansielle eiendeler og forpliktelser virksomheten står oppført med i statens kapitalregnskap.

Mottatte fullmakter til å belaste en annen virksomhets kapittel/post (belastningsfullmakter) vises ikke i kolonnen for samlet tildeling, men er omtalt i note B til bevilgningsoppstillingen. Utgiftene knyttet til mottatte belastningsfullmakter er bokført og rapportert til statsregnskapet, og vises i kolonnen for regnskap.

Avgitte belastningsfullmakter er inkludert i kolonnen for samlet tildeling, men bokføres og rapporteres ikke til statsregnskapet fra virksomheten selv. Avgitte belastningsfullmakter bokføres og rapporteres av virksomheten som har mottatt belastningsfullmakten og vises derfor ikke i kolonnen for regnskap. De avgitte fullmaktene framkommer i note B til bevilgningsoppstillingen.

Artskontorrapporteringen

Oppstillingen av artskontorrapporteringen har en øvre del som viser hva som er rapportert til statsregnskapet etter standard kontoplan for statlige virksomheter og en nedre del som viser eiendeler og gjeld som inngår i mellomværende med statskassen. Artskontorrapporteringen viser regnskapstall virksomheten har rapportert til statsregnskapet etter standard kontoplan for statlige virksomheter. Virksomheten har en trekkrettighet på konsernkonto i Norges Bank. Tildelingene er ikke inntektsført og derfor ikke vist som inntekt i oppstillingen.

Norges institusjon for menneskerettigheter

Årsmelding 2019

Papir: 130 g Scandia 2000

Layout og trykk: 07 Media

Foto:

Kjell Ruben (side 60)

Åsmund Holien Mo (side 61)

Ilja C. Hendel (side 61)

André Løyning (side 61)

